

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัย เรื่อง การศึกษาการบริหารงานตามพันธกิจ ของศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอ สังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย จังหวัดมหาสารคาม ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร แนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

1. การบริหารและบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษา
2. หลักการและแนวคิดของการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย
3. พันธกิจของ ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอ
4. หลักการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
5. นโยบายและจุดเน้นการดำเนินงาน สำนักงาน กศน. ประจำปีงบประมาณ

พ.ศ. 2556

6. บริบทศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอ ในสังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดมหาสารคาม

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 7.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 7.2 งานวิจัยต่างประเทศ
8. กรอบแนวคิดในการวิจัย

1. การบริหารและบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษา

1.1 ความหมายของการบริหาร การบริหาร คำว่า “การบริหาร” มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ความหมายของการบริหารออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มแรก มองการบริหารเป็นกระบวนการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร นักวิชาการในกลุ่มนี้ ได้แก่ พันธ์ หันนาคินทร์ (2524 : 5) และ สุวิทย์ บุญช่วย (2526 : 6) ; กิติมา ปรีดีดิลล (2529 : 24) ; สมยศ นาวิการ (2536 : 17) ; ธงชัย สันติวงษ์ (2537 : 33) และ ภาวิดา ธาราศรีสุทธิ (2548 : 2)

กลุ่มที่สอง มองการบริหารเป็น การกระทำให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งของคนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปมุ่งความสำเร็จของงานโดยยึดหลักประหยัด มีประสิทธิภาพ และความสำเร็จนั้นจะต้องเป็นที่พึงพอใจของผู้รับบริการในผลงานนั้น นักวิชาการกลุ่มนี้ได้แก่ อรุณ รักธรรม (2527 : 8) ; สมศักดิ์ คงเที่ยง (2542 : 1) ; เฮอร์เชย์ แบลนชาร์ด และจอห์นสัน (Hersey Blanchard . and Johnson ; อังโน จันทรานี สงวนนาม. 2545 : 11) ; ธงชัย สันติวงษ์ (2546 : 18) ; จำเนียร พลหาญ (2549 : 1) และนพพงษ์ บุญจิตราดุลย์ (2552 : 35)

กลุ่มที่สาม มองการบริหารเป็นกระบวนการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุจุดหมายขององค์กร โดยอาศัยหน้าที่ทางการบริหารประกอบด้วย การวางแผน (Planning) การจัดองค์กร (Organizing) การนำ (Leading) และการควบคุม (Controlling) นักวิชาการกลุ่มนี้ ได้แก่ วิโรจน์ สารรัตนะ (2546 : 1)

กล่าวสรุปได้ว่า การบริหาร คือ การที่บุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ร่วมมือกันทำงานอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างและเป็นศิลปะในการทำ กิจกรรมต่างๆ จนเป็นผลสำเร็จ เป็นงานที่ปฏิบัติกับบุคคลโดยอาศัยกลุ่มคนหรือรายบุคคลตลอดจนเป็นกระบวนการที่ผู้บริหารใช้อำนาจโดยศาสตร์หรือศิลป์ อีกทั้งทรัพยากรต่างๆ มาจัดดำเนินการโดยใช้กระบวนการอย่างมีระบบ รวมทั้ง อำนาจ หน้าที่ ภาวะผู้นำ ทักษะและความรู้ทางการบริหารมาดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ตั้งไว้อย่าง อย่างประสิทธิภาพ

1.2 ความสำคัญของการบริหารสถานศึกษา สถานศึกษา หมายถึงว่า สถานพัฒนาเด็กปฐมวัย โรงเรียน ศูนย์การศึกษาพิเศษ ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน วิทยาลัย วิทยาลัยชุมชน สถาบันหรือสถานศึกษาที่เรียกชื่ออย่างอื่นของรัฐที่มีอำนาจหน้าที่หรือมีวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษาตามกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติและตามประกาศกระทรวง (สำนักนายกรัฐมนตรี, 2547 : 23)

การบริหารโรงเรียนหรือสถานศึกษาซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญของการพัฒนาประเทศโดยถือว่าเป็นภารกิจที่สำคัญของผู้บริหารสถานศึกษาอยู่ในขณะนี้และได้มีนักการศึกษาได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องการบริหารโรงเรียนหรือสถานศึกษาไว้ดังนี้

วิจิตร วรุตบางกูร (2523 : 15) เชื่อว่า การบริหารโรงเรียนเป็นกิจกรรมที่บุคคลหลายคนร่วมกันดำเนินการเพื่อให้การบริการทางการศึกษาแก่เยาวชนและผู้สนใจเพื่อให้เกิดการพัฒนาทางด้านความรู้ ความสามารถ ทักษะ ค่านิยม และคุณธรรมต่างๆ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมและประเทศชาติ

สมศักดิ์ ศรีมานะ (2524 : 148) กล่าวว่า การบริหารโรงเรียน หมายถึง การที่ผู้บริหารใช้อำนาจ 2 ประการ คือ อำนาจหน้าที่ของตำแหน่ง (Formal Authority) โดยอาศัยกฎระเบียบ คำสั่ง และอำนาจของผู้ครองตำแหน่ง (Functional Authority) หรืออำนาจที่เกิดจากความตึงต้ามที่มีในตัวจัดองค์ประกอบในการบริหารให้เกิดการประสานงานกัน เพื่อจัดการศึกษาในโรงเรียน

หวน พิณรุฬพันธ์ (2528 : 7) ให้ความหมายแตกต่างกันไปว่า การบริหารโรงเรียน คือ การดำเนินงานของกลุ่มคน เพื่อบริหารทางการศึกษาแก่สมาชิกในสังคมให้เป็นสมาชิกที่ดีและมีคุณภาพ ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของสมบุรณ์ พรรณาภพ (2521 : 42) ที่ว่า การบริหารโรงเรียนคือการดำเนินงานของกลุ่มคนในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ ความรับผิดชอบของโรงเรียนอันได้แก่การบริหารทางการศึกษาแก่สมาชิกของสังคมให้บรรลุจุดหมายที่กำหนดไว้

ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์ (2549 : 2) ได้ให้ทัศนะว่า การบริหารโรงเรียนเป็นการอำนวยการเรียนการสอน ซึ่งควรพิจารณาจากผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน

และควรคำนึงถึงความสะดวกที่ให้แก่ครู ในด้านอุปกรณ์เครื่องมือ และบรรยากาศสิ่งแวดล้อมในการเรียนการสอน

กู๊ด (Good. 1973 : 13) ได้สรุปว่า การบริหารโรงเรียนเป็นการอำนวยความสะดวก การดำเนินการเกี่ยวกับภาระหน้าที่ทั้งหมดของโรงเรียน โดยจะต้องคำนึงถึงผลสุดท้ายของการศึกษา เป็นหลักสำคัญ

เฉลิมชัย สมท่า (2547 : 6-7) กล่าวว่า การบริหารโรงเรียนเป็นกิจกรรมทางการศึกษาที่จะต้องทำอย่างเป็นกระบวนการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

ภาวิดา ธาราศรีสุทธิ (2548 : 6) กล่าวว่า การบริหารการศึกษา หมายถึง กิจกรรมต่างๆ ที่บุคคลหลายคนร่วมกันดำเนินการ เพื่อพัฒนาสมาชิกของสังคมในทุกๆ ด้าน นับแต่บุคลิกภาพ ความรู้ ความสามารถ เจตคติ พฤติกรรม คุณธรรม เพื่อให้มีค่านิยมตรงกันกับความต้องการของสังคมโดยกระบวนการต่างๆ ที่อาศัยควบคุมสิ่งแวดล้อมให้มีผลต่อบุคคล และอาศัยทรัพยากร ตลอดจนเทคนิคต่างๆ อย่างเหมาะสม เพื่อให้บุคคลพัฒนาไปตรงตามเป้าหมายของสังคมที่ตนดำเนินชีวิตอยู่

จำเนียร พลหาญ (2554 : 3) กล่าวว่า การบริหารการศึกษา หมายถึง การที่บุคคลหลายคนร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนาคนในสังคม โดยใช้ทรัพยากรทางการบริหารอย่างมีประสิทธิภาพจากทุกภาคส่วนของสังคม เพื่อให้คนในสังคมเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมและสามารถดำรงชีวิตร่วมกันอย่างมีความสุข

บุญชม ศรีสะอาด และสุริทอง ศรีสะอาด (2554 : 12) กล่าวว่า การบริหารการศึกษาเป็นกระบวนการและกิจกรรมที่ผู้บริหารขององค์กรทางการศึกษาใช้ภาวะผู้นำในการระดมทรัพยากรทางการศึกษา การพัฒนาองค์การทางการศึกษา และสมาชิกของสังคม ให้ได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพ มีความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา มีความรู้ความสามารถในการเรียนรู้ การประกอบอาชีพ และเป็นคนดีของสังคมตามเป้าหมายและนโยบายของประเทศ

สรุปได้ว่า การบริหารสถานศึกษา คือ กระบวนการต่างๆ ในการดำเนินงานของกลุ่มคนหรือผู้บริหาร เพื่อให้การบริการทางการศึกษาแก่สมาชิกในสังคม ให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้ สถานศึกษาจะประสบผลสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อผู้บริหารมีลักษณะ มีความสามารถทางการบริหาร เปลี่ยนวิธีคิด วิธีการทำงาน เป็นผู้นำทางความคิด การแก้ปัญหา การตัดสินใจ การจูงใจการจัดสรรทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อให้บุคลากรร่วมมือกันพัฒนาคุณภาพของงานภายในสถานศึกษา การบริหารสถานศึกษาแม้จะอยู่ในหน่วยงานที่ไม่ใหญ่โตนัก แต่ลักษณะของงานมีขอบเขตกว้างขวาง และมีการจัดแบ่งหมวดหมู่ของการบริหารตามลักษณะของงานที่ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องทำ

1.3 ความหมายของทฤษฎี ทางการบริหารและวิวัฒนาการการบริหารการศึกษา

ทฤษฎี หมายถึง แนวความคิดหรือความเชื่อที่เกิดขึ้นอย่างมีหลักเกณฑ์มีการทดสอบและการสังเกตจนเป็นที่แน่ใจ ทฤษฎีเป็น เซต (Set) ของมโนทัศน์ที่เชื่อมโยงซึ่งกันและกัน เป็นข้อสรุปอย่างกว้างที่พรรณนาและอธิบายพฤติกรรมการบริหารองค์การทางการศึกษา

อย่างเป็นระบบ ถ้าทฤษฎีได้รับการพิสูจน์บ่อย ๆ ก็จะกลายเป็นกฎเกณฑ์ ทฤษฎีเป็นแนวความคิดที่มีเหตุผลและสามารถนำไปประยุกต์ และปฏิบัติได้ ทฤษฎีมีบทบาทในการให้คำอธิบายเกี่ยวกับปรากฏทั่วไปและชี้แนะการวิจัย

ระยะที่ 1 ระหว่าง ค.ศ. 1887 – 1945 (ภาวิตา ธาราศรีสุทธิ, 2542 : 10)

ยุคนักทฤษฎีการบริหารสมัยดั้งเดิม (The Classical Organization Theory) แบ่งย่อยเป็น 3 กลุ่มดังนี้

1. กลุ่มการจัดการเชิงวิทยาศาสตร์ของเทย์เลอร์ (Scientific Management) ของเฟรดเดอริก เทย์เลอร์ (Frederick Taylor, 1887) ความมุ่งหมายสูงสุดของแนวคิดเชิงวิทยาศาสตร์คือ จัดการบริหารธุรกิจหรือโรงงานให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด Taylor มองคนงานแต่ละคนเปรียบเสมือนเครื่องจักรที่สามารถปรับปรุงเพื่อเพิ่มผลผลิตขององค์กรได้ เจ้าของตำรับ “The One Best Way” คือ ประสิทธิภาพของการทำงานสูงสุดจะเกิดขึ้นได้ ต้องขึ้นอยู่กับสิ่งสำคัญ 3 อย่างคือ

- 1.1 เลือกคนที่มีความสามารถสูงสุด (Selection)
- 1.2 ฝึกอบรมคนงานให้ถูกวิธี (Training)
- 1.3 หาสิ่งจูงใจให้เกิดกำลังใจในการทำงาน (Motivation)

เทย์เลอร์ ก็คือผลผลิตของยุคอุตสาหกรรมในงานวิจัยเรื่อง “Time and Motion Studies” เวลาและการเคลื่อนไหว เชื่อว่ามีวิธีการทางวิทยาศาสตร์ที่จะบรรลุวัตถุประสงค์เพียงวิธีเดียวที่ดีที่สุด เขาเชื่อในวิธีแบ่งงานกันทำ ผู้ปฏิบัติระดับล่างต้องรับผิดชอบต่อระดับบน เทย์เลอร์ เสนอระบบการจ้างงาน (จ่ายเงิน) บนพื้นฐานการสร้างแรงจูงใจ สรุปหลักวิทยาศาสตร์ของเทย์เลอร์สรุปง่าย ๆ ประกอบด้วย 3 หลักการดังนี้

1. การแบ่งงาน (Division of Labors)
2. การควบคุมดูแลบังคับบัญชาตามสายงาน (Hierarchy)
3. การจ่ายค่าจ้างเพื่อสร้างแรงจูงใจ (Incentive payment)

2. กลุ่มการบริหารจัดการ (Administration Management) หรือ ทฤษฎีบริหารองค์การอย่างเป็นทางการ (Formal Organization Theory) ของ อังรี ฟาโยล (Henri Fayol, 1999) บิดาของทฤษฎีการปฏิบัติการและการจัดการตามหลักบริหาร ทั้ง Fayol (1997) และ Taylor (1975) จะเน้นตัวบุคคลปฏิบัติงาน + วิธีการทำงาน ได้ประสิทธิภาพและประสิทธิผล แต่ก็ไม่มองด้าน “จิตวิทยา” (ภาวิตา ธาราศรีสุทธิ, 2548 : 17) Fayol (1997) ได้เสนอแนวคิดในเรื่องหลักเกี่ยวกับการบริหารทั่วไป 14 ประการ แต่ลักษณะที่สำคัญ มีดังนี้

- 2.1 หลักการทำงานเฉพาะทาง (Specialization) คือ การแบ่งงานให้เกิดความชำนาญเฉพาะทาง
- 2.2 หลักสายบังคับบัญชา เริ่มจากบังคับบัญชาสูงสุดสู่ระดับต่ำสุด
- 2.3 หลักเอกภาพของบังคับบัญชา (Unity of Command)
- 2.4 หลักขอบข่ายของการควบคุมดูแล (Span of Control) ผู้ดูแลหนึ่งคนต่อ 6 คนที่จะอยู่ใต้การดูแลจึงจะเหมาะสมและมีประสิทธิภาพที่สุด

2.5 การสื่อสารแนวตั้ง (Vertical Communication) การสื่อสารโดยตรง จากเบื้องบนสู่เบื้องล่าง

2.6 หลักการแบ่งระดับการบังคับบัญชาให้น้อยที่สุด คือ ไม่ควรมีสายบังคับบัญชาที่ยาว หลายระดับมากเกินไป

2.7 หลักการแบ่งความรับผิดชอบระหว่างสายบังคับบัญชาและสายเสนาธิการ (Line and Staff Division)

3. ทฤษฎีบริหารองค์การในระบบราชการ (Bureaucracy) มาจากแนวคิดของ แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber, 1998) ที่กล่าวถึงหลักการบริหารราชการประกอบด้วย

3.1 หลักของฐานอำนาจจากกฎหมาย

3.2 การแบ่งหน้าที่และความรับผิดชอบ ที่ต้องยึดระเบียบกฎเกณฑ์

3.3 การแบ่งงานตามความชำนาญการเฉพาะทาง

3.4 การแบ่งงานไม่เกี่ยวกับผลประโยชน์ส่วนตัว

3.5 มีระบบความมั่นคงในอาชีพ

จะอย่างไรก็ตามระบบราชการก็มีทั้งข้อดีและข้อเสีย ซึ่งในด้าน ข้อเสีย คือ สายบังคับบัญช้ายาวการทำงานต้องอ้างอิงกฎระเบียบ จึงชักช้าไม่ทันการแก้ไขปัญหาในปัจจุบัน เรียกว่า ระบบ "Red Tape" ในด้านข้อดี คือ ยึดประโยชน์สาธารณะเป็นหลัก การบังคับบัญชา การเลื่อนขั้นตำแหน่งที่มีระบบระเบียบ แต่ในปัจจุบันระบบราชการกำลังถูกแทรกแซงทางการเมืองและทางเศรษฐกิจ ทำให้เริ่มมีปัญหา

ระยะที่ 2 ระหว่าง ค.ศ. 1945 - 1958 (ภาวิดา ธาราศรีสุทธิ, 2548 : 10) ยุค

ทฤษฎีมนุษยสัมพันธ์ (Human Relation) Follette ได้นำเอาจิตวิทยามาใช้และได้เสนอการแก้ปัญหาความขัดแย้ง (Conflict) ไว้ 3 แนวทางดังนี้

1. Domination คือ ใช้อำนาจอีกฝ่ายสยบลง คือให้อีกฝ่ายแพ้ให้ได้ ไม่ดีนัก

2. Compromise คือ คนละครึ่งทาง เพื่อให้เหตุการณ์สงบโดยประนีประนอม

3. Integration คือ การหาแนวทางที่ไม่มีใครเสียหาย ได้ประโยชน์ทั้ง 2 ทาง

(ชนะ ชนะ) นอกจากนี้ Follette ให้ทัศนะน่าฟังว่า "การเกิดความขัดแย้งในหน่วยงานเป็นความพקר่องของการบริหาร" (ภาวิดา ธาราศรีสุทธิ, 2548 : 25)

การวิจัยหรือการทดลองฮอว์ทอร์น (Hawthon Experiment) ที่ เมโย (Mayo) กับคณะทำการวิจัยเริ่มที่ข้อสมมติฐานว่าสิ่งแวดล้อมมีผลต่อประสิทธิภาพการทำงานของคนงาน มีการค้นพบจากการทดลองคือมีการสร้างกลุ่มแบบไม่เป็นทางการในองค์การ ทำให้เกิดแนวความคิดใหม่ที่ว่า ความสัมพันธ์ของมนุษย์ มีความสำคัญมาก ซึ่งผลการศึกษาทดลองของเมโยและคณะ สรุปได้ดังนี้

1. คนเป็นสิ่งมีชีวิต จิตใจ ขวัญ กำลังใจ และความพึงพอใจเป็นเรื่องสำคัญ

ในการทำงาน

2. เงินไม่ใช่ สิ่งล่อใจที่สำคัญแต่เพียงอย่างเดียว รางวัลทางจิตใจมีผลต่อการจูงใจในการทำงานไม่น้อยกว่าเงิน

3. การทำงานขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมทางสังคมมากกว่าสภาพแวดล้อมทางกายภาพคับที่อยู่ได้คับใจอยู่ยาก

ข้อคิดที่สำคัญ การตอบสนองคน ด้านความต้องการศักดิ์ศรี การยกย่อง จะส่งผลต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการทำงานจากแนวคิด “มนุษย์สัมพันธ์”

ระยะที่ 3 ตั้งแต่ ค.ศ. 1958 – ปัจจุบัน (ภาวิตา ธาราศรีสุทธิ, 2548 : 11) ยุคการใช้ทฤษฎีการบริหาร (Administrative Theory) หรือการศึกษาเชิงพฤติกรรมศาสตร์ (Behavioral Science Approach) ยึดหลักระบบงาน + ความสัมพันธ์ของคน + พฤติกรรมขององค์กร ซึ่งมีแนวคิด หลักการ ทฤษฎีที่หลากหลาย คนได้แสดงไว้ดังต่อไปนี้

1. เซสเตอร์ ไอ บาร์นาร์ด (Chester I Barnard, 1997) เขียนหนังสือชื่อ The Function of The Executive ที่กล่าวถึงงานในหน้าที่ของผู้บริหารโดยให้ความสำคัญต่อบุคคลระบบของความร่วมมือขององค์กร และเป้าหมายขององค์กร กับความต้องการของบุคคลในองค์กรต้องสมดุลกัน

2. ทฤษฎีของมาสโลว์ ว่าด้วยการจัดอันดับขั้นของความต้องการของมนุษย์ (Maslow – hierarchy of Needs) เป็นเรื่องแรงจูงใจแบ่งความต้องการของมนุษย์ตั้งแต่ความต้องการด้านกายภาพ ความต้องการด้านความปลอดภัยความต้องการด้านสังคม ความต้องการด้านการเคารพ – นับถือ และประการสุดท้าย คือ การบรรลุศักยภาพของตนเอง (Self Actualization) คือมีโอกาสได้พัฒนาตนเองถึงขั้นสูงสุดจากการทำงาน แต่ความต้องการเหล่านั้นต้องได้รับการสนองตอบตามลำดับขั้น

3. ทฤษฎี X ทฤษฎี Y ของแมคกรีกอร์ (Douglas MCGregor, 1998 : Theory X. Theory Y) เขาได้เสนอแนวคิดการบริหารอยู่บนพื้นฐานของข้อสมมติฐานเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ต่างกัน

ทฤษฎี X (The Traditional View of Direction and Control) ทฤษฎีนี้เกิดข้อสมมติฐานดังนี้

1. คนไม่ชอบทำงาน และหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบ
2. คนไม่ทะเยอทะยาน และไม่คิดริเริ่ม ชอบให้การสั่ง
3. คนเห็นแก่ตนเองมากกว่าองค์กร
4. คนมักต่อต้านการเปลี่ยนแปลง
5. คนมักโกง และหลอกลวง

ผลการมองธรรมชาติของมนุษย์เช่นนี้ การบริหารจัดการจึงเน้นการใช้เงิน วัตถุ เป็นเครื่องล่อใจ เน้นการควบคุม การสั่งการ เป็นต้น

ทฤษฎี Y (The integration of Individual and Organization Goal) ทฤษฎีข้อนี้เกิดจากข้อสมมติฐานดังนี้

1. คนจะให้ความร่วมมือ สนับสนุน รับผิดชอบ ชยัน

2. คนไม่เกียจคร้านและไว้วางใจได้
3. คนมีความคิดริเริ่มทำงานถ้าได้รับการจูงใจอย่างถูกต้อง
4. คนมักจะพัฒนาวิธีการทำงาน และพัฒนาตนเองอยู่เสมอ

ผู้บังคับบัญชาจะไม่ควบคุมผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างเข้มงวด แต่จะส่งเสริมให้รู้จักควบคุมตนเองหรือของกลุ่มมากขึ้น ต้องให้เกียรติซึ่งกันและกันจากความเชื่อที่แตกต่างกัน ทำให้เกิดระบบการบริหารที่แตกต่างกันระหว่างระบบที่เน้นการควบคุมกับระบบที่ค่อนข้างให้อิสระภาพ

4. อูชิ (Ouchi, 1998) ชาวญี่ปุ่นได้เสนอ ทฤษฎี Z (Z Theory) (William G. Ouchi, 1987) ศาสตราจารย์แห่งมหาวิทยาลัย UXLA (U of California Los Angeles) ทฤษฎีนี้รวมเอาหลักการของทฤษฎี X, Y เข้าด้วยกัน แนวความคิดก็คือ องค์กรต้องมีหลักเกณฑ์ที่ควบคุมมนุษย์แต่มนุษย์ก็รักความเป็นอิสระ และมีความต้องการหน้าที่ของผู้บริหารจึงต้องปรับเป้าหมายขององค์กรให้สอดคล้องกับเป้าหมายของบุคคลในองค์กร สรุปเพื่อออกมาสองทฤษฎี มีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประการคือ

1. การทำให้ปรัชญาที่กำหนดไว้บรรลุ
2. การพัฒนาผู้ใต้บังคับบัญชาให้ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ
3. การให้ความไว้วางใจแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา
4. การให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

1.4 บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษา

ความหมายของบทบาท

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (ราชบัณฑิตยสถาน. 2539 : 249)

ให้คำอธิบายว่า “ บทบาท หมายถึง การทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น บทบาทของพ่อแม่ บทบาทของครู” นักวิชาการหลายท่านให้ทัศนะเกี่ยวกับความหมายของบทบาทไว้หลายประการ ดังนี้

มุกดา ศรียงค์ และ ขนิษฐา วิเศษสาร (2526 : 9) ได้กล่าวถึงความหมายของบทบาทว่า “ บทบาท คือ การประกอบพฤติกรรมตามตำแหน่ง ตามความคาดหวัง หรือตามที่แสดงแบ่งออกเป็น 2 ชนิดใหญ่ๆ คือ บทบาทที่รัดกุมและบทบาทที่ยืดหยุ่นได้”

ไวรัช เจียมบรรจง (2529 : 108) ให้คำนิยามของบทบาทว่า “ บทบาทคือการประพฤติ ปฏิบัติของบุคคลตามแนวทางของสิทธิ และหน้าที่เป็นสมาชิกคนหนึ่งของสังคมที่อาศัยอยู่ซึ่งรวมทั้งการปฏิบัติตามความคาดหวังของผู้อื่น และความคาดหวังของตนเอง”

สงวน สุทธิเลิศอรุณ (2528 : 56) ได้อธิบายว่า “ บทบาทหมายถึง การประกอบพฤติกรรม ตามตำแหน่งซึ่งเป็นไปตามความคาดหวังของสังคมตามลักษณะการรับรู้และตามที่แสดงจริง”

สุพิตร สุกภาพ (2538 : 73) ให้ความหมายของบทบาทว่า “ บทบาท หมายถึง พฤติกรรมที่คาดหวังสำหรับผู้ที่อยู่ในสถานภาพต่างๆ ว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไร เป็นบทบาทที่คาดหวังโดยกลุ่มคนหรือสังคม เพื่อให้คู่สัมพันธ์มีการกระทำระหว่างกันทางสังคม”

ทีศนา แชมมณี และธนาธิป พรกุล (2544 : 29) กล่าวว่า กระบวนการบริหารจัดการผู้บริหารต้องเปลี่ยนวิธีคิด วิธีการทำงานใหม่ เป็นผู้นำทางความคิด การแก้ปัญหา การตัดสินใจ เป็นครูฝึกทักษะและจูงใจ สร้างบุคลากรในการทำงานได้อย่างถูกต้อง โดยเป็นบุคลากรที่มีจิตสำนึกแห่งคุณภาพ และเข้าใจความเปลี่ยนแปลง ผู้บริหารต้องสร้างนิสัยแห่งคุณภาพ เกิดในโรงเรียน อันได้แก่ ความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสภาพแวดล้อมที่ทำงานและวิธีการทำงาน โดยจัดกิจกรรม 5 ส อย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในโรงเรียน การสร้างบรรยากาศ และการสนับสนุนการทำงานเป็นทีมการปรับปรุงวิธีการทำงานหรือคุณภาพของงานอย่างต่อเนื่อง การทำงานหรือกิจกรรมอย่างเป็นทางการและมีการควบคุมคุณภาพ กระบวนการ พัฒนาบุคลากรให้มีความรู้และทักษะในอาชีพ ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและการเรียนรู้ตลอดเวลา การให้ทุกคนมีส่วนร่วมในงานและผูกพันในงาน การมีเป้าหมายในการพัฒนาสถานศึกษาไปสู่การประกันคุณภาพการศึกษาโดยให้ผู้ปกครองชุมชน และองค์กรภายนอกมีส่วนร่วมในการกำกับ ส่งเสริม สนับสนุนกิจกรรมของโรงเรียนตามแนวทางปฏิรูปการศึกษา

ไพบูลย์ ยอดยิ่ง (2545 : 2-3) กล่าวว่า ผู้บริหารทุกคนเป็นผู้นำองค์กรและจะได้ชื่อว่าเป็นนักบริหารที่แท้จริง ก็ต่อเมื่อสามารถบริหารงานจนสามารถทำให้องค์กรบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยการจัดเตรียมและจัดสรรการใช้ทรัพยากรต่างๆ ให้เป็นกลุ่มงานที่สัมพันธ์กันอย่างดี โครงสร้างกลุ่มงานที่สามารถร่วมทำงานกันได้ ต้องจัดคนที่เหมาะสมกับงานแต่ละด้าน ให้ทุกตำแหน่งงานเตรียมไว้นั้น มีกำลังคนที่มีความสามารถพร้อม จากนั้นจึงดำเนินการให้สั่งการให้ดำเนินงานด้วยดีและมีระบบความร่วมมือที่เป็นอันหนึ่ง อันเดียวกัน และขณะเวลาทำงานทุกอย่างก็ต้องคอยกำกับหรือควบคุม วัตถุประสงค์ให้งานทุกด้านได้ผลมากที่สุด หน้าที่ต่างๆ เหล่านี้ถือว่าเป็นงานผู้บริหารจะต้องจัดการภายในหน่วยงานของตนเอง

แมคคินสัน (Mckinson, n.d ; อ้างใน วันชัย พิริยะประภากุล, 2550 : 16-17) กล่าวว่า มนุษย์เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการบริหาร ถึงแม้ว่าคุณค่าของมนุษย์จะเป็นสิ่งจับต้องไม่ได้และไม่สามารถใช้หลักเกณฑ์กำหนดคุณค่าเช่นเดียวกัน วัตถุหรือสินค้าอื่นได้ แต่ก็ยังถือว่ามนุษย์เป็นทรัพยากรทางเศรษฐกิจที่มีคุณค่าและมีเกียรติภูมิ

สรุปได้ว่า บทบาทเป็นการกระทำที่เกิดขึ้นตามอำนาจหน้าที่ที่จะต้องทำหรือละเว้น การกระทำตามตำแหน่งของตนเองหรือตามหน้าที่ที่ตนเองได้รับมอบหมายจากสังคมเป็นพื้นฐานขั้นต่ำของการกระทำที่จะต้องทำตามโครงสร้าง หน้าที่ของตนเองในกรอบของงานที่กำหนดตามตำแหน่ง และบุคคลจะต้องทำเพื่อดำรงตำแหน่งนั้นๆ

ตามมาตรฐานกำหนดตำแหน่งสายงานบริหารในสถานศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครู (2545 : 1-17) ที่กำหนดเมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม 2545 ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบ โดยเน้นลักษณะงานที่ปฏิบัติและความรู้ความสามารถของผู้บริหารสถานศึกษา ดังนี้

ตำแหน่งผู้บริหารสถานศึกษา มีบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบการบริหารงานในฐานะหัวหน้าสถานศึกษา ซึ่งมีหน้าที่ความรับผิดชอบปริมาณและคุณภาพของงานสูงมากเป็นพิเศษและปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่ได้รับมอบหมาย

ลักษณะงานที่ปฏิบัติ ผู้บริหารวางแผนการปฏิบัติงาน กำหนดหน้าที่และวิธีดำเนินงานบุคลากรในสถานศึกษา ควบคุมดูแลและติดตามผลการดำเนินงานด้านวิชาการ เช่น การเรียน การสอนและการฝึกอบรม จัดทำระเบียบและวัดผลการศึกษาให้เป็นไปตามหลักสูตร แผนการสอน โครงการสอนทั้งวิชาการสามัญและวิชาชีพ จัดโปรแกรมการเรียน คู่มือประกอบการเรียน การสอนวัสดุอุปกรณ์การศึกษาจัดบริการแนะแนว ห้องสมุดและสื่อทางการศึกษาให้ใช้ได้สถานศึกษา และสามารถเผยแพร่เป็นตัวอย่างได้ จัดฝึกอบรมวิชาชีพให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น ควบคุม ดูแลงานธุรการ หรืองานบริหารทั่วไปของสถานศึกษา เช่น อาคารสถานที่ การเงิน พัสดุ ครุภัณฑ์ ทะเบียนและเอกสารให้เป็นไปตามระเบียบควบคุมดูแลปกครอง จัดระบบงานในสถานศึกษา กำหนดลักษณะงาน มอบหมายงาน ให้เหมาะสมกับความรู้ความสามารถ ติดตามให้คำปรึกษา เพื่อแก้ปัญหา และนิเทศบังคับบัญชา ครู อาจารย์ นักเรียน นักศึกษา ตลอดจนเจ้าหน้าที่อื่น ให้สามารถปฏิบัติปฏิบัติตามหน้าที่ถูกต้องมีคุณภาพและประสิทธิภาพ

นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์ (2537 : 18-19) ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารในการบริหารงานตามพันธกิจของโรงเรียนไว้ว่า

1. ผู้บริหารจะต้องดำเนินงานเกี่ยวข้องกับการแสวงหาเขียนปรัชญาและวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาของโรงเรียนให้ชัดเจน เพื่อเป็นแนวทางที่จะปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมาย
2. ผู้บริหารจะต้องมีความรู้เรื่องหลักสูตรและเข้าใจเป็นอย่างดี
3. แนะนำครูให้รู้จักใช้และทำประมวลการสอน โครงการสอน บันทึกการสอน และรู้หลัก ในการทำตารางสอน
4. เป็นผู้นิเทศได้ หรือแสวงหาผู้เชี่ยวชาญมาให้การนิเทศได้
5. รู้จักเลือกและแสวงหาวัสดุอุปกรณ์ตามกำลังความสามารถของโรงเรียน
6. ให้ครูรู้จักเลือกและจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร
7. จัดห้องสมุดให้ครูและนักเรียน ได้ค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติม
8. ให้ครูรู้จักวิธี การประเมินผลการเรียนการสอน และนำผลการประเมินมาปรับปรุง

พนัส หันนาคินทร์ (2529 : 64-69) ได้กำหนดบทบาท ภาระหน้าที่ความรับผิดชอบของผู้บริหาร โรงเรียนไว้ดังนี้ คือ การรับผิดชอบงานทุกอย่างในโรงเรียน ได้แก่ การจัดการศึกษาในโรงเรียนให้ได้ผลตามจุดประสงค์ของการศึกษา การติดต่อประสานงานกับหน่วยงานอื่น การเป็นผู้นิเทศให้คำแนะนำ ตักเตือน สั่งงาน ชี้แนะ กระตุ้นให้เกิดความคิดริเริ่มงานใหม่ๆ และเป็นผู้ตัดสินใจในปัญหาระดับสูงของโรงเรียน

ดังนั้นจึงสรุปว่า ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องมีความเป็นผู้นำที่มีความรู้ความสามารถ ทักษะการบริหารและประสบการณ์ ทันทต่อเหตุการณ์ทั้งด้านการศึกษา เศรษฐกิจ สังคมและการเมือง มีความคิดริเริ่มมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ปฏิบัติตนให้เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของผู้ร่วมงานและเป็นที่ยอมรับของสังคม เพื่อนำไปสู่การประสานความร่วมมือของบุคคลที่

เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษา ซึ่งผู้บริหารจะต้องเป็นบุคลากรหลักในการบริหารจึงจะทำให้การจัดการศึกษาเป็นไปอย่าง มีคุณภาพ

2. หลักการและแนวคิดของการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

2.1 ความหมาย

2.1.1 การศึกษานอกระบบ หรือบางครั้งเรียก การศึกษานอกระบบโรงเรียน หรือ การศึกษานอกโรงเรียน พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่2) พ.ศ. 2545 ได้อธิบายว่า การศึกษานอกระบบเป็นการศึกษาที่ยืดหยุ่นในการกำหนด จุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตร จะต้องมีความเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม

พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบว่า เป็นกิจกรรมการศึกษาที่มีกลุ่มเป้าหมาย ผู้รับบริการและวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ที่ชัดเจน มีรูปแบบ หลักสูตร วิธีการจัดและระยะเวลาเรียนหรือฝึกอบรมที่ยืดหยุ่น และหลากหลายตามสภาพความต้องการ และศักยภาพในการเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมายนั้น และมีวิธีการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ที่มีมาตรฐานเพื่อรับคุณวุฒิทางการศึกษาหรือเพื่อวัดระดับผลการเรียนรู้

สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (มปป. : 24-28) ได้สรุปความหมายของการศึกษานอกระบบว่า เป็นกระบวนการจัดการศึกษาให้ผู้พลาดโอกาสเรียนจากระบบการศึกษาปกติ หรือผู้ต้องการพัฒนาตนเอง ได้รับการเรียนรู้โดยเน้นการเพิ่มศักยภาพของผู้เรียน ตามกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติตามพระราชบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ ที่จะส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนทุกคนได้รับโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานตามสิทธิ มนุษยชนที่ทุกคนพึงได้รับ

วรรัตน์ อภินันท์กุล (2551 : 172) ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบว่า หมายถึง การศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาหลักสูตร ต้องมีความเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพปัญหา และความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม

อาชญญา รัตนอุบล (2551 : 121) ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบว่า หมายถึงกิจกรรมทางการศึกษาและมวลประสบการณ์ ความรู้ใดๆก็ตามที่จัดขึ้นโดยบุคคล หน่วยงานและสถาบันต่างๆในสังคม โดยมุ่งจัดขึ้นนอกเหนือไปจากการศึกษาในระบบโรงเรียน ภาคปกติเพื่อพัฒนาความรู้ ความสามารถ ทักษะ และทัศนคติที่พึงประสงค์ ของกลุ่มเป้าหมายต่างๆ โดยยึดหลักการที่ว่า เป็นการสนองความต้องการ ความสนใจ และแก้ปัญหาให้แก่กลุ่มเป้าหมายนั้น

สมบัติ สุวรรณพิทักษ์ (2551 : 196-197) ได้สรุปความหมายของการศึกษานอกระบบ ว่าหมายถึง มวลความรู้ประสบการณ์ และกิจกรรมทางการศึกษา ทุกรูปแบบที่จัดให้บริการแก่ประชาชนทุกเพศ ทุกวัย ซึ่งอาจจะเป็นเด็กก่อนวัยเรียน เด็กในวัยเรียน ซึ่งได้ศึกษาในโรงเรียนระดับหนึ่ง แต่ไม่มีโอกาสได้ศึกษาต่อ หรืออาจจะเป็นผู้ใหญ่วัยทำงาน หรือผู้สูงอายุที่พลาดโอกาสศึกษาเล่าเรียนเมื่ออยู่ในวัยเรียนด้วยสาเหตุต่างๆ การศึกษาดังกล่าวนี้อาจจัดให้ประชาชนทุกเพศทุกวัย ไม่มีการจำกัดพื้นฐานการศึกษา อาชีพ ประสบการณ์ หรือความสนใจ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะให้ผู้เรียนได้รับความรู้ทั้งในด้านที่จะเป็นพื้นฐานแก่การดำรงชีวิต การอ่าน การเขียน การคิดคำนวณเบื้องต้น ความรู้ด้านทักษะ การประกอบอาชีพ ตลอดจนความรู้ และข่าวสารข้อมูลที่เป็นปัจจุบันในด้านต่างๆ เพื่อเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต และปรับตัวเข้ากับสภาพสังคมสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาได้อย่างเหมาะสม

สุมาลี สังข์ศรี (2551 : 7) ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบว่า หมายถึง ประสบการณ์และกิจกรรมทางการศึกษาทุกรูปแบบที่จัดให้แก่ประชาชนที่อยู่นอกระบบโรงเรียนทั้งหมด ซึ่งครอบคลุมตั้งแต่ประชากรก่อนวัยเรียน แต่พลาดโอกาสเข้าศึกษาในระดับต่าง ๆ และประชากรที่มีอายุพ้นวัยเรียนในระบบโรงเรียนไปแล้วที่ต้องการความรู้เพิ่มเติม เช่น ประชากรวัยแรงงาน จนถึงผู้สูงอายุ โดยไม่จำกัดวัย เพศ พื้นฐานการศึกษา อาชีพ ประสบการณ์ และความสนใจ ฯลฯ โดยมีมุ่งหวังให้ผู้เรียนได้รับความรู้ทั้งในด้านความรู้ที่เป็นพื้นฐานแก่การดำรงชีวิต การอ่าน การเขียน ความรู้ทางด้านทักษะอาชีพ และข่าวสารข้อมูลที่เป็นปัจจุบันในเรื่องต่าง ๆ เพื่อเป็นพื้นฐานการดำรงชีวิตและปรับตัวเข้ากับสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม การศึกษาประเภทนี้มีความยืดหยุ่นในเรื่องระบบ ระเบียบ กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านอายุของผู้เรียน สถานที่เรียน ผู้เรียนสามารถเข้าเรียนได้เมื่อมีความพร้อม หยุดเรียนได้เมื่อมีความจำเป็น และกลับมาเรียนใหม่ได้เมื่อต้องการ เป็นการศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้เรียน และสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นและสังคม หน่วยงานที่รับผิดชอบจัดการศึกษาประเภทนี้ ไม่จำกัดเฉพาะสถาบันการศึกษา อาจเป็นหน่วยงานอื่น ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน

สรุปว่า การศึกษานอกระบบ หมายถึงการศึกษาที่จัดให้กับประชาชนทุกเพศทุกวัยไม่จำกัดพื้นฐานการศึกษา อาชีพ ประสบการณ์ หรือความสนใจ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะให้ผู้เรียนได้รับความรู้พื้นฐาน ทักษะในการประกอบอาชีพและทักษะที่จำเป็นในการดำรงชีวิต เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในรูปแบบ วิธีจัด ระยะเวลา และการวัดการประเมินผล โดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับวิถีชีวิตและความต้องการของผู้เรียน

2.1.2 การศึกษาตามอัธยาศัย พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้อธิบายถึงการศึกษาตามอัธยาศัยว่าเป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม โอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อ หรือ แหล่งความรู้อื่น ๆ

พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ได้ให้ความหมายของการศึกษาตามอัธยาศัยว่า เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ในวิถีชีวิตประจำวันของบุคคลซึ่งบุคคลสามารถเลือกที่จะเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ตามความสนใจ

ความต้องการ โอกาส ความพร้อม และศักยภาพในการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล

ปฐม นิคมานนท์ (2532 : 112) ได้กล่าวว่า การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นกระบวนการตลอดชีวิต ซึ่งบุคคลได้เสริมสร้างเจตคติ ค่านิยม ทักษะ และความรู้ต่างๆ ในสภาพแวดล้อม เช่น การเรียนรู้จากครอบครัว เพื่อนบ้าน จากการทำงาน การเล่น จากตลาด ร้านค้า ห้องสมุด ตลอดจนการเรียนรู้จากสื่อมวลชนต่างๆ

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2538 : 112) ได้ให้ความหมายของการศึกษาตามอัธยาศัยว่า เป็นการศึกษที่เกิดขึ้นตามวิถีชีวิตที่เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์จากการทำงาน จากบุคคลจากครอบครัว จากสื่อ จากชุมชน จากแหล่งความรู้ต่างๆ เพื่อเพิ่มพูนความรู้และทักษะ ความบันเทิง และการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยมีลักษณะที่สำคัญคือไม่มีหลักสูตร ไม่มีเวลาเรียนที่แน่นอน ไม่จำกัดอายุ ไม่มีการลงทะเบียน และไม่มีการสอบ ไม่มีการรับประกาศนียบัตร ไม่มีสถานที่เรียนที่แน่นอน เรียนที่ไหนก็ได้ ไม่จำกัดเวลาเรียนโดยสามารถเรียนได้ตลอดเวลา และเกิดขึ้นทุกช่วงวัยตลอดชีวิต

สุนทร สุนันท์ชัย (2549 : 33) ได้ให้ความหมายของการศึกษาตามอัธยาศัยว่า เป็นการศึกษที่ได้รับความรู้ ทักษะ เจตคติ จากประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน จากครอบครัว จากชุมชน จากการทำงาน จากสภาพแวดล้อม จากการเล่น จากห้องสมุด สื่อมวลชน และอื่นๆ

สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (2550 : 28) ได้สรุปความหมายของการศึกษาตามอัธยาศัยว่าเป็นการเรียนรู้ตามวิถีชีวิต เกิดขึ้นได้ทุกที่ ทุกเวลาทุกสถานที่ และทุกช่วงวัยของชีวิต ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อมและโอกาส โดยศึกษาจากประสบการณ์ การทำงาน สภาพแวดล้อม และแหล่งเรียนรู้ต่างๆ เป็นการเรียนรู้เพื่อเพิ่มพูนความรู้ เจตคติ ทักษะ ความบันเทิง และพัฒนาคุณภาพชีวิต

สมบัติ สุวรรณพิทักษ์ (2551 : 203) ได้ให้คำนิยามของการศึกษาตามอัธยาศัยว่าเป็นการเรียนรู้จากการเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น ครอบครัว การทำงาน บุคคลต่างๆ สื่อมวลชน จากแหล่งการเรียนรู้และการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยเป็นการเรียนรู้ที่ไม่มีข้อกำหนดด้านเวลา สถานที่ และช่วงเวลา

สรุปได้ว่า การศึกษาตามอัธยาศัย หมายถึง การศึกษาที่เกิดขึ้นตามวิถีชีวิตที่ผู้เรียน เรียนรู้ด้วยตนเอง ตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อมและโอกาส โดยศึกษาจากประสบการณ์ การทำงาน บุคคล ครอบครัว สื่อมวลชน ชุมชน แหล่งความรู้ต่างๆ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ และพัฒนาคุณภาพชีวิตเป็นการศึกษาที่ไม่มีหลักสูตร ไม่มีเวลาเรียนที่แน่นอน ไม่จำกัดอายุ ไม่มีการวัดการประเมินผลที่เป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษา สามารถเรียนได้ตลอดเวลาและช่วงวัยของชีวิต

2.2 กิจกรรมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในปัจจุบัน

กิจกรรมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในยุคปัจจุบัน มีนักวิชาการและผู้ที่เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษา กล่าวไว้ ดังนี้

สุมาลี สังข์ศรี (2551 : 9-11) กล่าวว่า กิจกรรมการศึกษานอกระบบที่มีอยู่ในปัจจุบัน สามารถจำแนกได้เป็น 3 กลุ่มหลัก ดังต่อไปนี้

1. การศึกษานอกระบบประเภทการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้น เพื่อกลุ่มเป้าหมายมีความรู้พื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ได้แก่ ความรู้ในการอ่าน เขียน การคำนวณเบื้องต้น การติดต่อสื่อสาร ความรู้ด้านสังคมสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะพื้นฐานการดำรงชีวิต หรือการศึกษาต่อ กิจกรรมในกลุ่มนี้ ได้แก่ การสอนอ่าน เขียน มีทั้งการสอนอ่าน เขียน สำหรับประชาชนทั่วไป สำหรับชาวไทยภูเขา สำหรับประชาชนชาวไทยมุสลิมใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ และ การศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และ มัธยมศึกษา ซึ่งเทียบเท่าการศึกษาในระบบโรงเรียนระดับชั้นประถม มัธยมศึกษา และมัธยมศึกษา

2. การศึกษานอกระบบประเภทการให้ความรู้ และทักษะอาชีพ เป็นการให้ความรู้ทางด้านวิชาชีพสาขาต่าง ๆ เพื่อจะนำความรู้มาปรับปรุงอาชีพที่ประกอบอยู่ หรือสร้างอาชีพใหม่ เพื่อเพิ่มพูนรายได้ วิชาชีพที่เปิดสอนมีมากมาย หลายสาขา ทั้งด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรม คหกรรม ศิลปกรรม หัตถกรรม พาณิชยกรรม เช่น ช่างไฟฟ้า ช่างซ่อมวิทยุ-โทรทัศน์ ช่างแอร์ พิมพ์ดีด คอมพิวเตอร์ ช่างยนต์ ตัดเย็บเสื้อผ้า อาหาร ขนม การเลี้ยงปลา การทำนากุ้ง การทำเครื่องจักรสาน ฯลฯ การฝึกอบรมวิชาชีพนี้จัดโดยหลายหน่วยงาน ทั้งภาครัฐ เอกชน สมาคม มูลนิธิ ตัวอย่างกิจกรรมฝึกอบรมวิชาชีพนี้จัดโดยหลายหน่วยงาน ทั้งภาครัฐ เอกชน สมาคม มูลนิธิ เป็นต้น หรือให้ทักษะขั้นพื้นฐานในวิชาชีพสาขาต่าง ๆ การฝึกอบรมแบบกลุ่มสนใจ โดยประชาชนที่มีความสนใจอาชีพเดียวกันสามารถรวมตัวกันได้ การฝึกอบรมหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ป.อ.) เป็นการให้โอกาสแก่เยาวชนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 แล้วไม่ได้ศึกษาต่อ ได้ศึกษาวิชาชีพสามัญควบคู่ไปกับการฝึกอบรมในท้องถิ่น และการฝึกอบรมหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) จัดสำหรับผู้จบมัธยมศึกษาปีที่ 3 แล้วไม่มีโอกาสศึกษาต่อ ให้ศึกษาทั้งวิชาสามัญและฝึกอบรม หรืออาจนำอาชีพที่ประกอบอยู่มาเทียบโอนได้ เมื่อจบแล้วได้วุฒิ ปวช.

3. การศึกษานอกระบบประเภทให้ความรู้ทั่วไป และข่าวสารข้อมูลที่เป็นปัจจุบันเป็นการให้ความรู้ และข้อมูลข่าวสารที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ได้แก่ ความรู้ด้านสุขภาพ กฎหมาย ศาสนา สิ่งแวดล้อม การเมือง เศรษฐกิจ ฯลฯ กิจกรรมในกลุ่มนี้ ได้แก่ การเชิญวิทยากรมาให้ความรู้ การให้ความรู้ ข่าวสารผ่านสื่อประเภทต่าง ๆ การจัดตั้งที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ห้องสมุดประชาชน ศูนย์การเรียนชุมชน และ การจัดตั้งแหล่งความรู้ในลักษณะต่าง ๆ

สมบัติ สุวรรณพิทักษ์ (2551 : 198-200) ได้กล่าวว่า ปัจจุบันกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนจัดให้แก่กลุ่มเป้าหมายผู้อยู่นอกโรงเรียนทุกเพศ ทุกวัย หรือทุกกลุ่มอายุ มีกิจกรรม 4 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ การศึกษาพื้นฐาน การศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ การพัฒนาทักษะชีวิต และการพัฒนาชุมชนและสังคมที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต หน่วยงานผู้จัดกิจกรรมมีหลากหลายทั้งหน่วยงานของรัฐ เอกชน และองค์กรชุมชน และสถาบันทางสังคม

ชัยยศ อิ่มสุวรรณ์ และคณะ (2544 : 98) ได้กล่าวถึง สภาพการดำเนินงาน การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยว่า ประเภทของกิจกรรมการศึกษานอกระบบสามารถสรุปได้เป็น 3 กลุ่ม หรือ 3 ประเภทใหญ่ ๆ ดังนี้

1. การศึกษานอกระบบประเภทความรู้พื้นฐาน กิจกรรมในกลุ่มนี้เน้นกิจกรรมที่จัดเพื่อให้กลุ่มเป้าหมายมีความรู้ความสามารถในการอ่าน-เขียน มีความรู้ในการคิดคำนวณ รู้เรื่องราวที่จำเป็น และเกี่ยวข้องกับสภาพความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวัน สภาพแวดล้อม สังคม ประเพณี และวัฒนธรรม อันจะเป็นความรู้พื้นฐานในการดำรงชีวิต หรือจะพัฒนาความรู้ในระดับสูงขึ้นไป ตัวอย่างกิจกรรมในกลุ่มนี้ได้แก่ การสอนอ่าน - เขียน โครงการรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือ การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ การศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญเทียบเท่าระดับชั้นประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมการฝึกอบรมประชาชนในชนบท การจัดฝึกอบรมประชาชนในชนบทคำนึงถึงความต้องการและความสอดคล้องกับสภาพปัญหาของประชาชน การฝึกอบรมได้จัดให้กลับกลุ่มต่าง ๆ เช่น กลุ่มเกษตรกร กลุ่มที่ประกอบอาชีพทางการช่างและค้าขาย และกลุ่มที่ทำงานด้านบริการ หรือกลุ่มผู้นำชุมชน เนื้อหาที่อบรมก็สอดคล้องกับกลุ่ม เช่น ฝึกอบรมกลุ่มแม่บ้านในโครงการพัฒนาครอบครัว การอบรมเยาวชนในเรื่องอาชีพหรือการพัฒนาทักษะชีวิต การฝึกอบรมกลุ่มผู้นำชุมชนในเรื่องการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน การจัดทำเวทีประชาคม การสร้างภาวะผู้นำในชุมชน หรือการจัดทำโครงการหมู่บ้านปลอดยาเสพติด เป็นต้น

2. การศึกษานอกระบบประเภทให้ความรู้ และทักษะอาชีพ กิจกรรมในกลุ่มนี้ได้แก่ การฝึกอาชีพระยะสั้น การฝึกอาชีพแบบกลุ่มสนใจ จัดขึ้นเพื่อให้ความรู้ให้การอบรมด้านวิชาชีพต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน เกี่ยวกับอาชีพในท้องถิ่น อาชีพที่เพิ่มพูนรายได้ ทั้งนี้ มีจุดมุ่งหมายที่จะให้กลุ่มเป้าหมายได้มีความรู้ มีทักษะในวิชาชีพเฉพาะอย่าง เพื่อนำมาปรับปรุงอาชีพของตน หรือสร้างอาชีพใหม่เพื่อเพิ่มพูนรายได้ ตัวอย่างกิจกรรมในกลุ่มนี้ได้แก่ ช่างซ่อมวิทยุ โทรทัศน์ ช่างไฟฟ้า ช่างซ่อมเครื่องยนต์ ตัดเย็บเสื้อผ้า อาหารขนม ช่างฝีมือ พิมพ์ดีด การเลี้ยงไก่พื้นบ้าน การปลูกพืชหมุนเวียน การทอผ้า การทำเครื่องจักรสาน ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีการให้การศึกษาดำเนินการตามหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ป.อ.) การให้การศึกษาด้านวิชาชีพตามหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.)

3. การศึกษานอกระบบประเภทความรู้ทั่วไปและข้อมูลข่าวสารที่เป็นปัจจุบัน เพื่อให้ความรู้ ข่าวสาร ที่ทันต่อเหตุการณ์ เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน สามารถนำมาปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ และการดำเนินชีวิต ตลอดจนพัฒนาคุณภาพชีวิต พัฒนาชุมชน และสังคมต่อไป

ส่วนการศึกษาตามอัธยาศัย สามารถแบ่งเป็นประเภทตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. การศึกษาตามอัธยาศัยในวิถีชีวิต มีลักษณะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แม้มีการจัดกระทำก็มีใช่เพื่อการศึกษาโดยตรง ได้แก่ ครอบครัว สภาพแวดล้อมรอบตัว สังคม ชุมชน สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ฯลฯ

2. การศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นการจัดกระทำโดยองค์กร สถาบัน เพื่อจุดประสงค์ทางการศึกษาทั้งโดยตรงและทางอ้อม ได้แก่ งานและโปรแกรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตในโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษา แหล่งความรู้ในชุมชน เช่น ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น ศาสนสถาน และแหล่งศิลปวัฒนธรรม เช่น วัด โบสถ์ สุเหร่า หอ

ศิลปะ อุทยานประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ แหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต เช่น ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ต่างๆ ศูนย์วิทยาศาสตร์ อุทยานการศึกษา พิพิธภัณฑ์เด็ก ศูนย์ข้อมูลต่างๆ สื่อมวลชน สื่อโทรคมนาคม สื่อสารสนเทศ แหล่งนันทนาการ และสนามเด็กเล่น สนาม หรือ ศูนย์กีฬา สวนสาธารณะ สวนสมุนไพร อุทยานมัจฉา สวนผีเสื้อ แหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ หน่วยงาน บริการของรัฐ เช่น หน่วยงานของกรมพัฒนาชุมชน กรมประชาสัมพันธ์ กรมการปกครอง กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กรมอนามัย และสำนักงานเกษตรที่ตั้งในชุมชนและทั่วไป โรงพยาบาล หน่วยงาน และศูนย์การแพทย์และสาธารณสุข โรงพัก โรงรับจำนำ โรงเจ โรงเรียนเด็ก และ สถานพินิจ เรือนจำ ฯลฯ

3. การศึกษาตามอัธยาศัยตามธรรมชาติและสังคม เป็นกิจกรรมที่ครอบคลุม การพัฒนาชุมชน การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติแบบยั่งยืน อาจมีการจัดทำกิจกรรมเสริมสร้าง วัฒนธรรมประชาธิปไตยในรูปของเวทีชาวบ้านที่กรมการศึกษานอกโรงเรียนดำเนินการอยู่ หรือ การรณรงค์ การทำประชาพิจารณ์ เรื่องที่เกี่ยวข้องกับชุมชนและความเป็นอยู่ สิทธิ เสรีภาพ ขั้นพื้นฐานต่าง ๆ การทำจดหมายข่าวสารของชุมชน จัดกิจกรรมร่วมเรียนรู้ปัญหาและส่งเสริม การเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในโครงการ “รักษ้าน้ำเกิด” การพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียงและ กิจกรรมสำรวจชุมชนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นต้น กิจกรรมประเภทนี้อาจใช้สภาพแวดล้อม เป็นสื่อเพื่อการเรียนรู้ร่วมกัน เช่น โครงการรักษ้าน้ำ คู คลอง โครงการ “รักเจ้าพระยากับตา วิเศษ” โครงการเก็บขยะเพื่อนำกลับมาใช้ใหม่ ล้วนเป็นการศึกษาตามอัธยาศัยได้ทั้งสิ้น

4. การศึกษาตามอัธยาศัยโดยอาศัยงานวัฒนธรรม เนื่องจากกระบวนการ เรียนรู้ที่ดีนั้น เกิดจากการผสมผสานการเล่น การแสดงออก และการเลียนแบบท่าทาง ซึ่ง สามารถถ่ายทอดผ่านงานศิลปะการแสดงได้ ตามแนวคิดเรื่องการเรียนรู้ (Play + Learn = PLERN) ของ ดร.ชัยอนันต์ สมุทรวานิช (2543 : 102) และการศึกษาปนความบันเทิง (Edutainment) ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการศึกษาตามอัธยาศัย เช่น สื่อพื้นบ้าน สื่อบันเทิง ประเภทต่าง ๆ รวมทั้งการแสดงแบบจำลอง (Animation) ซึ่งรวมกิจกรรมการแสดงละครใบ้ การแสดงหุ่นประเภทต่าง ๆ การแสดงเลียนแบบกราฟิกการ์ตูน และกราฟิก 3 มิติ เป็นต้น สำหรับการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในความรับผิดชอบของ สำนักงาน กศน. ในปัจจุบัน ประกอบด้วยกิจกรรมต่างๆดังนี้ (สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน, 2548 : 25-26)

1. การศึกษานอกระบบ เป็นกิจกรรมการศึกษาที่มีกลุ่มเป้าหมายผู้รับบริการ และวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ที่ชัดเจน มีรูปแบบ หลักสูตร วิธีการจัดและระยะเวลาเรียนหรือ ฝึกอบรมที่ยืดหยุ่นและหลากหลายตามสภาพความต้องการและศักยภาพในการเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมายนั้น มีวิธีการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ที่มีมาตรฐานเพื่อรับคุณวุฒิทางการศึกษาหรือเพื่อจัดระดับผลการเรียนรู้ ประกอบด้วยกิจกรรมดังนี้

1.1 การศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นการจัดการศึกษาเพื่อให้กลุ่มเป้าหมายมีความรู้และทักษะพื้นฐานในการดำเนินชีวิต การทำงาน และการศึกษาในระดับที่สูงขึ้น ซึ่ง ครอบคลุมเนื้อหาสาระตั้งแต่การส่งเสริมการรู้หนังสือ การศึกษาในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

(ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย) และการศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.)

1.2 การศึกษาต่อเนื่อง การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ เป็นการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาความรู้ ความสามารถ และทักษะในการประกอบอาชีพของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล เพื่อให้มีความมั่นคงและเพิ่มมูลค่าให้กับอาชีพ โดยจำแนกเป็น 4 กิจกรรมหลัก คือ

1.2.1 การพัฒนาทักษะอาชีพ เป็นการฝึกทักษะอาชีพในลักษณะหลักสูตรระยะสั้นที่ตอบสนองความต้องการของผู้เรียนเพื่อให้มีความรู้และทักษะพื้นฐานในอาชีพ

1.2.2 การฝึกอบรมเพื่อเข้าสู่อาชีพ เป็นกิจกรรมที่จัดต่อเนื่องจากการฝึกทักษะอาชีพ หรือจัดเป็นกิจกรรมเฉพาะเพื่อพัฒนากลุ่มเป้าหมายให้สามารถคิดวิเคราะห์ แลกเปลี่ยนเรียนรู้และพัฒนาตนเองเพื่อเข้าสู่อาชีพโดยกระบวนการแนะแนวอาชีพ

1.2.3 การพัฒนาอาชีพ เป็นกิจกรรมที่จัดเพื่อพัฒนาอาชีพของกลุ่มเป้าหมายในลักษณะของกลุ่มพัฒนาอาชีพ (กพอ.) โดยจัดให้มีการรวมกลุ่มของผู้มีอาชีพประเภทเดียวกัน เพื่อร่วมเป็นเครือข่ายในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แสวงหาความรู้และประสบการณ์ ตลอดจนพัฒนาอาชีพของกลุ่มโดยกระบวนการกลุ่ม (Group Process)

1.2.4 การพัฒนาอาชีพด้วยเทคโนโลยี เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อพัฒนาอาชีพของกลุ่มเป้าหมายด้วยเทคโนโลยี โดยเน้นการจัดกิจกรรมให้กับกลุ่มเป้าหมาย สถานประกอบการ และผู้ที่ต้องการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการพัฒนากิจการ และศักยภาพของตนเอง เช่น การนำเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์มาใช้ในการพาณิชย์ (e-Commerce) การจัดสร้างระบบฐานข้อมูลหรือการนำเสนองานด้วยคอมพิวเตอร์

2. การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต เป็นการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความรู้ความสามารถของบุคคล ให้สามารถจัดการกับตนเองและสิ่งแวดล้อม มีทักษะชีวิตที่จำเป็น สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข ซึ่งจัดบริการในลักษณะของกลุ่มสนใจ การฝึกอบรม การจัดค่ายการเรียนรู้ และกิจกรรมชุมนุม โดยมีขอบข่ายเนื้อหาสาระ ประกอบด้วย สุขภาพอนามัยและการป้องกันโรคร้าย ความปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สิน การบรรเทาและป้องกันสาธารณภัยและการรักษาความสงบเรียบร้อยในชุมชน การจราจร เป็นต้น

3. การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชน เป็นการจัดการศึกษา ที่บูรณาการความรู้และทักษะจากการศึกษาที่ผู้เรียนมีอยู่หรือได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน โดยมีรูปแบบการเรียนรู้ที่หลากหลาย ใช้ชุมชนเป็นฐานในการพัฒนาการเรียนรู้ และใช้ทุนทางสังคมเป็นเครื่องมือในการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสังคมและชุมชนให้มีความเข้มแข็ง สามารถพึ่งพาตนเองได้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และประชาชนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขตามวิถีทางระบอบประชาธิปไตย อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดีมีการพัฒนาที่ยั่งยืน

การศึกษาตามอัธยาศัย ประกอบด้วยกิจกรรมการบริการรายการวิทยุเพื่อการศึกษา การบริการรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษา การบริการสื่อเพื่อการศึกษา การบริการนิตยสารการวิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษา การบริการกิจกรรมทางวิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษา และการบริการส่งเสริมการอ่านในห้องสมุดประชาชน

สรุปได้ว่า กิจกรรมการศึกษานอกระบบ ได้แก่ การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วย การสอนอ่านเขียน การศึกษาสายสามัญระดับประถม มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย และการศึกษาต่อเนื่อง ประกอบด้วย การฝึกอาชีพระยะสั้น กลุ่มสนใจ การศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรอาชีพ และประกาศนียบัตรวิชาชีพ

ส่วนกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัย หรือ เรียกว่า การศึกษาเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ด้วยการส่งเสริมและพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ ภูมิปัญญา การพัฒนาห้องสมุดประชาชน การศึกษาทางสื่อสารมวลชน ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (ศรช.) การจัดนิทรรศการ และการเผยแพร่องค์ความรู้ต่างๆเป็นการเติมเต็มความรู้ให้กับประชาชนเพื่อการเรียนรู้ด้วยตนเองและนำความรู้ไปพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

3. พันธกิจศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอ (ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ, 2551 : 2-37)

- 3.1 จัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
 - 3.2 ส่งเสริม สนับสนุน และประสานภาคีเครือข่าย เพื่อการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
 - 3.3 ดำเนินการตามนโยบายพิเศษของรัฐบาลและงานเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ
 - 3.4 จัด ส่งเสริม สนับสนุนและประสานงานการจัดการศึกษาตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินในพื้นที่
 - 3.5 วิจัยและพัฒนาคุณภาพหลักสูตร สื่อ กระบวนการเรียนรู้ และมาตรฐานการศึกษานอกระบบ
 - 3.7 ดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน การเทียบโอนความรู้แลประสบการณ์
 - 3.8 กำกับ ดูแล ตรวจสอบ นิเทศภายใน ติดตามประเมินผลและรายงานผลการดำเนินงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
 - 3.9 พัฒนาครู และบุคลากรทางการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
 - 3.10 ระดมทรัพยากรเพื่อใช้ในการจัดและพัฒนาการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
 - 3.11 ดำเนินการประกันคุณภาพภายใน ให้สอดคล้องกับระบบ หลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนด
 - 3.12 ปฏิบัติงานอื่น ๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย
- ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอ สังกัดสำนักงาน กศน. จังหวัดมหาสารคาม จัดโครงสร้างการบริหารงานตามลักษณะงานและภารกิจหลักออกเป็น 3 กลุ่มงาน ได้แก่
1. กลุ่มงานอำนวยการ
 2. กลุ่มจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
 3. กลุ่มงานภาคีเครือข่ายและกิจการพิเศษ

1. กลุ่มงานอำนวยการ ประกอบไปด้วย
 - 1.1 งานบริหารทั่วไป
 - 1.2 งานธุรการ สารบรรณ
 - 1.3 งานการเงิน บัญชี งานพัสดุ
 - 1.4 งานงบประมาณและระดมทรัพยากร
 - 1.5 งานแผนงานและโครงการ
 - 1.6 งานบุคลากร
 - 1.7 งานแนะแนว ประชาสัมพันธ์
 - 1.8 งานอาคารสถานที่และยานพาหนะ
 - 1.9 งานสวัสดิการ
 - 1.10 งานสารสนเทศและการรายงาน
 - 1.11 งานศูนย์ราชการใสสะอาด
 - 1.12 งานควบคุมภายใน
 - 1.13 งานนิเทศ ติดตามและประเมินผล
 - 1.14 งานประกันคุณภาพการศึกษา
2. กลุ่มจัดการศึกษานอกระบบ ประกอบไปด้วย
 - 2.1 งานส่งเสริมการรู้หนังสือ
 - 2.2 งานการศึกษาพื้นฐานนอกระบบ
 - 2.3 งานเทียบโอนผลการเรียน/เทียบระดับการศึกษา
 - 2.4 งานการศึกษาต่อเนื่อง
 - 2.5 งานการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ
 - 2.6 งานการศึกษาเพื่อพัฒนา ทักษะ ชีวิต
 - 2.7 งานการศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชน
 - 2.8 งานการศึกษาตามอัธยาศัย
 - 2.9 งานจัด พัฒนาแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - 2.10 งานจัดและพัฒนาศูนย์การเรียนรู้
 - 2.11 งานห้องสมุดประชาชน
 - 2.12 งานการศึกษาเคลื่อนที่
 - 2.13 งานการศึกษาทางสื่อสารมวลชน
 - 2.14 งานพัฒนาหลักสูตร สื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีทางการศึกษา
 - 2.15 งานทะเบียนและวัดผล
 - 2.16 งานศูนย์บริการให้คำปรึกษาแนะนำ
 - 2.17 งานกิจการนักศึกษา
3. กลุ่มงานภาคีเครือข่ายและกิจการพิเศษ
 - 3.1 งานส่งเสริม สนับสนุนภาคีเครือข่าย

- 3.2 งานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
- 3.3 งานป้องกัน แก้ไขปัญหายาเสพติด โรคเอดส์
- 3.4 งานส่งเสริมกิจกรรมประชาธิปไตย
- 3.5 งานสนับสนุน ส่งเสริมนโยบายจังหวัด อำเภอ ฯลฯ
- 3.6 งานกิจการลูกเสือและยุวกาชาด
- 3.7 งานกองทุนกู้ยืมเงินเพื่อการศึกษา
- 3.8 งานกิจการพิเศษ

การบริหารงานอยู่ภายใต้ความเห็นชอบของคณะกรรมการสถานศึกษา โดยได้กำหนดวาระการประชุมคณะกรรมการสถานศึกษาอย่างน้อยภาคเรียนละ 2 ครั้ง ระบบการบริหารภายในสถานศึกษาตามโครงสร้าง 3 กลุ่มงานดังกล่าว

3.1 การบริหารองค์กร

การบริหารองค์กร ศูนย์การศึกษานอกกระบวนและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอมีสถานะงาน เป็นทั้งส่วนราชการ และสถานศึกษา จะต้องใช้กระบวนการจัดการที่หลากหลาย เนื่องจากครู การศึกษานอกกระบวนและการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องสวมบทบาทเป็นทั้งครูผู้สอน และนักพัฒนาชุมชนสังคม ไปในขณะเดียวกัน ซึ่งดูจากพันธกิจหลักของ ศูนย์การศึกษานอกกระบวนและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอ ทั้ง 5 พันธกิจ ได้แก่

1. จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานนอกระบบ
2. จัดการศึกษาเพื่อทักษะอาชีพ
3. จัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต
4. จัดการศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชนและสังคม
5. จัดการศึกษาตามอัธยาศัย

กลุ่มเป้าหมายการศึกษานอกกระบวน กลุ่มเป้าหมายการศึกษานอกกระบวนหรือ การศึกษาผู้ใหญ่มีดังนี้ (สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน, 2548 : 56)

กลุ่มเป้าหมายการศึกษานอกกระบวนโรงเรียนส่วนใหญ่ เป็นผู้ด้อยโอกาสและพลาดโอกาสทางการศึกษา ซึ่งเป็นประชาชนทุกเพศ ทุกวัย ทุกอาชีพ ทั้งเด็ก เยาวชนและประชาชนทั่วไปรวมทั้งบุคคลที่ต้องการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม

กลุ่มเป้าหมายการศึกษานอกกระบวนโรงเรียนส่วนใหญ่ เป็นบุคคลที่อายุมากแล้ว ไม่มีเวลามากนัก เป็นผู้ที่มีงานทำแล้ว ดังนั้น การจัดการศึกษาจึงต้องใช้ระยะเวลาสั้นๆ ที่จะตอบสนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมายนั้นได้อย่างทันที เนื้อหาสาระมีความหมายและเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต

กลุ่มเป้าหมายผู้รับบริการ การศึกษานอกกระบวนโรงเรียนอยู่กันอย่างกระจัดกระจายในหลายพื้นที่ โอกาสที่ทุกคนจะได้รับความรู้จึงไม่ค่อยทัดเทียมกัน ผู้ให้บริการทางการศึกษาต้องคำนึงถึงสถานภาพความพร้อม ความสนใจ ค่านิยมและเจตคติที่ดีของกลุ่มเป้าหมาย สิ่งที่สำคัญที่สุดคือจะต้องเข้าใจ และยอมรับในความแตกต่างและหลากหลายในหมู่คนที่รวมตัวกันเพื่อเรียนรู้ และเพิ่มพูนทักษะที่จำเป็น รวมทั้งยอมรับว่าความแตกต่างของ

กลุ่มเป้าหมายนั้น ต่างคนต่างมีศักยภาพมีความสามารถแตกต่างกันไปเมื่อร่วมกันผนึกกำลังด้วยความมุ่งมั่นไปสู่จุดหมายเดียวกันได้แล้วพลังแห่งความร่วมมือร่วมใจจะเกิดขึ้นได้ เพื่อนำไปสู่ปลายทางที่ต้องการเพื่อครอบครัวชุมชนและสังคม

กองพัฒนาการศึกษาออกโรงเรียน สำนักบริหารงานการศึกษาออกโรงเรียน (2547 : 37) ได้กล่าวถึงผู้เรียนหรือนักศึกษาว่าเป็นผู้ใหญ่ ซึ่งนับตั้งแต่อายุ 16 ปีขึ้นไป และส่วนใหญ่เป็นผู้มีอายุเลยวัยการศึกษาภาคบังคับไปแล้ว ซึ่งผู้ใหญ่มีลักษณะ ดังนี้

1. เป็นผู้มีประสบการณ์ชีวิตและการทำงาน
2. ขาดความมั่นใจ ไม่ค่อยกล้าแสดงออก
3. ไม่อยากเข้าสังคมกับคนอื่นที่แตกต่างไปจากพวกตน เพราะมักคิดว่าตนเอง

มีปมด้อย

4. เรียนรู้ในสิ่งที่ใกล้ตัวได้ดี เรียนและนำไปใช้ได้ทันที
5. ไม่ชอบบรรยากาศแบบชั้นเรียน เพราะอาจจะไม่มีเวลา หรือมีความฝึใจ

ที่ไม่ดี

6. ไม่ชอบถูกสอน ชอบการแนะนำหรือดูตัวอย่าง
7. ไม่ชอบการตำหนิ ชอบการยกย่องชมเชยให้เกียรติ
8. มีความกังวลในภารกิจของตนเอง เพราะเกี่ยวข้องกับชีวิตและปากท้อง
9. ปรับตัวยากในภาวะที่ไม่คุ้นเคย
10. ใช้เวลาในการสร้างความคุ้นเคยกับเพื่อนผู้เรียนมาก
11. ไม่ชอบการทดสอบหรือลองภูมิ
12. มีความสามารถในการใช้ภาษาน้อย
13. ชอบความจริงใจ มีเหตุผล ยุติธรรม
14. จะเรียนรู้ได้ดีจากของจริง หรือประสบการณ์ตรง
15. ต้องการเหตุผลและคำอธิบายจนกว่าจะพอใจมากกว่าสั่งให้เชื่อ

กลุ่มผู้รับบริการทางการศึกษาระบบโรงเรียน หรือนักศึกษานอกโรงเรียนนั้นมีหลายวัย โดยส่วนใหญ่อยู่ในวัยผู้ใหญ่ ดังนั้นการให้ความรู้และฝึกทักษะต่างๆ แก่กลุ่มเป้าหมายจึงจำเป็นต้องคำนึงถึงจิตวิทยาการเรียนรู้ของผู้ใหญ่เป็นสำคัญ ลักษณะของผู้ใหญ่โดยทั่วไป ดังนี้ (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา, 2551 : 25)

1. มีความเคยชินกับเรื่องที่เคยปฏิบัติมาและไม่ค่อยยอมรับการเปลี่ยนแปลง
2. มีร่างกายอ่อนล้าง่าย เคลื่อนไหวช้าลง สายตามเริ่มไม่ดี
3. มีความคิดว่าตนเอง ไม่ทัดเทียมกับผู้อื่น
4. มีความลึกลับใจ ไม่ค่อยกล้าพูดหรือแสดงออกแต่ชอบเล่าเรื่องอดีต
5. มีความสนใจเรียนรู้ในช่วงระยะสั้น ไม่ต้องการใช้เวลานานและต้องการเรียนรู้

เฉพาะเรื่องที่จะได้ใช้ประโยชน์ได้ทันทีเท่านั้น

6. ไม่ชอบเรียนรู้ในภาพชั้นเรียนเพราะทำให้ขาดอิสระ
7. ไม่ค่อยสนใจทำกิจกรรม ส่วนใหญ่มักปลีกตัวออกไป

8. มีความต้องการการยอมรับนับถือจากผู้อื่น
9. มีประสบการณ์ชีวิตในแง่มุมที่แตกต่างกัน
10. เรียนรู้ได้ช้าและจดจำได้ไม่นาน
11. มีความวิตกกังวลเมื่อต้องการเริ่มต้นทำสิ่งแปลกใหม่ในชีวิต

กลุ่มเป้าหมายหรือนักศึกษาของการศึกษานอกระบบนั้น เป็นผู้ที่มีอายุมากกว่า 16 ปี เป็นประชาชนผู้ด้อยโอกาสและพลาดโอกาสทางการศึกษา ซึ่งมีทุกเพศ ทุกวัย ทุกอาชีพ รวมทั้งบุคคลที่ต้องการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ชีวิตและการทำงานมีความกังวล ในภารกิจของตนเอง เพราะเกี่ยวข้องกับชีวิตและปากท้อง มีความสามารถในการใช้ภาษาน้อย เพราะการทำงานส่วนใหญ่ไม่สื่อสารกับเอกสาร เรียนรู้ได้ช้าและจดจำได้ไม่นาน จะเรียนรู้ได้ดีจากของจริงและประสบการณ์ตรง รวมทั้งเรียนรู้ในสิ่งที่ใกล้ตัวได้ดี เมื่อเรียนและนำไปใช้ได้ทันที

4. หลักการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

4.1 ความหมาย

กระทรวงศึกษาธิการ (2551 : 3) ได้นำเสนอความหมายของการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ตามมาตราที่ 4 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยตามกำหนดว่า

การศึกษานอกระบบ หมายความว่า กิจกรรมการศึกษาที่มีกลุ่มผู้รับบริการและวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ที่ชัดเจน มีรูปแบบ หลักสูตร วิธีการจัดการและระยะเวลาเรียน หรือฝึกอบรมที่ยืดหยุ่นและหลากหลายตามสภาพความต้องการและศักยภาพในการเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมายนั้นและมีวิธีการวัดผลประเมินผลการเรียนรู้ที่มีมาตรฐานเพื่อรับรองคุณวุฒิทางการศึกษา หรือเพิ่มจัดระดับผลการเรียน

การศึกษาตามอัธยาศัย หมายความว่า กิจกรรมการเรียนรู้ในวิถีชีวิตประจำวันของบุคคลซึ่งบุคคลสามารถเลือกที่จะเรียนรู้ได้อย่างตลอดชีวิต ตามความสนใจ ความต้องการ โอกาส ความพร้อม และศักยภาพในการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล

ปัจจุบันสังคมโลกเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดผลกระทบกับวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมต่างๆ เป็นอย่างมาก รวมถึงสังคมไทยที่เป็นอีกสังคมหนึ่งที่ถูกระแสโลกาภิวัตน์พลิกผันให้เปลี่ยนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ จนเกิดการปฏิรูปการศึกษาอย่างต่อเนื่องในปัจจุบัน เพื่อเร่งขยายโอกาสทางการศึกษาให้แก่ประชาชนเพื่อเป็นช่องทางในการพัฒนาศักยภาพของตนเอง

การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย จึงถือเป็นการศึกษาอีกระบบหนึ่งที่มีความสำคัญในการส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาประชาชนทุกระดับทุกเพศทุกวัยให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อนำไปสู่การสร้างสรรค สังคมไทยสู่การเป็นสังคมอุดมปัญญา ด้วยการจัดให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่ประชาชนอย่างมีคุณภาพและทั่วถึง

4.2 แนวคิด ความเชื่อพื้นฐานและหลักการของการศึกษานอกระบบ การจัดการกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ให้สอดคล้องกับความต้องการและธรรมชาติของผู้เรียน ส่งเสริม

ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม นำความรู้และประสบการณ์ที่มีอยู่มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันและส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองมีแนวคิดสำคัญดังนี้ (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา, 2551 : 19)

4.2.1 ผู้ใหญ่เป็นผู้มีความรู้และประสบการณ์ มีคุณลักษณะและเป้าหมายในการเรียนรู้ที่แตกต่างไปจากเด็ก เช่น ผู้ใหญ่ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ประกอบอาชีพแล้ว ต้องการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาและปรับปรุงอาชีพที่ทำอยู่บางคนเป็นผู้ประสบผลสำเร็จในหน้าที่การงาน แต่ยังมีพื้นฐานการศึกษาค่อนข้างต่ำ ต้องการได้รับการศึกษาที่สูงขึ้นเพื่อการศึกษาต่อ หรือการพัฒนาคุณภาพชีวิต บางคนเป็นผู้นำชุมชน ต้องการเรียนเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพของตนเองในการปฏิบัติหน้าที่ บางคนเป็นผู้นำชุมชน ต้องการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพของตนเองในการปฏิบัติหน้าที่ บางคนเป็นผู้นำท้องถิ่น บางคนต้องการได้รับการยอมรับจากสังคม อาจมีปัญหาและข้อจำกัดในการเรียนรู้ เช่น ไม่มีเวลาเรียนเนื่องจากต้องประกอบอาชีพควบคู่ไปกับการเรียน ขาดความมั่นใจ เรียนรู้บางเรื่องได้ช้า ตลอดจนมีข้อบกพร่องทางร่างกาย เช่น ทางด้านสายตาและการได้ยิน ดังนั้นการจัดหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่จะต้องคำนึงถึงลักษณะเหล่านี้

4.2.2 การพัฒนาหลักสูตรและวิธีการจัดสาระและกระบวนการเรียนการสอน จะต้องสอดคล้องกับทฤษฎีหลักสูตรตามแนวทางการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ ตลอดจนธรรมชาติการเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมายดังกล่าวข้างต้น โดยใช้หลักการและศาสตร์การเรียนรู้ของผู้ใหญ่ (Andragogy) รวมทั้งผู้สอนก็ต้องมีความรู้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้ใหญ่

4.2.3 การกำหนดสาระและประสบการณ์การเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ต้องคำนึงถึงหลักจิตวิทยาผู้ใหญ่ และปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ที่มุ่งเน้นส่งเสริม การวิเคราะห์สภาพสังคม และการแก้ปัญหา โดยใช้กระบวนการ “คิดเป็น” เป็นหลักในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อนำไปสู่สร้างองค์ความรู้และนำไปสู่การแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ

4.2.4 ความต้องการในการเรียนรู้ของผู้ใหญ่เป็นการเรียนรู้เพื่อนำความรู้ใช้ประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการประกอบอาชีพได้ทันที ดังนั้น การจัดสาระและกิจกรรมการเรียนรู้จึงมีความจำเป็นต้องจัดให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน

4.3 ปรัชญาของการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

4.3.1 ปรัชญา ของการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย คือปรัชญา คิดเป็น “คิดเป็น” ได้มาจากปรัชญาของพุทธศาสนาที่ว่า ชีวิตเป็นทุกข์ ความทุกข์สามารถดับได้ หรือทำให้หายไปได้ การดับทุกข์ได้จะต้องรู้สาเหตุของความทุกข์นั้น ในที่สุดคนก็จะสามารถหาวิธีแก้ได้หรือทำให้ความทุกข์ลดน้อยลงไปได้ หลักวิธีการที่จะดับทุกข์หรือแก้ปัญหาจะต้องมีองค์ประกอบของการคิด เพื่อวิเคราะห์ปัญหาหรือค้นหาคำตอบ อันจะนำไปสู่การแก้ปัญหาได้สำเร็จ องค์ประกอบที่สำคัญนั้นมีอยู่ 3 ประการ คือ ความรู้ที่เป็นความรู้ด้านวิชาการ ความรู้ด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมและความรู้เกี่ยวกับตนเอง (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา, 2551 : 10)

4.3.2 ความมุ่งหมาย เพื่อให้การจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยสามารถพัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข ความเป็นไทย และมีศักยภาพในการประกอบอาชีพและการดำเนินชีวิต จึงกำหนดจุดหมายซึ่งเป็นลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้สำเร็จการศึกษาดังนี้

- 1) เห็นคุณค่าและวินัยในตนเอง ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนเองนับถือ มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์
- 2) มีความรู้ความเข้าใจประวัติศาสตร์ชาติไทย ชุมชนและท้องถิ่น ภูมิใจในความเป็นไทยใช้ภาษาไทยได้อย่างถูกต้องตามหลักภาษา สืบสานศิลปวัฒนธรรมไทย ประเพณี กีฬาภูมิปัญญาไทย เป็นพลเมืองดี ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
- 3) รักประเทศชาติและท้องถิ่น มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามให้สังคม
- 4) มีวิสัยทัศน์ มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์สภาพปัญหาของตนเอง ชุมชนและสังคมโดยใช้กระบวนการ “คิดเป็น” ในการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง
- 5) มีความคิดสร้างสรรค์ มีความสามารถในการแสวงหาความรู้ และสร้างองค์ความรู้ มีทักษะในการดำเนินชีวิตและรักการเรียนรู้ตลอดชีวิต
- 6) เห็นคุณค่าและรู้จักเลือกใช้วิทยาการ ภูมิปัญญา และเทคโนโลยีมาใช้ในพัฒนาองค์ความรู้ ให้ก้าวทันต่อความเจริญและความเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก
- 7) มีทักษะและเจตคติที่ดีต่อการประกอบอาชีพการงาน เป็นแบบอย่างหรือเป็นผู้นำด้านการพัฒนาอาชีพเพื่อการพึ่งพาตนเองและพัฒนาคุณภาพชีวิตได้ดียิ่งขึ้น
- 8) ระวังการออกกำลังกาย รู้จักรักษาสุขภาพของตนเองให้แข็งแรงมีบุคลิกภาพที่ดีและมีสุนทรียภาพในการดำเนินชีวิต
- 9) มีความสามารถในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน พร้อมทั้งจะแข่งขันในสังคมโลก อย่างมีสันติ
- 10) เป็นผู้ผลิตและผู้บริโภคที่มีประสิทธิภาพ มีค่านิยมการเป็นผู้ผลิตมากกว่าการเป็นเพียงผู้บริโภค
- 11) มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน

4.3.3 หลักการจัดการศึกษานอกระบบ การศึกษานอกระบบเป็นกระบวนการของการศึกษาตลอดชีวิต มีภารกิจสำคัญที่มุ่งให้ประชาชนได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึง โดยเฉพาะการศึกษาพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตตามมาตรฐานของสังคมซึ่งเป็นสิทธิที่ทุกคนพึงได้รับ นอกจากนั้นยังจะต้องได้รับการศึกษาต่อเนื่องจากการศึกษาพื้นฐานเพื่อนำความรู้ไปพัฒนาอาชีพ พัฒนาคุณภาพชีวิตและพัฒนาชุมชนและสังคมในที่สุด (กุลธิดา รัตนโกศล, 2551 : 7)

4.4 หลักการจัดการศึกษานอกระบบ ยึดหลักการสำคัญ 5 ประการ ดังนี้

4.4.1 หลักความเสมอภาคทางการศึกษา กลุ่มเป้าหมายของการศึกษานอกระบบส่วนมากเป็นผู้พลัดโอกาสทางการศึกษาและผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา ซึ่งอาจมีความแตกต่าง

ทางด้านสถานภาพในสังคม อาชีพ เศรษฐกิจและข้อจำกัดต่างๆ ในการจัดการศึกษาและกระบวนการเรียนรู้การศึกษานอกระบบต้องไม่มีการเลือกปฏิบัติ หากแต่สร้างความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษาและการเรียนรู้อย่างเท่าเทียมกัน

4.4.2 หลักการพัฒนาตนเองและการพึ่งพาตนเอง การจัดการศึกษานอกระบบจะต้องจัดเตรียมการเรียนการสอน และกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาศักยภาพของตนเอง สามารถเรียนรู้ เกิดสำนึกที่จะพัฒนาตนเองได้ เป็นคนคิดเป็น ปรับตัวเพื่อให้ทันกับกระแสความเปลี่ยนแปลงของสังคม โดยเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา เรียนรู้ด้วยตนเอง พึ่งพาตนเอง เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอย่างปกติสุขท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคม

4.4.3 หลักการการบูรณาการเรียนรู้กับวิถีชีวิต หลักการนี้อยู่บนพื้นฐานของการจัดการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับสภาพปัญหา วิถีชีวิต สภาพแวดล้อมและชุมชนท้องถิ่นของผู้เรียน ซึ่งเป็นหลักการที่สำคัญในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา สิ่งดังกล่าวส่งผลโดยตรงต่อการจัดกระบวนการ การเรียนรู้การจัดการเรียนรู้เป็นลักษณะของการบูรณาการจึงมีความเหมาะสม โดยบูรณาการสาระต่างๆ เพื่อการเรียนรู้และนำไปใช้ ตลอดจนการบูรณาการ วิธีการจัดการเรียนการสอน เพื่อนำไปสู่การพัฒนา คุณภาพชีวิตของผู้เรียนอย่างเป็นองค์รวม

4.4.4 หลักความสอดคล้องกับปัญหาความต้องการและความถนัดของผู้เรียน หลักการนี้ เป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักความต้องการของตนเอง สามารถจัดการศึกษาให้กับตนเองได้อย่างเหมาะสม ศึกษานอกโรงเรียนมีบทบาทในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเองของผู้เรียน โดยให้ผู้เรียนร่วมกำหนดวัตถุประสงค์ สาระการเรียนรู้ วิธีการเรียน และการประเมินการเรียนรู้ของตนเอง ซึ่งเป็นกระบวนการการศึกษานอกระบบที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

4.4.5 หลักการเรียนรู้ร่วมกันและการมีส่วนร่วมของชุมชน การเรียนรู้ร่วมกันในกลุ่มผู้เรียนนับว่ามีความสำคัญ เป็นการส่งเสริมการสร้างกัลยาณมิตรในกลุ่มผู้เรียน ก่อให้เกิดความร่วมมือความผูกพัน ความอาทร การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ปลูกฝังวินัยในตนเอง ฝึกความรับผิดชอบ ซึ่งเป็นสิ่งที่ควรเกิดขึ้นสำหรับผู้เรียนที่มีวุฒิภาวะ สำหรับการมีส่วนร่วมของชุมชนก็นับว่าเป็น หลักการสำคัญในการจัดการศึกษานอกโรงเรียน ชุมชนสามารถเข้าร่วมในการจัดการทำหลักสูตรสถานศึกษา การจัดสรรทรัพยากรทางด้านภูมิปัญญา วัสดุอุปกรณ์ และแหล่งเรียนรู้ ตลอดจนการสนับสนุนในเรื่องอื่น ๆ เพื่อผลิตผู้เรียนให้มีคุณภาพและเป็นสมาชิกที่ดีของชุมชนต่อไป

4.5 การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศให้ใช้หลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เมื่อวันที่ 18 กันยายน พ.ศ. 2551 เป็นหลักสูตรที่มุ่งจัดการศึกษาเพื่อตอบสนองอุดมการณ์การจัดการศึกษาตลอดชีวิต และการสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ตามปรัชญา “ คิดเป็น ” เพื่อสร้างคุณภาพชีวิตและสังคม และการพัฒนาความสามารถเพื่อการทำงานที่มีคุณภาพ โดยให้ภาคีเครือข่ายมีส่วนร่วมจัดการศึกษาให้ตรงตามกับความต้องการของผู้เรียน และความสามารถตรวจสอบได้ว่า การศึกษานอกระบบเป็น

กระบวนการของการพัฒนาชีวิตและสังคม สามารถพึ่งพาตนเองได้ และรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง เป็นหลักสูตรที่มีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหา ความต้องการของบุคคลที่อยู่นอก ระบบโรงเรียน ซึ่งเป็นผู้มีความรู้ ประสบการณ์และการจัดการเรียนรู้ การวัดผลประเมินผล ให้ ความสำคัญกับการพัฒนากลุ่มเป้าหมายด้านจิตใจให้มีคุณธรรมควบคู่ไปกับการพัฒนาการเรียนรู้ สร้างภูมิคุ้มกัน สามารถจัดการกับองค์ความรู้ ทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยี เพื่อให้ผู้เรียน สามารถปรับตัวอยู่ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา สร้างภูมิคุ้มกันตามแนวปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียง รวมถึงคำนึงถึงธรรมชาติการเรียนรู้ของผู้ที่อยู่นอกระบบ และสอดคล้องกับ สภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง ความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีและการสื่อสาร (สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย, 2553 : 1-11)

4.5.1 หลักการ หลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

พุทธศักราช 2551 กำหนดหลักการไว้ดังนี้

- 1) เป็นหลักสูตรที่มีโครงสร้างยืดหยุ่นด้านสาระการเรียนรู้ เวลาเรียน และการจัดการเรียนรู้ โดยเน้นการบูรณาการเนื้อหาให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต ความแตกต่าง ของบุคคล ชุมชน และสังคม
- 2) ส่งเสริมให้มีการเทียบโอนผลการเรียนจากการศึกษาในระบบ การศึกษานอก ระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
- 3) ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาและเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตโดยตระหนักว่า ผู้เรียนมีความสำคัญ สามารถพัฒนาตนเองได้ตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ
- 4) ส่งเสริมให้ภาคีเครือข่ายมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

4.5.2 จุดหมาย หลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551

มุ่งพัฒนาผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรม มีสติปัญญา มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีศักยภาพในการประกอบ อาชีพและการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องซึ่งเป็นคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่ต้องการ จึงกำหนด จุดมุ่งหมายดังนี้

- 1) มีคุณธรรมจริยธรรม ค่านิยมที่พึงงาม และสามารถอยู่ร่วมกันในสังคม อย่างสันติสุขได้
- 2) มีความรู้พื้นฐานสำหรับการดำรงชีวิต และการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง
- 3) มีความสามารถในการประกอบสัมมาอาชีพให้สอดคล้องกับความสนใจ ความถนัดและตามทันความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง
- 4) มีทักษะในการดำเนินชีวิตที่ดี และสามารถจัดการกับชีวิต ชุมชน สังคม ได้อย่างมีความสุขตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
- 5) มีความเข้าใจประวัติศาสตร์ชาติไทย ภูมิใจในความเป็นไทย โดยเฉพาะภาษา ศิลปะ วัฒนธรรมประเพณี กีฬา ภูมิปัญญาไทย ความเป็นพลเมืองดี ปฏิบัติตนตามหลักธรรม ของศาสนายึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ ทรงเป็น ประมุข
- 6) มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

7) เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ มีทักษะในการแสวงหาความรู้ สามารถเข้าถึง แหล่งเรียนรู้และบูรณาการความรู้มาใช้ในการพัฒนาตนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคม และ ประเทศชาติ

4.5.3 กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายเป็นประชาชนที่ไม่ได้อยู่ในระบบโรงเรียนซึ่งเป็นไปตามมาตรา 5 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ระบุว่า “เพื่อประโยชน์ในการส่งเสริม และสนับสนุนในการศึกษาให้บุคคลได้รับการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอย่างทั่วถึง และมีคุณภาพตามกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติโดยให้บุคคลซึ่งได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานไปแล้วหรือไม่ก็ตามมีสิทธิได้รับการศึกษาในรูปแบบการศึกษานอกระบบหรือการศึกษาตามอัธยาศัยได้แล้วแก่กรณี ทั้งนี้ตามกระบวนการและการดำเนินการที่ได้บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้”

ระดับการศึกษา แบ่งระดับการศึกษานอกระบบออกเป็น 3 ระดับ คือ ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยแต่ละระดับใช้เวลาเรียน 4 ภาคเรียน ยกเว้นกรณีที่มีการเทียบโอนทั้งนี้ต้องลงทะเบียนเรียนในสถานศึกษาอย่างน้อย 1 ภาคเรียน

4.5.4 สาระการเรียนรู้

- 1) สาระทักษะการเรียนรู้ เป็นสาระเกี่ยวกับการเรียนรู้ด้วยตนเอง การใช้แหล่งเรียนรู้ การจัดการความรู้ การคิดเป็น และการวิจัยอย่างง่าย
- 2) สาระความรู้พื้นฐาน เป็นสาระเกี่ยวกับภาษาและการสื่อสาร คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี
- 3) สาระการประกอบอาชีพ เป็นสาระเกี่ยวกับการมองเห็นช่องทางและการตัดสินใจ ประกอบอาชีพ ทักษะในอาชีพ การจัดการอาชีพอย่างมีคุณธรรม และการพัฒนาอาชีพให้มีความมั่นคง
- 4) สาระทักษะการดำเนินชีวิต เป็นสาระเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สุขศึกษา พลศึกษา และศิลปศึกษา
- 5) สาระการพัฒนาสังคม เป็นสาระเกี่ยวกับภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ การเมือง การปกครอง ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี หน้าที่พลเมืองและการพัฒนาตนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคม

ตารางที่ 1 โครงสร้างหลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551

	สาระการเรียนรู้	จำนวนหน่วยกิต					
		ประถมศึกษา		มัธยมศึกษาตอนต้น		มัธยมศึกษาตอนตอนปลาย	
		วิชาบังคับ	วิชาเลือก	วิชาบังคับ	วิชาเลือก	วิชาบังคับ	วิชาเลือก
1	ทักษะการเรียนรู้	5		5		5	
2	ความรู้พื้นฐาน	12		16		20	
3	การประกอบอาชีพ	8		8		8	
4	ทักษะการดำเนินชีวิต	5		5		5	
5	การพัฒนาสังคม	6		6		6	
		36	12	40	16	44	32
	รวม	48 หน่วยกิต		56 หน่วยกิต		76 หน่วยกิต	
	กิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิต (กพช.)	100 ชั่วโมง		100 ชั่วโมง		100 ชั่วโมง	

โครงสร้างหลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ประกอบด้วย 5 สาระการเรียนรู้ ได้แก่ ทักษะการเรียนรู้ ความรู้พื้นฐาน การประกอบอาชีพ ทักษะการดำเนินชีวิต และการพัฒนาสังคม ซึ่งแต่ละสาระประกอบด้วย รายวิชาบังคับแกน และ รายวิชาเลือกตามจำนวนหน่วยกิตที่กำหนดไว้ ในโครงสร้างรายวิชาบังคับทุกรายวิชาผู้เรียนต้องลงทะเบียนเรียนตามที่กำหนดส่วนรายวิชาเลือก สถานศึกษากำหนดได้ตามความต้องการ โดยพัฒนาหลักสูตรขึ้นเองหรือเลือกใช้จากที่สถานศึกษาอื่น หรือที่ส่วนกลางกำหนด นอกจากนี้แต่ละระดับต้องทำกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิตไม่น้อยกว่า 100 ชั่วโมง และต้องทำโครงการอย่างน้อย 3 หน่วยกิต

การลงทะเบียนเรียนรายวิชา การลงทะเบียนเรียนตามโครงสร้างหลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ให้ลงทะเบียนเรียนเป็นรายวิชา และตามจำนวนหน่วยกิตในแต่ละภาคเรียนได้ดังนี้

1. ระดับประถมศึกษา ลงทะเบียนเรียนทั้งหมดไม่น้อยกว่า 48 หน่วย ให้ลงทะเบียนเรียนได้ภาคเรียนละไม่เกิน 14 หน่วยกิต
2. ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ลงทะเบียนเรียนทั้งหมด ไม่น้อยกว่า 56 หน่วยกิต ให้ลงทะเบียนเรียนได้ภาคเรียนละไม่เกิน 16 หน่วยกิต
3. ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ลงทะเบียนเรียนทั้งหมด ไม่น้อยกว่า 76 หน่วยกิต ให้ลงทะเบียนเรียนได้ภาคเรียนละไม่เกิน 20 หน่วยกิต

4.5.5 **วิธีการจัดการเรียนรู้** วิธีการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับ การศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 วิธีการเรียน การศึกษานอกระบบและการศึกษาตาม อุตยาศัย ที่สามารถจัดการเรียนรู้ได้หลายรูปแบบ เช่น การเรียนรู้แบบพบกลุ่ม การเรียนรู้ด้วย ตนเอง การเรียนรู้แบบทางไกล การเรียนรู้แบบชั้นเรียน และการเรียนรู้แบบอื่นๆ ซึ่งในแต่ละ รายวิชา ผู้เรียนสามารถเลือกเรียนรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง หรือหลายรูปแบบก็ได้ ทั้งนี้จะต้อง ขึ้นอยู่กับความพร้อมของสถานศึกษาด้วย

4.5.6 **การวัดผลประเมินผล** การวัดผลประเมินผลมี 2 ระดับคือ

- 1) การประเมินผลในระดับสถานศึกษา เป็นการดำเนินการวัดและประเมินผล การเรียนเป็นรายวิชา ประเมินกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิต และประเมินคุณธรรม
- 2) การประเมินคุณภาพการศึกษานอกระบบระดับชาติ สถานศึกษาต้องจัดให้ ผู้เรียนเข้ารับการประเมินในภาคเรียนสุดท้ายก่อนสอบปลายภาคของภาคเรียนนั้นๆ โดยไม่มีผล ต่อการได้หรือตกของผู้เรียน

4.5.7 **การจบหลักสูตร** ผู้เรียนทั้งระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับมัธยมศึกษาตอนปลายมีเกณฑ์การจบหลักสูตรในแต่ละระดับการศึกษาดังนี้

- 1) ผ่านเกณฑ์การประเมินการเรียนรู้รายวิชาแต่ละระดับการศึกษาตาม โครงสร้างหลักสูตรคือ
 - 1.1) ระดับประถมศึกษา ไม่น้อยกว่า 48 หน่วยกิต แบ่งเป็นรายวิชาบังคับ 36 หน่วยกิต และวิชาเลือกไม่น้อยกว่า 12 หน่วยกิต
 - 1.2) ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ไม่น้อยกว่า 56 หน่วยกิต แบ่งเป็นรายวิชา บังคับ 40 หน่วยกิตและวิชาเลือกไม่น้อยกว่า 16 หน่วยกิต
 - 1.3) ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ไม่น้อยกว่า 76 หน่วยกิต แบ่งเป็น รายวิชาบังคับ 44 หน่วยกิตและรายวิชาเลือกไม่น้อยกว่า 32 หน่วยกิต
- 2) ผ่านเกณฑ์การประเมินกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิต (กพช.) ไม่น้อยกว่า 100 ชั่วโมง
- 3) ผ่านการประเมินคุณธรรม ในระดับพอใช้ขึ้นไป
- 4) เข้ารับการประเมินคุณภาพการศึกษานอกระบบระดับชาติ

สรุปได้ว่า การศึกษาขั้นพื้นฐานนอกระบบ เป็นการจัดการศึกษาเพื่อขยายโอกาส ทางการศึกษาและส่งเสริมให้ประชาชน ที่พลาดโอกาสทางการศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองอย่าง กว้างขวางและต่อเนื่องเพื่อนำความรู้ไปปรับปรุงคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นหรือเพื่อ เป็นพื้นฐานในการจัดการศึกษาต่อไปในระดับที่สูงต่อไป โดยมีรูปแบบ วิธีการที่เหมาะสม และมีสาระ หลักสูตรที่หลากหลาย สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย กิจกรรมการศึกษา ได้แก่ การส่งเสริมการรู้หนังสือ การศึกษาเบ็ดเสร็จพื้นฐาน การศึกษาในหลักสูตรเทียบเท่า การศึกษา ขั้นพื้นฐานระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

4.6 การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ

4.6.1 ความเป็นมาของการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ

กรมการศึกษานอกโรงเรียน ซึ่งมีรากฐานมาจากการศึกษาผู้ใหญ่ ประเทศไทยได้เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2483 และในวันที่ 24 มีนาคม 2522 จึงได้มีการจัดตั้งกรมการศึกษานอกโรงเรียนขึ้น ซึ่งได้มีการพัฒนามาโดยลำดับ บทบาทหน้าที่ที่สำคัญคือ การส่งเสริมให้ประชาชนได้มีโอกาสเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและสมดุลในแต่ละช่วงชีวิต คือ การศึกษาที่พัฒนาพื้นฐานการเรียนรู้เป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ เป็นรากฐานสำคัญของการเรียนรู้ต่าง ๆ การศึกษาที่ช่วยพัฒนาความรู้ความสามารถให้มีมือในการประกอบอาชีพ พัฒนาคุณภาพชีวิต การศึกษาที่ให้ข่าวสารข้อมูลที่ทันสมัยและเป็นประโยชน์ ซึ่งถือว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง จัดเป็นการศึกษาตลอดชีวิต (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2538 : 2) การจัดการศึกษานอกโรงเรียนสายอาชีพ เป็นการให้การศึกษาด้านอาชีพแก่ประชาชนนอกระบบโรงเรียนที่ขาดโอกาส เพื่อให้เห็นช่องทางในการทำมาหากิน คิดเป็น แก้ปัญหาเป็น มีความรู้ทักษะและเจตคติที่ดีในการทำงานและการประกอบอาชีพอิสระหรืออาชีพรับจ้างในตลาดแรงงาน หรือปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองและชุมชน โดยการจัดหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน ให้มีความยืดหยุ่นเหมาะสมกับสภาพความต้องการของชุมชน โดยให้เสริมรับกับการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนในรูปแบบอื่น ๆ ตามแนวทางจัดการศึกษาตลอดชีวิต (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2538 : 7) ในปีงบประมาณ 2546 นับเป็นปีสำคัญต่อการพัฒนางานการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อพัฒนาอาชีพ อันเป็นผลมาจากนโยบายการปฏิรูปการศึกษา การประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 การปฏิรูประบบบริหารราชการ กระทรวง ศึกษาธิการ นโยบายรัฐบาลที่ให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหาความยากจน โดยจัดเป็นหนึ่งในวาระแห่งชาติและประกาศจะเอาชนะความยากจนด้วยโครงการต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงกับชุมชนในท้องถิ่น หมู่บ้าน และตำบล ตลอดจนบริบทของประเทศไทยที่เปลี่ยนแปลงไปทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง และสิ่งแวดล้อม เพื่อสนองตอบนโยบายดังกล่าว กรมการศึกษานอกโรงเรียนได้กำหนดทิศทางการจัดการศึกษานอกโรงเรียน เพื่อให้บริการกลุ่มเป้าหมายประชาชนที่อยู่นอกระบบโรงเรียน ในอันที่จะนำไปสู่การพัฒนาสังคมและชุมชนอย่างยั่งยืน และได้กำหนด พันธกิจได้ 4 ประการ คือ จัดการศึกษาพื้นฐาน จัดการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ จัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต และจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชน (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2546 : 1)

การศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ เป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาความรู้ ความสามารถและทักษะในการประกอบอาชีพของบุคคลและกลุ่มบุคคล ซึ่งมีจุดมุ่งหมายในชีวิตที่แตกต่างกัน โดยมีสาระสำคัญดังนี้ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2546 : 7 - 8)

1. การเรียนรู้อาชีพแบบองค์รวมที่ประชาชน ครู กศน. และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ร่วมกันจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชน
2. การออกแบบการเรียนรู้งานอาชีพ ตามลักษณะของการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ ในรูปแบบการฝึกทักษะอาชีพ การเข้าสู่อาชีพ การพัฒนาอาชีพ และการพัฒนาอาชีพด้วยเทคโนโลยี

3. การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงที่บูรณาการวิถีชีวิต โดยใช้วงจรกระบวนการคิด ทำ จำ แก่ และพัฒนา

4. การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพที่พัฒนาศักยภาพของบุคคลและชุมชนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต โดยส่งเสริมการรวมกลุ่มอาชีพ สร้างเครือข่ายอาชีพ มีระบบแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความรู้และประสบการณ์การทำอาชีพภายใต้วัฒนธรรมชุมชน มีกลยุทธ์เพื่อการแข่งขันของชุมชน เป็นชุมชนที่ใช้เทคโนโลยีในการบริหารจัดการและพัฒนาอาชีพ การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพในปีงบประมาณ 2546 ได้กำหนดไว้ 4 แนวทาง ดังนี้ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2546 : 9)

1. การฝึกทักษะอาชีพ เป็นการจัดการกระบวนการเรียนรู้อาชีพ โดยใช้หลัก การวิชาชีพระยะสั้น เนื้อหาสาระความรู้ของหลักสูตรขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้เรียน วัตถุประสงค์ การฝึกทักษะอาชีพเพื่อให้กลุ่มเป้าหมายเข้าสู่การประกอบอาชีพอิสระ หรือเข้าสู่ตลาดแรงงาน

2. การฝึกอบรมเพื่อเข้าสู่อาชีพ เป็นการจัดการกิจกรรมต่อเนื่องจากการฝึกทักษะอาชีพ หรือเป็นการจัดการกิจกรรมเฉพาะเพื่อพัฒนากลุ่มเป้าหมายให้สามารถคิด วิเคราะห์ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และพัฒนาตนเองเพื่อเข้าสู่อาชีพที่มั่นคง โดยจัดให้มีกระบวนการแนะแนวอาชีพที่มีประสิทธิภาพ

3. การพัฒนาอาชีพ เป็นการพัฒนาอาชีพของกลุ่มเป้าหมายในลักษณะกลุ่มพัฒนาอาชีพ (กพอ.) โดยจัดให้มีการรวมกลุ่มของผู้มีอาชีพประเภทเดียวกันร่วมเป็นเครือข่ายในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แสวงหาความรู้และประสบการณ์ร่วมกัน ตลอดจนพัฒนาอาชีพของกลุ่ม โดยกระบวนการกลุ่ม (Group Process) วัตถุประสงค์การจัดกลุ่มพัฒนาอาชีพเพื่อให้สามารถรวมกลุ่มพัฒนาอาชีพภายในชุมชน มีการพัฒนาระบบการบริหารจัดการกลุ่ม ส่งเสริมพัฒนาระบบการบริหารจัดการการผลิตหรือการบริการการตลาด และส่งเสริมให้กลุ่มพึ่งพาตนเอง

4. การพัฒนาอาชีพด้วยเทคโนโลยี เป็นการพัฒนาอาชีพกลุ่มเป้าหมายด้วยเทคโนโลยี เน้นการจัดกิจกรรมให้กับกลุ่มเป้าหมายสถานประกอบการและผู้ที่ต้องการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการพัฒนากิจการและศักยภาพของตนเอง เช่น การนำเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ มาใช้ในการพาณิชย์ (e-commerce) การจัดสร้างระบบฐานข้อมูล หรือการนำเสนองานด้วยคอมพิวเตอร์ หรือการนำเครื่องมืออุปกรณ์ทันสมัยมาใช้เพื่อเพิ่มผลผลิต (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, ม.ป.ป. : 2) โดยแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพทั้ง 4 แนวทางข้างต้น เป็นกิจกรรมที่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องทั้งการเรียนรู้และการประกอบอาชีพ เช่น กลุ่มพัฒนาอาชีพ เมื่อดำเนินกิจกรรมเรียนรู้แล้ว พบว่า ถ้าจะพัฒนาอาชีพกลุ่มของตนเข้าสู่การแข่งขันจะต้องเรียนรู้ทักษะบางอย่าง ผู้จัดการศึกษาจะต้องอำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนได้เข้าสู่กิจกรรมฝึกทักษะอาชีพตามความประสงค์ เป็นต้น ความสัมพันธ์ดังกล่าวแสดงเป็นแผนภูมิได้ดังนี้ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2546 : 54 - 57)

การฝึกทักษะอาชีพการฝึกเข้าสู่อาชีพการพัฒนาอาชีพด้วยเทคโนโลยีการพัฒนาอาชีพในปีงบประมาณ 2547 สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกและการศึกษาตามอัธยาศัย (กรมการศึกษานอกโรงเรียนเดิม) ซึ่งเป็นองค์กรหลักในการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่ให้ความ

สำคัญกับการจัดการศึกษาภาคประชาชน โดยใช้รูปแบบการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้บริการกลุ่มเป้าหมายประชาชนที่อยู่นอกโรงเรียนอันจะนำไปสู่สังคมแห่งความรู้และการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยกำหนดผลผลิตของหน่วยงานและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ ประกอบด้วย (สำนักบริหารงานการศึกษาออกโรงเรียน, 2547 : 9 - 13)

1. การศึกษาหลักสูตรระยะสั้น เป็นการจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนโดยใช้เวลาเรียนสั้น ตามลักษณะของเนื้อหาที่สามารถจบในตัวเอง มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาอาชีพ ประกอบอาชีพอิสระและพัฒนาทักษะฝีมือแรงงาน

2. การพัฒนาอาชีพ (กพอ.) เป็นการจัดการศึกษาในลักษณะกลุ่มพัฒนาอาชีพที่กลุ่มผู้มีอาชีพประเภทเดียวกันมารวมกลุ่มกันเพื่อพัฒนาอาชีพที่ทาอยู่ให้ดีขึ้น มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ตลอดจนแสวงหาความรู้และประสบการณ์ร่วมกัน มีวิทยากรมาให้ความรู้เป็นครั้งคราวตามความต้องการ และมีการระดมทุนทางสังคมมาใช้ในการจัดกิจกรรมภายในกลุ่ม

3. การฝึกอบรมและพัฒนาอาชีพ เป็นการฝึกอบรมอาชีพและพัฒนาอาชีพให้แก่ประชาชนสามารถนำไปประกอบอาชีพได้ โดยฝึกทักษะอาชีพหลักสูตรระยะสั้นที่ตอบสนองความต้องการของผู้เรียนเพื่อให้มีความรู้และทักษะพื้นฐานในอาชีพ และฝึกอาชีพโดยใช้เทคโนโลยีที่มุ่งเน้นให้มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการพัฒนาอาชีพที่ทาอยู่ เพื่อให้มีรายได้เพิ่มหรือเพื่อนำมาใช้ในการประกอบอาชีพให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ในปีงบประมาณ 2548 สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กำหนดกลยุทธ์สู่การปฏิบัติให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของกระทรวงศึกษาธิการ และมติคณะรัฐมนตรี เรื่อง ยุทธศาสตร์การปฏิรูปการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต โดยมุ่งมั่นในการพัฒนางานการศึกษานอกระบบโรงเรียนในอนาคต รวมทั้งสร้างความเชื่อมโยงซึ่งกันและกันโดยอาศัยการรวมพลังในการทำงานอย่างจริงจังของทุกภาคส่วนของสังคม สำหรับการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพจัดอยู่ในกลยุทธ์การดำเนินงานส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้ประชาชนในโครงการจัดการศึกษาพื้นฐานและการศึกษาต่อเนื่องในพื้นที่ขาดแคลนและตามความต้องการของผู้เรียน (สำนักบริหารงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน, 2547 : 5) โดยกิจกรรมการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพที่จัดประกอบด้วย การศึกษาหลักสูตรระยะสั้น การจัดกลุ่มพัฒนาอาชีพ (กพอ.) และการฝึกอบรมและพัฒนาอาชีพ เช่นเดียวกับปีงบประมาณ 2547

ในปีงบประมาณ 2549 สำนักบริหารงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน กำหนดกลยุทธ์และจุดเน้นการปฏิบัติราชการการศึกษานอกระบบโรงเรียน เพื่อสนับสนุนยุทธศาสตร์ปฏิรูปการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต พ.ศ. 2548 - 2551 (Roadmap กศน.) เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติตามภาพลักษณ์ กศน. เพื่อนเรียนรู้ ซึ่งเป็น ภาพลักษณ์ใหม่ขององค์กร โดยเน้นกลุ่มเป้าหมายประชากรวัยแรงงานที่อยู่นอกระบบโรงเรียนที่มีอายุ 15-59 ปี ทุกกลุ่มอาชีพ มีเป้าหมายเพื่อยกระดับการศึกษาของประชากรวัยแรงงานให้สูงขึ้นถึงระดับมัธยมศึกษา และประชากรดังกล่าวจะเป็นบุคคลที่มีความรู้ คู่คุณธรรมและจริยธรรม มีความสามารถในการคิด วิเคราะห์ สร้างสรรค์และมีทักษะการดำเนินชีวิตในสังคม มีวัฒนธรรม

การเรียนรู้ตลอดชีวิต อันนำไปสู่สังคมแห่งการเรียนรู้บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของทุกภาคส่วนในสังคม (สำนักบริหารงานการศึกษาออกโรงเรียน, 2549 : 18) โดยกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการ ศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ จัดเป็นกิจกรรมการจัดการศึกษาต่อเนื่อง ประกอบด้วย การฝึกทักษะพื้นฐานอาชีพ การจัดกลุ่มพัฒนาอาชีพ (กพอ.) และการฝึกอาชีพโดยใช้เทคโนโลยีจากประสบการณ์และผลการดำเนินงานกลุ่มพัฒนาอาชีพของสำนักงานส่งเสริม การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยประชากรกลุ่มเป้าหมายสามารถรวมตัวกันจัดตั้ง กลุ่มอาชีพอย่างหลากหลาย แบ่งประเภทได้ดังนี้ (สำนักบริหารงานการศึกษาออกโรงเรียน, 2549 : 147)

1. กลุ่มอาชีพประเภทเกษตรกรรม เช่น การเพาะเห็ดฟาง การทำปุ๋ยชีวภาพ การเลี้ยงปลาในบ่อซีเมนต์ การเพาะกล้าไม้ยูคาลิปตัส การผสมเทียมโค เป็นต้น
2. กลุ่มอาชีพประเภทคหกรรม เช่น การทอผ้าไหมแพรวา การปั่นโองซีเมนต์ การทำขนมไทยและขนมพื้นบ้าน การทำน้ำปลา การทำน้ำยาล้างจาน เป็นต้น
3. กลุ่มอาชีพประเภทศิลปหัตถกรรม เช่น ช่างตัดเย็บเสื้อผ้าสตรี การทำดอกไม้จันทน์ การทำของที่ระลึก การทอผ้าย้อมสีธรรมชาติ การทำไม้กวาด เป็นต้น
4. กลุ่มอาชีพประเภทบริการ เช่น ช่างเสริมสวย หมอนวดแผนโบราณ เป็นต้น
5. กลุ่มอาชีพประเภทอุตสาหกรรม เช่น ช่างเย็บจักรอุตสาหกรรม การแปรรูปผลิตภัณฑ์อาหาร การทำบรรจุภัณฑ์ เป็นต้น

ในปีงบประมาณ 2550 สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ได้นำแนวคิดการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 - 2554) ซึ่งยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา เพื่อมุ่งสู่สังคมที่มีความสุขอย่างยั่งยืน โดยน้อมนาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติ ได้กำหนดจุดเน้นและกลยุทธ์การดำเนินงานการศึกษานอกระบบ โรงเรียน ปีงบประมาณ 2550 โดยขยายพื้นที่และเป้าหมายเพื่อยกระดับการศึกษาของประชากรวัยแรงงาน โดยมีเป้าหมายให้ประชากรวัยแรงงาน 15-39 ปี ได้รับการศึกษาระดับมัธยมศึกษาขึ้นไป ส่วนประชากรวัยแรงงานอายุ 40-59 ปี ได้รับกิจกรรมการศึกษาต่อเนื่องและการศึกษาตามอัธยาศัย ส่วนประชาชนทั่วไปมีเป้าหมายให้ได้รับความรู้ ทักษะการดำรงชีวิตบนพื้นฐานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ได้รับการบริการการเรียนรู้ตลอดชีวิตจากสื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาและแหล่งเรียนรู้ โดยทุกภาคส่วนของสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาดังกล่าว (สำนักบริหารงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน, 2550 : 3 - 4) ในส่วนของกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามผลผลิตขององค์กร ประกอบด้วย กิจกรรมการศึกษาต่อเนื่อง การส่งเสริมการรู้หนังสือ การศึกษาพื้นฐานนอกโรงเรียน การจัดการศึกษาตามอัธยาศัย และโครงการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง โดยกิจกรรมการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการศึกษาต่อเนื่องที่มุ่งเน้นการจัดความรู้และทักษะอาชีพที่สอดคล้องกับสภาพของแต่ละภูมิภาค แต่ละพื้นที่ แต่ละท้องถิ่น ให้ผู้เรียนมีทักษะในการจัดการระบบบัญชี การตลาดและการบริหารจัดการ

อย่างครบวงจร สามารถประกอบอาชีพสมัยใหม่หรือรวมกันประกอบอาชีพ รู้จักนาเทคโนโลยีมา ใช้เพื่อพัฒนาอาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพ (สำนักบริหารงานการศึกษาออกโรงเรียน, มปป. : 5)

ในปี 2555 กระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนด วิสัยทัศน์ พันธกิจ กรอบแนวคิด

เป้าหมาย ประเด็นยุทธศาสตร์ กลไกการขับเคลื่อน เพื่อให้เกิดภาวะรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง เกี่ยวกับทิศทางการจัดการศึกษา โดยกำหนดพันธกิจ เพื่อ พัฒนา ยกระดับ และจัดการศึกษาเพื่อ เพิ่มศักยภาพ และขีดความสามารถให้ประชาชนได้มีอาชีพที่สามารถสร้างรายได้ที่มั่นคงและมั่นคง เพื่อเป็นบุคลากรที่มีวินัย เปี่ยมไปด้วยคุณธรรม จริยธรรม มีจิตสำนึก มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม และได้กำหนดกรอบแนวคิด ดังนี้

1. คำนึงถึงศักยภาพและบริบทรอบๆ ตัวผู้เรียน

2. พัฒนาและยกระดับองค์ความรู้และกระบวนการเรียนการสอนให้ทัดเทียม อารยะประเทศ ด้วยการบริหารจัดการ และเทคโนโลยีสมัยใหม่

3. มุ่งสู่เป้าหมายของการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันและยกระดับ ศักยภาพในการทำงานให้กับบุคลากร คนไทย ให้แข่งขันได้ในระดับสากล ทั้งนี้โดยมีเป้าหมาย 2 กรอบระยะเวลาของแผน ซึ่งหมายถึง ช่วงเวลาในการดำเนินงานตามแผน ยุทธศาสตร์การจัดการ การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน แบ่งเป็น 2 ช่วงเวลา ได้แก่ 2 ปี แรก หมายถึง พ.ศ. 2555 - 2556 (2012 - 2013) และ 2 ปี หลัง หมายถึง พ.ศ. 2557 - 2558 (2014-2015) (AEC 2015) 5 ศักยภาพหลักของพื้นที่ หมายถึง ศักยภาพของทรัพยากรธรรมชาติในแต่ละพื้นที่ ศักยภาพของ พื้นที่ตามหลักภูมิอากาศ ศักยภาพของภูมิประเทศ และทำเลที่ตั้งของแต่ละพื้นที่ ศักยภาพของ ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของแต่ละพื้นที่ และศักยภาพของทรัพยากรมนุษย์ในแต่ละ พื้นที่เพื่อให้คนไทย “รู้ศักยภาพเรา” 5 ภูมิภาคหลักของโลก หมายถึง ทวีปยุโรป ทวีปอเมริกา ทวีปออสเตรเลีย ทวีปแอฟริกาใต้ เพื่อให้คนไทย “รู้ศักยภาพเขา” 5 กลุ่มอาชีพใหม่ หมายถึง กลุ่มหลักสูตรใหม่ด้าน เกษตรกรรม อุตสาหกรรม พาณิชยกรรม ความคิดสร้างสรรค์ และด้านอานวยการ บริหารจัดการและการบริการ เพื่อให้คนไทยสามารถปรับตัว “เท่าทัน และแข่งขันได้” ในปีงบประมาณ 2555 สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ได้กำหนด นโยบายและจุดเน้นการดำเนินงาน ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2555 โดยกำหนดวิสัยทัศน์ในการ ดำเนินงานคือ ให้คนไทยได้รับการศึกษาตลอดชีวิตและการศึกษาอาชีพเพื่อการมีงานทำที่มี คุณภาพ ได้ทุกที่ ทุกเวลา อย่างทั่วถึง และเท่าเทียมกัน เพื่อให้เกิดสังคมฐานความรู้ และการมี อาชีพอย่างยั่งยืน

ในปี 2556 สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ได้ กำหนด

4.6.2 วิสัยทัศน์ ว่า คนไทยได้รับการศึกษาตลอดชีวิตและการศึกษาอาชีพเพื่อ การมีงานทำที่มีคุณภาพได้ทุกที่ ทุกเวลา อย่างทั่วถึง และเท่าเทียมกัน เพื่อให้เกิดสังคม ฐานความรู้ การมีอาชีพและการมีความสามารถเชิงการแข่งขันในประชาคมอาเซียนอย่างยั่งยืน

4.6.3 พันธกิจ

จัดและส่งเสริมการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยที่มีคุณภาพเพื่อยกระดับการศึกษา สมรรถนะในการเรียนรู้และการแก้ปัญหา พัฒนาอาชีพ คุณภาพชีวิตและสังคม และเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ของประชาชนอย่างทั่วถึง และเท่าเทียม ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยของภาคีเครือข่ายทั้งในและต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มประเทศอาเซียนเพื่อผลักดันกำลังในการพัฒนาคุณภาพของประชากร พัฒนาสื่อและเทคโนโลยีทางการศึกษา และส่งเสริมการนำเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารมาใช้ให้เกิดประสิทธิภาพในการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย และการพัฒนาทักษะการเรียนรู้เพื่อให้รู้เท่าทันสื่อและเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชน โดยการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ของคนในชุมชน ส่งเสริมบทบาทของภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และศูนย์การเรียนรู้ในรูปแบบต่างๆ พัฒนาระบบการบริหารจัดการให้สามารถดำเนินงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4.6.4 เป้าประสงค์

ประชากรวัยแรงงานมีระดับการศึกษาและคุณภาพชีวิตที่สูงขึ้น และมีอาชีพที่สามารถสร้างรายได้ให้กับตนเองและครอบครัวอย่างยั่งยืน บนหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ ชุมชนมีฐานอาชีพที่กว้างและหลากหลาย สามารถพัฒนาไปสู่ระดับวิสาหกิจชุมชนที่มีความสามารถเชิงการแข่งขัน มีความเชื่อมโยงอย่างเป็นระบบ และสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและความเข้มแข็งของชุมชน (OTOP Mini MBA) ชุมชนได้รับการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ มีกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนโดยใช้รูปแบบการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย โดยมี กศน. ตำบลและศูนย์การเรียนรู้ชุมชนต่าง ๆ เป็นกลไกส่งเสริมการเรียนรู้ ร้อยละของชุมชน (ตำบล/หมู่บ้าน) เป้าหมายที่ประชาชนในพื้นที่ที่ได้รับการอบรมหลักสูตร OTOP Mini MBA ตามโครงการศูนย์ฝึกอาชีพชุมชนเพื่อการมีงานทำแล้ว สามารถจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ระดับตำบล/หมู่บ้านได้

4.6.5 โครงการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพของศูนย์ฝึกอาชีพชุมชน

ที่ผ่านมาเศรษฐกิจไทยมีความเสี่ยงสูงและยังไม่สามารถก้าวพ้นวิกฤติได้อย่างยั่งยืน ซึ่งสืบเนื่องมาจากสาเหตุหลายประการ โดยสาเหตุที่สำคัญประการหนึ่งคือ ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจที่มีอยู่สูง แสดงถึงฐานเศรษฐกิจที่ยังไม่เข้มแข็ง ประชาชนระดับฐานรากยังมีรายได้น้อยและขาดโอกาสในการเพิ่มรายได้ โดยส่วนใหญ่อยู่ในสาขาเกษตรและวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ที่สนับสนุนอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ จึงไม่มีโอกาสที่จะเติบโตเป็นชนชั้นกลางที่จะเป็นฐานการบริโภคและสร้างสินค้าและบริการที่มีคุณค่าและเป็นของตนเองได้ และในช่วยที่เศรษฐกิจเข้าสู่ช่วงภาวะเงินเฟ้อก็จะเป็นกลุ่มคนที่เดือดร้อนจากค่าครองชีพและต้นทุนมากกว่าคนอื่น ทั้งนี้ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้ประเทศไทยตกอยู่ในภาวะทางเศรษฐกิจดังกล่าว คือ สถานการณ์และสภาวะแวดล้อมของเศรษฐกิจโลกที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างมีนัยสำคัญ ภายใต

สภาพการณ์ทางเศรษฐกิจดังที่กล่าวมานี้ รัฐบาลจึงได้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศในด้านเศรษฐกิจเป็นกรณีพิเศษ จุดมุ่งหมายของนโยบายของรัฐบาลได้มุ่งไปที่การพัฒนาทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ คือ มุ่งนาประเทศไทยไปสู่โครงสร้างเศรษฐกิจที่สมดุลมีความเข้มแข็งของเศรษฐกิจภายในประเทศมากขึ้น ซึ่งจะเป็พื้นฐานที่สำคัญของการสร้างการเติบโตอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน และมุ่งนาประเทศไทยไปสู่การเป็นประชาคมอาเซียนในปี 2558 อย่างสมบูรณ์ โดยสร้างความพร้อมและความเข้มแข็งทางด้านดังกล่าวที่สำคัญประการหนึ่งคือ การเสริมสร้างกระบวนการสร้างอาชีพ สร้างงานที่มีคุณภาพและมีรายได้สูงให้แก่ประชาชนอย่างทั่วถึง เป็นระบบในทุกระดับชั้นความรู้ และในส่วนของกระทรวงศึกษาได้กำหนดแผนยุทธศาสตร์กระทรวงศึกษาธิการรองรับการนำนโยบายดังกล่าวสู่การปฏิบัติในนามของ “ยุทธศาสตร์ 2555” โดยกำหนดเป้าหมายความสำเร็จ ณ ปี 2558 คือ “ความสงบสุข อยู่ดีกินดี มีงานทำและมีความสามารถในการแข่งขันของประเทศไทย” พันธกิจที่ดำเนินการคือ การพัฒนา ยุทธศาสตร์และจัดการศึกษาเพื่อเพิ่มศักยภาพและขีดความสามารถให้ประชาชนได้มีอาชีพที่สร้างรายได้ที่มั่นคงและมั่นคง และเป็นบุคลากรที่มีวินัย เปี่ยมไปด้วยคุณธรรม จริยธรรม มีจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม โดยเน้นการจัดการศึกษาที่ยึดพื้นที่เป็นฐานในการพัฒนา (Area-based Development) หลักสูตรการศึกษาที่เน้นอาชีพเป็นฐาน (Career-based Education) ประกอบด้วย 5 หลักสูตรกลุ่มอาชีพ คือ หลักสูตรกลุ่มอาชีพด้านเกษตรกรรม หลักสูตรกลุ่มอาชีพด้านอุตสาหกรรม หลักสูตรกลุ่มอาชีพด้านพาณิชย์กรรม หลักสูตรกลุ่มอาชีพด้านความคิดสร้างสรรค์ และหลักสูตรกลุ่มอาชีพด้านบริหารจัดการและบริการเพื่อตอบสนองนโยบายของรัฐบาลและแผนยุทธศาสตร์กระทรวง ศึกษาธิการดังที่กล่าวมาแล้วนั้น สำนักงาน กศน. จึงได้ดำเนินการจัดให้มีโครงการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพของศูนย์ฝึกอาชีพชุมชนขึ้น โดยใช้สถานศึกษา กศน. และ กศน.ตำบลหรือแขวง เป็นฐานการจัดกิจกรรมให้แก่ประชาชนกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่บริการ โดยมีความเชื่อมั่นว่า โครงการดังกล่าวจะสามารถช่วยให้ประชาชนระดับฐานรากที่มีรายได้น้อยและขาดโอกาสในการเพิ่มรายได้อันเป็นเงื่อนไขสำคัญของการเกิดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจที่ส่งผลให้ฐานเศรษฐกิจของประเทศไม่เข้มแข็งอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน มีโอกาสในการสร้างสรรคทางเศรษฐกิจมากขึ้น ทั้งการพัฒนาอาชีพเดิม การเข้าสู่งานอาชีพหรือการสร้างอาชีพและการสร้างรายได้ ที่สอดคล้องกับสภาพความจำเป็นทางเศรษฐกิจและสังคม สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข เป็นประชากรที่ทำงานเชิงเศรษฐกิจ (Economically Active Population) ที่สามารถเพิ่มขีดความสามารถทางเศรษฐกิจของประเทศให้มีความพร้อมและมีความเข้มแข็งในการแข่งขันในเวทีโลกและนำพาประเทศไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

4.6.6 กรอบแนวคิด

การฝึกอบรมอาชีพให้กับประชาชนเพื่อการมีอาชีพและมีรายได้ของศูนย์ฝึกอาชีพชุมชน เป็นการจัดอบรมหลักสูตรระยะสั้นระหว่าง 50-150 ชั่วโมง ประกอบด้วย 5 หลักสูตรกลุ่มอาชีพ คือ หลักสูตรกลุ่มอาชีพด้านเกษตรกรรม หลักสูตรกลุ่มอาชีพด้านอุตสาหกรรม หลักสูตรกลุ่มอาชีพด้านพาณิชย์กรรม หลักสูตรกลุ่มอาชีพด้านความคิดสร้างสรรค์

และหลักสูตรกลุ่มอาชีพด้านบริหารจัดการและบริการ ที่มีลักษณะเบ็ดเสร็จ ผู้เข้ารับการฝึกอบรมสามารถนำความรู้ ทักษะ และประสบการณ์การเรียนรู้ต่าง ๆ ไปใช้ในการประกอบอาชีพที่เป็น การเข้าสู่อาชีพ สร้างงาน สร้างรายได้หรือพัฒนาอาชีพหรือ ต่อยอดอาชีพเดิม เพื่อเพิ่มรายได้ใน ระหว่างการอบรมหรือหลังสิ้นสุดการอบรมตามหลักสูตรให้กับประชาชนที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไป โดย เป็นประชากรที่ทำงานเชิงเศรษฐกิจ (Economically Active Population) ทั้งที่เป็นคนที่ทำงาน อยู่แล้วและที่ไม่มีงานทำ แต่กำลังหางานทำอยู่ในขณะนั้น ในพื้นที่ชนบทที่ยังไม่มีหน่วยงานใดเข้าไปจัดฝึกอบรมซึ่งศูนย์ฝึกอาชีพชุมชนจะเป็นหน่วยจัดบริการ (Service Provider Unit) ที่มีการ บริหารจัดการแบบมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ (Result-based Management – RBM) ที่มุ่งเน้นความ คุ่มค่าของผลผลิตของหลักสูตรและโครงการทั้งในทางเศรษฐกิจและทางสังคม (Economic and Social Values) และการบริหารจัดการที่จะนำไปสู่มาตรฐานและพัฒนาคุณภาพการดำเนินงาน โครงการอย่างต่อเนื่องตามแนวคิดในการบริหารคุณภาพของวงจรคุณภาพของเดมมิ่ง (Deming Cycle) หรือวงจร PDCA (PDCA Cycle) ที่มีการเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบระหว่างระดับ นโยบายและระดับปฏิบัติ และเมื่อผู้เข้ารับการฝึกอบรมผ่านการฝึกอบรมแล้ว สามารถนำความรู้ ที่ได้รับไปเทียบโอนความรู้สู่หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของสถานศึกษาในสังกัด กศน. ได้

4.6.7 แนวทางการดำเนินงาน

- 1) ใช้สถานศึกษาในสังกัด กศน. และ กศน.ตาบล/แขวง เป็นฐานในการจัด กิจกรรมฝึกอาชีพชุมชน
- 2) จัดฝึกอบรมอาชีพหลักสูตรระยะสั้น (50-150 ชั่วโมง) ประกอบด้วย 5 หลักสูตรกลุ่มอาชีพ ได้แก่ หลักสูตรกลุ่มอาชีพด้านเกษตรกรรม หลักสูตรกลุ่มอาชีพด้าน อุตสาหกรรม หลักสูตรกลุ่มอาชีพด้านพาณิชยกรรม หลักสูตรกลุ่มอาชีพด้านความคิดสร้างสรรค์ และหลักสูตรกลุ่มอาชีพด้านบริหารจัดการและบริการ โดยแต่ละหลักสูตร มีโครงสร้าง ประกอบด้วย ส่วนสำคัญ 2 ส่วน คือ ส่วนแรก ได้แก่ ความรู้พื้นฐานในการประกอบอาชีพ เจตคติ ที่ดีในการประกอบอาชีพ ความรับผิดชอบ วินัยในการทำงาน ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ฯลฯ ส่วนที่สอง ได้แก่ ความรู้ความสามารถและทักษะในอาชีพ ทั้งนี้หลักสูตรมีลักษณะเบ็ดเสร็จ สามารถประกอบอาชีพได้
- 3) สร้างความเชื่อมโยงระหว่างหลักสูตรการฝึกอบรมกับการประกอบอาชีพ ต่าง ๆ ของตนเอง ชุมชน และตลาดแรงงานในท้องถิ่น ในประเทศ และภูมิภาคอาเซียน
- 4) จัดระบบฐานข้อมูลและระบบสารสนเทศเพื่อรองรับหลักสูตรการฝึกอบรมที่มีการจัดหมวดหมู่ มีรหัสชัดเจนในแต่ละหลักสูตร สถานที่ จำนวนผู้เข้ารับการฝึกอบรม เป็นต้น ข้อมูลการลงทะเบียนกลุ่มผู้เข้ารับการฝึกอบรมที่เป็นกลุ่มเป้าหมายที่ กศน.ตำบล หรือ กศน.แขวง หรือ กศน.อำเภอ หรือ กศน.เขต แล้วแต่กรณี ทั้งนี้ ระบบฐานข้อมูลผู้เข้ารับการฝึกอบรม สามารถตรวจสอบการลงทะเบียนเข้าชั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- 5) ประชาสัมพันธ์โครงการผ่านสื่อที่หลากหลายเพื่อให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย อย่างกว้างขวางและทั่วถึง โดยเน้นการสร้างความสำเร็จโครงการ วิธีการลงทะเบียนเข้ารับ การฝึกอบรม โดยมีการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องเป็นระยะ ๆ

6) จัดระบบการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานโดยเชื่อมโยงอย่างเป็นระบบ ทั้งระดับนโยบาย ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ และระดับตำบล ตลอดจนอำนวยความสะดวกในการส่งผ่านผู้เข้ารับการฝึกอบรมแต่ละหลักสูตร แต่ละรุ่นเข้าสู่ตลาดแรงงานในท้องถิ่นในประเทศ และในภูมิภาคอาเซียนในระยะยาว และสนับสนุนการทำวิสาหกิจชุมชน และ/หรือ ธุรกิจเพื่อสร้างสังคมผู้ประกอบการ (Entrepreneurship) โดยประสานด้านแหล่งทุน การสนับสนุนข้อมูล และองค์ความรู้ต่าง ๆ อย่างทั่วถึงและต่อเนื่อง

7) สร้างกระบวนการเพื่อไปสู่มาตรฐานการพัฒนาคุณภาพการดำเนินงาน โครงการฝึกอบรมอาชีพ โดยการจัดตั้งระบบบริหารคุณภาพตามแนวคิดในการบริหารคุณภาพของวงจรคุณภาพของเดมมิง (Deming Cycle) กระบวนการ (Process) และผลผลิต (Output) โดยมีการจัดกระบวนการดำเนินงานที่สำคัญประกอบด้วยกระบวนการคัดเลือกกลุ่มเป้าหมาย กระบวนการจัดทำหลักสูตร กระบวนการจัดการฝึกอบรม กระบวนการนิเทศติดตามผล กระบวนการวัดและประเมินผล และกระบวนการรายงานผลการดำเนินงาน

4.6.7 วิธีดำเนินงาน

1) การคัดเลือกกลุ่มเป้าหมาย

1.1) กำหนดคุณสมบัติผู้เข้ารับการฝึกอบรมกลุ่มเป้าหมายซึ่งเป็นประชาชนนอกระบบที่ว่างงานและต้องการเข้าสู่อาชีพใหม่ หรือประชาชนที่มีอาชีพอยู่แล้วและต้องการต่อยอดอาชีพเดิม

1.2) สถานศึกษา (กศน.อำเภอ หรือ กศน.เขต) แต่งตั้งคณะ กรรมการพิจารณาคัดเลือกผู้เข้ารับการฝึกอบรมตามคุณสมบัติที่กำหนด

1.3) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมทำข้อตกลงกับสถานศึกษา ในการจะเข้ารับการฝึกอบรมจนจบหลักสูตรและนำความรู้ ทักษะ และประสบการณ์การเรียนรู้ตามหลักสูตรไปประกอบอาชีพจริง

2) การจัดทำหลักสูตร

2.1) วิเคราะห์ยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัด

2.2) สำนักงาน กศน.จังหวัด จัดทำเวทีประชาคมในระดับจังหวัด เพื่อพิจารณากรอบอาชีพในระดับจังหวัด

2.3) สถานศึกษาจัดทำเวทีประชาคมในระดับอำเภอ โดยนำข้อมูลความต้องการด้านอาชีพของทุกตำบล และภูมิปัญญาท้องถิ่น มาพิจารณาร่วมกับกรอบอาชีพในระดับจังหวัดเพื่อพิจารณาเป็นกรอบอาชีพในระดับอำเภอ

2.4) สถานศึกษาจัดทำหลักสูตรอาชีพของสถานศึกษาที่สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย และสอดคล้องกับศักยภาพของกลุ่มจังหวัด โดยมี 5 หลักสูตรกลุ่มอาชีพ ได้แก่ หลักสูตรกลุ่มอาชีพด้านเกษตรกรรม หลักสูตรกลุ่มอาชีพด้านอุตสาหกรรม หลักสูตรกลุ่มอาชีพด้านพาณิชยกรรม หลักสูตรกลุ่มอาชีพด้านความคิดสร้างสรรค์ และหลักสูตรกลุ่มอาชีพด้านบริหารจัดการและบริการ ในแต่ละหลักสูตรมีโครงสร้างหลักสูตรประกอบด้วยส่วนสำคัญ 2 ส่วน คือ ส่วนแรก ได้แก่ ความรู้พื้นฐานในการประกอบอาชีพ เจตคติที่ดีในการประกอบ

อาชีพ ความรับผิดชอบ วินัยในการทำงาน ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ฯลฯ และส่วนที่สอง ได้แก่ ความรู้ความสามารถและทักษะในอาชีพ ซึ่งแต่ละหลักสูตรมีเนื้อหาครอบคลุมใน 4 เรื่อง ได้แก่ 1) โลกของงานอาชีพ 2) ทักษะในอาชีพ 3) การบริหารจัดการ และ 4) การจัดทำโครงการประกอบอาชีพ ซึ่งผู้ผ่านการฝึกอบรมตามหลักสูตรสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปเทียบโอนความรู้สู่หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของสถานศึกษาในสังกัด กศน. ได้

2.5) สำนักงาน กศน. แต่งตั้งคณะกรรมการวิเคราะห์หลักสูตร ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญเนื้อหา ผู้เชี่ยวชาญ เทคนิคการสอน และนักวัดผล เพื่อวิเคราะห์คุณภาพในเชิงวิชาการของเอกสารหลักสูตรที่สถานศึกษาจัดทำขึ้นทั้งด้านแนวคิด/ปรัชญา หลักการ จุดมุ่งหมาย เนื้อหา ระยะเวลา การจัดกระบวนการเรียนรู้ สื่อ การวัดและประเมินผล และความเป็นไปได้ในการนำหลักสูตรไปใช้ในการจัดฝึกอบรม

2.6) สำนักงาน กศน. อนุมัติหลักสูตร และเผยแพร่ให้สถานศึกษานำไปใช้ในการจัดฝึกอบรมกลุ่มเป้าหมาย

3) การจัดการฝึกอบรม

3.1) สถานศึกษา เสนอแผนการจัดการฝึกอบรมอาชีพของศูนย์ฝึกอาชีพชุมชน ต่อคณะกรรมการกลั่นกรองของสำนักงาน กศน. จังหวัด เพื่อพิจารณาให้ความเห็นชอบ

3.2) สำนักงาน กศน. จังหวัด เสนอแผนการจัดการฝึกอบรมอาชีพของสถานศึกษาในสังกัดต่อคณะกรรมการศูนย์ฝึกอาชีพชุมชนจังหวัด เพื่อส่งเสริม สนับสนุนการดำเนินงานและประสานความร่วมมือภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

3.3) สถานศึกษา ดำเนินการจัดการฝึกอบรมตามหลักสูตรตามแผนการจัดฝึกอบรมที่กำหนด

3.4) สถานศึกษา ประเมินผลก่อนฝึกอบรมและหลังสิ้นสุดการอบรม

4) การนิเทศติดตามผล

4.1) สำนักงาน กศน. จังหวัด แต่งตั้งคณะกรรมการนิเทศติดตามผล

4.2) คณะกรรมการนิเทศติดตามผลจัดทำแผนการนิเทศติดตามผล

4.3) คณะกรรมการนิเทศติดตามผลดำเนินการนิเทศติดตามผลตามแผนที่จัดทำไว้

4.4) คณะกรรมการนิเทศติดตามผลรายงานการนิเทศติดตามผล

5) การวัดและประเมินผล

5.1) สำนักงาน กศน. แต่งตั้งคณะกรรมการกำหนดเกณฑ์และตัวชี้วัดความสำเร็จของโครงการ ทั้งด้านปริมาณและคุณภาพในระดับอำเภอ และระดับจังหวัด

5.2) คณะกรรมการระดับอำเภอ ประเมินผลการดำเนินงานโครงการตามตัวชี้วัดและเกณฑ์ที่กำหนด และรายงานต่อสำนักงาน กศน. จังหวัด

5.3) คณะกรรมการระดับจังหวัด สรุปผลการประเมินโครงการในระดับจังหวัดและรายงานต่อสำนักงาน กศน.

5.4) สำนักงาน กศน. สรุปผลการประเมินโครงการในภาพรวมเสนอต่อ
กระทรวงศึกษาธิการ

6) การรายงานผล

6.1) สถานศึกษารายงานความก้าวหน้าการดำเนินงานโครงการ เป็นรายไตรมาส เสนอสำนักงาน กศน. จังหวัด

6.2) สำนักงาน กศน.จังหวัด สรุปภาพรวมผลการดำเนินโครงการเสนอให้
คณะกรรมการศูนย์ฝึกอาชีพชุมชนจังหวัด และสำนักงาน กศน. ทราบเป็นรายไตรมาส

4.7 ทฤษฎีพัฒนาการด้านอาชีพ

ทฤษฎีพัฒนาการด้านอาชีพ มีอยู่หลายทฤษฎีด้วยกัน ในการวิจัยครั้งนี้จะนำเสนอ
ทฤษฎีบางทฤษฎีที่มีชื่อเสียง ดังต่อไปนี้

4.7.1 ทฤษฎีพัฒนาการด้านอาชีพของกินซ์เบิร์ก (Ginzberg's Theory of
Career Development) Eli Ginzberg (1987) เป็นนักวิจัยแห่งมหาวิทยาลัยโคลัมเบีย
(Columbia University) ในสาขาทรัพยากรมนุษย์ ภายหลังปี ค.ศ.1930 ซึ่งเป็นระยะเวลาที่มี
ปัญหาการว่างงานมากในประเทศสหรัฐอเมริกา เขาสนใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างวิชาการ
ทางด้านสังคมวิทยากับจิตวิทยา การศึกษาบทบาทของงานในสังคมทำให้เขาและคณะได้ทำการ
วิจัยทางด้านพฤติกรรมพัฒนาการด้านอาชีพ คณะวิจัยดังกล่าว ได้แก่ กินซ์เบิร์ก (Ginzberg,
1987) อะเซลเรต (Axelrad) และเฮอร์มา (Herma) คณะวิจัยนี้ประกอบด้วย นักเศรษฐศาสตร์
นักสังคมวิทยา นักจิตวิทยา และนักจิตบำบัด กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วยวัยรุ่นชาย
หญิงชาวอเมริกันที่มีฐานะเศรษฐกิจดีจำนวนประมาณ 60 คน และได้นำผลวิจัยมาสรุปเป็นทฤษฎี
พัฒนาการด้านอาชีพ กินซ์เบิร์ก และคณะได้สรุปกระบวนการเลือกอาชีพของบุคคลไว้ดังนี้

1. การเลือกอาชีพเป็นกระบวนการ (Process) มากกว่าการตัดสินใจเพียงครั้งเดียว
ค่านิยม สภาพแวดล้อมที่เป็นจริง คุณลักษณะทางจิตวิทยา โอกาสในการศึกษา และสัมฤทธิ์ผล
ทางการเรียน มีผลต่อกระบวนการนี้
2. กระบวนการเลือกอาชีพจะเป็นไปตามขั้นตอนและจะไม่ย้อนกลับ
3. การเลือกอาชีพเป็นการประนีประนอมระหว่างความต้องการและความเป็นจริง
ในการเลือกโดยคำนึงถึงความสามารถและเป้าหมายที่ต้องการ

ต่อมา กินซ์เบิร์ก ได้ปรับปรุงหลักบางประการในทฤษฎี ในระดับอายุแรกหรือระดับ
อายุ 20 กว่า ดังนี้

1. กระบวนการเลือกอาชีพและพัฒนาการด้านอาชีพ (The Process of
Vocational Choice and Development) เกิดขึ้นตลอดชีวิตเปิดกว้าง การวิจัยเกี่ยวกับชีวิต
การทำงานของบุคคลทั้งชายหญิง กินซ์เบิร์กสรุปได้ว่า บุคคลเปลี่ยนงานเพราะงานใหม่ให้ความพึง
พอใจ ได้อิสรภาพ เนื่องจากการเปลี่ยนความรับผิดชอบ ความกดดัน หรือให้ทางเลือกใน
การทำงานของบุคคล

2. กระบวนการเลือกอาชีพจะไม่ย้อนกลับ (Irreversible) ในข้อนี้เขาพบว่า
ในปัจจุบันกระบวนการเตรียมตัวเลือกอาชีพใช้เวลานานขึ้น นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอน

ปลายประมาณ 80% ศึกษาต่อถึงระดับปริญญาตรี หรือฝึกอบรมเพิ่มเติม สิ่งเหล่านี้ไม่ได้เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจ ดังที่เคยเข้าใจแต่เดิม กิ้นซ์เบอร์ก กล่าวไว้ว่า สิ่งที่คนหนุ่มสาวเผชิญในช่วงอายุวัยรุ่น คือ การวางแผนการเพื่อให้มีโอกาสเลือกได้มาก อย่างน้อยที่สุดเพื่อให้แน่ใจว่าเขามีสิทธิในการเข้ามหาวิทยาลัยหรือได้งานที่ดี โดยที่ถ้าบุคคลได้รับการศึกษาสูง โอกาสที่เขาเลือกอาชีพจะกว้างขวางขึ้น

3. การมองงานในทัศนคติที่ดี (Optimization) บุคคลมีความพยายามที่จะทำงานเพื่อสนองความพึงพอใจหรือความต้องการของตนโดยให้ตนเองเป็นประโยชน์ในงานที่เขามีโอกาสทำและตระหนักถึงสิ่งที่เขาต้องปฏิบัติในงาน

4. ข้อจำกัดบางอย่าง เช่น รายได้ต่ำ สถานภาพทางครอบครัว ทัศนคติ ค่านิยมของบิดา มารดา ระดับการศึกษาต่ำ ชนกลุ่มน้อย สถานภาพของผู้หญิง สถาบัน ชุมชน ความไม่กลมกลืนกัน ระหว่างการศึกษากับอาชีพเป็นสิ่งจำเป็นต้องพิจารณา บุคคลที่ไม่มีโอกาสที่จะศึกษาเล่าเรียนก็ย่อมมีโอกาสที่จะประกอบอาชีพที่รายได้ดีมีเกียรติในสังคมได้น้อย แต่ถ้าได้รับการศึกษามากก็ย่อมจะมีช่องทางในการเลือกประกอบอาชีพได้มาก

5. โอกาสในโลกของงานที่จะต้องพิจารณา หมายถึง ความสำคัญของการรับรู้โอกาสของบุคคลว่าเขามองเห็นโอกาสหรือไม่

6. แนวโน้มในเรื่องค่านิยมมีความสำคัญมากขึ้นในปัจจุบัน และมีบทบาทสำคัญในการค้นหาความพึงพอใจของบุคคล วิถีชีวิตของบุคคลมีผลกระทบต่อการศึกษาด้านอาชีพ โดยเป็นความพยายามที่จะให้ประสบผลสำเร็จในการสร้างดุลยภาพระหว่างงานและกิจกรรมอื่น กิ้นซ์เบอร์กได้แบ่งขั้นตอนการเลือกอาชีพของบุคคลออกเป็น 3 ระยะคือ

6.1 ระยะเพ้อฝัน (Fantasy Period) เริ่มตั้งแต่วัยเด็กจนถึงอายุ 11 ปี เด็กจะคิดเกี่ยวกับอาชีพในรูปของความปรารถนา มีความเพ้อฝันถึงอาชีพต่าง ๆ ที่ตนชอบและอยากจะทำประกอบอาชีพนั้น ๆ เมื่อเติบโตขึ้นโดยได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อม เช่น โทรทัศน์ หนังสือ หรืออาชีพของบุคคลในครอบครัว บุคคลแวดล้อมตัวเด็กที่เด็กได้มีโอกาสพบปะบ่อย ๆ เด็กจะคิดเพ้อฝันเป็นตำรวจ แพทย์ ทหาร โดยที่ไม่คำนึงถึงความสามารถของตนเอง และความเป็นไปได้โดยทั่วไป

6.2 ระยะพิจารณาอาชีพ (Tentative Period) ช่วงอายุ 11 ถึง 17 ปี ในระยะนี้การเลือกอาชีพยังเป็นการเลือกที่ยึดองค์ประกอบเกี่ยวกับตนเองอยู่ เช่น ความสนใจ ความสามารถ และค่านิยม การเลือกอาชีพยังเป็นการทดลอง องค์ประกอบที่แท้จริงยังไม่ได้มาพิจารณา ในระยะนี้แบ่งออกเป็นขั้นย่อย ๆ ดังนี้

6.2.1 ขั้นแห่งความสนใจ (Interest Stage) อายุ 11 ถึง 12 ปี ในขั้นนี้ความสนใจเป็นพื้นฐานขั้นแรกในการเลือกอาชีพ โดยไม่คำนึงถึงความสามารถที่แท้จริง

6.2.2 ขั้นแห่งความสามารถ (Capacity Stage) อายุ 13 ถึง 14 ปี เป็นช่วงที่วัยรุ่นคำนึงถึงความสามารถในการวางแผนเลือกอาชีพ แต่ความรู้ในความสามารถของตนยังไม่สมบูรณ์ การเลือกยังเป็นการทดลอง

6.2.3 ชั้นแห่งค่านิยม (Value Stage) อายุ 15 ถึง 16 ปี ภายใต้นี้จะเลือกโดยคำนึงถึงค่านิยมของตนเองและของสังคม เช่น รายได้หรือชื่อเสียง เกียรติยศ ในช่วงนี้ค่านิยมจะมีความสำคัญมากกว่าความสนใจ ความสามารถ

6.2.4 ชั้นแห่งการเปลี่ยนแปลง (Transition Stage) อายุ 17 ปี ภายใต้นี้ จะมีการประนีประนอมกันระหว่างความสนใจ ความสามารถ ค่านิยม ซึ่งเป็นประโยชน์ในการเลือกอาชีพ เด็กจะพยายามเลือกข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับตนเอง ซึ่งเป็นผลมาจากพัฒนาการในขั้นก่อนเด็กจะมีความเข้าใจตนเองดีพอสมควร จะรู้ว่าตัวเองต้องการอะไรและสามารถที่จะทำอะไรได้บ้าง แต่ในภายใต้นี้เด็กขาดความรอบคอบ โดยเฉพาะความเป็นไปได้ในการประกอบอาชีพของบุคคล

6.3. ระยะเวลาเลือกอาชีพตามความเป็นจริง (Realistic Period) อายุ 17 ปี ถึงวัยผู้ใหญ่ ภายใต้นี้การเลือกจะเป็นการประนีประนอมกัน (Compromise) ระหว่างองค์ประกอบที่เป็นจริง เช่น ข้อกำหนดของงานหรือโอกาสในการศึกษา และองค์ประกอบส่วนบุคคล การพัฒนาการเลือกอาชีพ ในขั้นนี้แบ่งออกได้เป็น 3 ชั้น ดังนี้

6.3.1 ชั้นสำรวจอาชีพ (Exploration Stage) เป็นขั้นที่บุคคลสำรวจอาชีพต่าง ๆ เพื่อค้นหาอาชีพที่เหมาะสมกับบุคลิกภาพของตนเองที่ได้ทราบแล้วในระยะเวลาพิจารณาอาชีพ ในขั้นนี้บุคคลจะทดลองเรียนวิชาการ และวิชาชีพในสาขาต่าง ๆ ทำกิจกรรมเสริมหลักสูตร ตลอดจนการทำงานนอกเวลาเรียน โดยเลือกเรียนหรือทำงานเฉพาะที่ตนเองสนใจ

6.3.2 ชั้นรวบรวมความคิด (Crystallization Stage) เป็นขั้นที่บุคคลมีความพร้อมที่จะเลือกอาชีพใดอาชีพหนึ่งจากอาชีพที่บุคคลมีความสนใจอยู่ประมาณสองสามอาชีพ เนื่องจากได้รวบรวมข้อมูลและความคิดไว้พอควร

6.3.3 ชั้นตัดสินใจเลือกอาชีพ (Specification Stage) เป็นขั้นสุดท้ายของการเลือกอาชีพ ในขั้นนี้บุคคลตัดสินใจเลือกอาชีพที่เฉพาะเจาะจงอาชีพเดียว ภายใต้นี้บุคคลจะฝึกหาความรู้ ประสบการณ์ในงานเฉพาะด้านเพื่อสนับสนุนการตัดสินใจ

กระบวนการพัฒนาการด้านอาชีพของกินซ์เบิร์ก ตั้งแต่ระยะเพื่อผ่นจนถึงขั้นสุดท้ายของระยะเวลาเลือกอาชีพตามความเป็นจริง กินเวลาประมาณ 10 ถึง 15 ปี ทุกระยะและทุกขั้นตอนของการเลือกอาชีพดังกล่าว กินซ์เบิร์กและคณะตระหนักดีว่าเป็นไปโดยประมาณเท่านั้น ทั้งนี้ก็เพราะสังคมทุกสังคมในปัจจุบันมีความสับสนมากขึ้น และมีอาชีพเพิ่มขึ้นอีกมาก และนอกจากนั้น บุคคลแต่ละคนยังมีความแตกต่างกันทั้งในด้านสภาพแวดล้อม สภาพร่างกายและจิตใจอีกด้วย ในปี ค.ศ.1972 กินซ์เบิร์กได้ทำการวิจัย ผลจากการวิจัยทำให้กินซ์เบิร์กได้แก้ไขสาระสำคัญในทฤษฎีของเขา คือ “การเลือกอาชีพของบุคคลนั้นไม่ได้จำกัดเพียง 10 ถึง 15 ปี แต่เป็นกระบวนการที่อาจเกิดขึ้นตลอดชีวิตราบเท่าที่บุคคลยังสามารถทำงานได้ เพื่อให้เกิดความเหมาะสมที่สุดระหว่างการเตรียมตัวเพื่อประกอบอาชีพ เป้าหมายในชีวิตของบุคคลและสภาพการณ์ต่าง ๆ ในโลกของงาน” ปัจจัยที่กินซ์เบิร์กและคณะมองข้ามไปในตอนแรก คือ ผลการเกิดจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยมิได้คาดหมาย เช่น การถูกออกจากสถานศึกษาก่อนสำเร็จการศึกษา สถานการณ์ทางการเมือง การประสบอุบัติเหตุทำให้ร่างกายพิการและอื่น ๆ ซึ่งทำให้

บุคคลต้องเปลี่ยนอาชีพ บุคคลจึงต้องมีการเลือกอาชีพใหม่ (Ginzberg, 1987 ; อ้างถึงใน
 สานาว์ ขจรศิลป์, 2529 : 30)

4.7.2 ทฤษฎีพัฒนาการด้านอาชีพของซูเปอร์ (Super's Theory of Career Development) Donald E. Super (1998) ได้เสนอหลักการใหญ่ 4 ประการในทฤษฎีของเขา ได้แก่ ลำดับขั้นทางอาชีพ (Vocational Life Stage) วุฒิภาวะทางอาชีพ (Vocational Maturity) การเปลี่ยนอัตมโนทัศน์เข้าสู่อัตมโนทัศน์ทางอาชีพ (Translating the Self – concept into a Vocational Self – concept) และแบบฉบับการประกอบอาชีพ (Career Patterns) การพัฒนาการทางอาชีพของบุคคลเป็นการพัฒนาการทั้งโครงสร้างทางจิตวิทยา สรีรวิทยาของบุคคล รวมทั้งเงื่อนไขสภาวะแวดล้อม และสิ่งสำคัญอื่น ๆ จากการวิจัยอย่าง กว้างขวางและทฤษฎีพัฒนาการ การวัดผล การปรับตัวทางอาชีพ และด้านอื่น ๆ ที่สัมพันธ์กัน ซูเปอร์ได้ตั้งทฤษฎีพัฒนาการทางอาชีพ (Theory of Vocational Development) ขึ้นในปี 1953 โดยมีหลักซึ่งเป็นเหตุผลพื้นฐานสำหรับงานวิจัยและทฤษฎีของเขา 10 ประการดังนี้ คือ

1. บุคคลมีความแตกต่างกันในความสามารถ ความสนใจ และบุคลิกภาพ ดังนั้น การเลือกอาชีพของบุคคลควรต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล
2. บุคคลที่มีความสามารถหลาย ๆ ด้านจะประสบความสำเร็จในอาชีพมากกว่า หนึ่งอาชีพ
3. อาชีพแต่ละอาชีพต้องการบุคคลที่มีความสามารถ ความสนใจ และ บุคลิกภาพแตกต่างกันไปในแต่ละอาชีพ
4. ความชอบและความสามารถในอาชีพ ขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมที่บุคคลอาศัยอยู่ และอัตมโนทัศน์ (Self – concept) จะเปลี่ยนไปตามกาลเวลาและประสบการณ์ ดังนั้น การเลือกและการตัดสินใจในอาชีพจึงเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องกัน
5. กระบวนการเลือกอาชีพนี้เป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิตของบุคคล กระบวนการพัฒนาการด้านอาชีพ ได้แก่ ช่วงเวลาของการพัฒนาความรู้สึกนึกคิดที่มีต่อตนเอง การพัฒนาความสามารถและความสนใจ (Growth Stage) ช่วงเวลาของการสำรวจตนเองและ สำรวจอาชีพ (Exploration Stage) ช่วงเวลาที่บุคคลเริ่มประกอบอาชีพถาวร (Establishment Stage) ช่วงเวลาที่บุคคลมีความมั่นคงในการประกอบอาชีพ (Maintenance Stage) และ ระยะเวลาที่ประสิทธิภาพในการประกอบอาชีพของบุคคลเสื่อมลง (Decline Stage)
6. แบบฉบับอาชีพ (Career Pattern) ขึ้นอยู่กับระดับสังคม เศรษฐกิจ สติปัญญา บุคลิกภาพ และโอกาสที่บุคคลได้รับ
7. การพัฒนาอาชีพควรได้รับการแนะแนวทาง โดยช่วยให้เกิดวุฒิภาวะทาง ความสามารถ และความสนใจ รวมทั้งช่วยให้ได้ทดลองฝึกงานตามโอกาสอันควร และได้มีโอกาส พัฒนาอัตมโนทัศน์ด้วย
8. กระบวนการพัฒนาอาชีพเป็นผลจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับ สิ่งแวดล้อม การพัฒนาอัตมโนทัศน์ทำให้บุคคลรู้จักตนเองในเรื่องความสนใจ ความถนัด

ความสามารถ อันจะทำให้รู้จักประสมประสานกันระหว่างความสามารถของตนเองกับโอกาสที่จะเป็นไปได้จริง

9. การพัฒนาอาชีพเป็นการประนีประนอมระหว่างบุคคลและสิ่งแวดล้อมทางสังคม ระหว่างอัตมโนทัศน์และความเป็นจริง ซึ่งอาจเรียนรู้จากการแสดงบทบาท ไม่ว่าจะ เป็นบทบาทตามความเพ้อฝันหรือในกิจกรรมที่เป็นจริง เช่น ในโรงเรียน ชุมชน งานชั่วคราวหรืองานประจำ

10. ความพอใจในอาชีพและความพอใจในชีวิต ขึ้นอยู่กับการที่ความสนใจ บุคลิกภาพและคุณค่าของบุคคลนั้นเหมาะสมกับงาน บุคคลจะพึงพอใจในงานถ้างานนั้นไปกันได้กับวิถีชีวิต ความสามารถ และการได้แสดงบทบาทตามที่บุคคลนั้นต้องการอิทธิพลอีกประการหนึ่งที่มีผลต่อทฤษฎีของซูเปอร์ก็คือ ข้อเขียนของ ชาร์ลอตท์ บัวเลอร์ ในเรื่องของจิตวิทยาพัฒนาการ เขาเสนอว่า ชีวิตบุคคลสามารถ แบ่งออกได้เป็นระยะที่เด่นชัดได้ ดังนี้

10.1. ระยะการเจริญเติบโต (Growth Stage) เริ่มตั้งแต่เกิดจนกระทั่งอายุ 14 ปี ลักษณะทั่ว ๆ ไป ได้แก่ การพัฒนาอัตมโนทัศน์ด้วยการเลียนแบบจากบุคคลสำคัญในครอบครัวและในโรงเรียน ความต้องการและความเพ้อฝันมีความสำคัญในระยะแรกของช่วงนี้ ต่อมาความสนใจและความสามารถมีความสำคัญมากกว่า เนื่องจากการมีส่วนร่วมในงานและมีการทดสอบความจริง ช่วงนี้แบ่งออกเป็นขั้นตอนย่อย ๆ ดังนี้

10.1.1 ระยะที่เด็กยังไม่มี ความสนใจอาชีพ (Prevocational Substage) ระยะนี้อยู่ในช่วงแรกเกิดถึง 3 ปี เด็กจะมีการพัฒนาทางด้านร่างกายอย่างรวดเร็ว

10.1.2 ระยะจินตนาการด้านอาชีพ (Fantasy Substage) ระยะนี้อยู่ในช่วงอายุ 4 ถึง 10 เด็กจะมีจินตนาการด้านอาชีพตามความเพ้อฝันของตนเอง

10.1.3 ระยะสนใจในอาชีพ (Interest Substage) ระยะนี้อยู่ในช่วงอายุ 11 ถึง 12 ปี เด็กจะมีความสนใจในอาชีพมากขึ้น ความสนใจนี้ขึ้นอยู่กับความชอบ ความชอบเป็นหลักในการตัดสินใจเลือกเป้าหมายและกิจกรรม

10.1.4 ระยะพิจารณาความสามารถ (Capacity Substage) ระยะนี้อยู่ในช่วงอายุ 13 ถึง 14 ปี เด็กจะให้ความสำคัญต่อความสามารถของตนเองเป็นพื้นฐานในการพิจารณาเกี่ยวกับอาชีพ

10.2. ระยะการสำรวจ (Exploration Stage) ระยะนี้อยู่ในช่วงอายุ 15 ถึง 24 ปี ในระยะนี้บุคคลจะสำรวจตนเอง และสำรวจอาชีพเพื่อแสวงหาข้อมูลและประสบการณ์ ซึ่งได้จากกิจกรรมในโรงเรียน การทำงานพิเศษ ระยะการสำรวจแบ่งออกเป็นขั้นตอนย่อย ๆ ดังนี้

10.2.1 ระยะทดลองเลือกอาชีพ (Tentative Substage) ระยะนี้อยู่ในช่วงอายุ 15 ถึง 17 ปี เป็นระยะที่บุคคลพิจารณาและทดลองเลือกอาชีพ โดยอาศัยเหตุผลหลายประการ เช่น ความต้องการ ความสนใจ ความสามารถ แต่ยังไม่ได้ตัดสินใจเลือกอาชีพที่แน่นอน

10.2.2 ระยะหัวเลี้ยวหัวต่อของพัฒนาการด้านอาชีพ (Transition Substage) ระยะนี้อยู่ในช่วงอายุ 18 ถึง 21 ปี เป็นระยะที่บุคคลพิจารณาเลือกอาชีพจากปัจจัย

ต่าง ๆ ที่เป็นจริง เช่น โอกาสที่จะได้รับการศึกษา โอกาสที่จะได้ประกอบอาชีพ นั้น ๆ ในระยะนี้ บุคคลเริ่มฝึกหัดหรือศึกษาเฉพาะด้าน

10.2.3 ระยะทดลองปฏิบัติงาน (Trial Substage) ระยะนี้อยู่ในช่วงอายุ 22 ถึง 24 ปี เป็นระยะที่บุคคลเริ่มทดลองปฏิบัติงาน เริ่มทำงาน

10.3. ระยะเริ่มต้นประกอบอาชีพ (Establishment Stage) ระยะนี้อยู่ในช่วงอายุ 25 ถึง 44 ปี บุคคลเริ่มทำงานที่ถาวรเมื่อได้พบกับงานที่เหมาะสม แต่ยังไม่พบกับงานที่เหมาะสมหรืองานที่พอใจก็อาจมีการเปลี่ยนแปลงในระยะต้น ๆ ระยะทดลองปฏิบัติงานแบ่งออกเป็นชั้นย่อย ๆ 2 ชั้น คือ

10.3.1 ระยะทดลองปฏิบัติงาน (Trial Substage) ระยะนี้อยู่ในช่วงอายุ 25 ถึง 30 ปี เป็นระยะที่บุคคลได้ตัดสินใจประกอบอาชีพอย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว แต่ถ้าอาชีพยังไม่มีความเหมาะสมหรือยังไม่พอใจก็อาจมีการเปลี่ยนอาชีพใหม่ได้ อาจมีการเปลี่ยนงานหนึ่งหรือสองครั้งก่อนที่จะได้งานที่เหมาะสม

10.3.2 ระยะประกอบอาชีพถาวร (Stabilization Stage) ระยะนี้อยู่ในช่วงอายุ 31 ถึง 44 ปี เป็นระยะที่บุคคลได้พบอาชีพที่เหมาะสม บุคคลจะมีความมั่นคงในอาชีพเพื่อสร้างหลักฐานให้ตนเอง

10.4. ระยะรักษาความมั่นคงในอาชีพ (Maintenance Stage) ระยะนี้อยู่ในช่วงอายุ 45 ถึง 65 ปี เป็นช่วงที่ชีวิตมีความมั่นคงและแสวงหาความก้าวหน้าในการทำงาน เป็นช่วงต่อเนื่องของการสร้างหลักฐาน

10.5. ระยะเสื่อมถอย (Decline Stage) ระยะนี้อยู่ในช่วงอายุตั้งแต่ 65 ปี ขึ้นไป ประสิทธิภาพในการประกอบอาชีพของบุคคลลดลงอันเนื่องมาจากความชรา ร่างกายและสมองเสื่อมคุณภาพลง กิจกรรมในงานเปลี่ยนไป ระยะนี้แบ่งออกเป็นชั้นย่อย ๆ ดังนี้

10.5.1 ช่วงที่บุคคลเริ่มลดประสิทธิภาพในการประกอบอาชีพ (Deceleration) ช่วงนี้เป็นระยะที่บุคคลมีอายุประมาณ 65 ปี ถึง 70 ปี ระยะนี้เป็นช่วงเวลาที่ปลดเกษียณแล้ว ความต้องการในงานลดลง หน้าที่อาจมีการเปลี่ยนแปลง หรืองานอาจเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เหมาะสมกับความสามารถ งานล่วงเวลาหรืองานอดิเรกอาจมาแทนงานเต็มเวลา

10.5.2 ช่วงที่บุคคลเลิกประกอบอาชีพโดยสิ้นเชิง (Retirement) ระยะนี้เป็นช่วงที่บุคคลจะใช้ชีวิตในบั้นปลายด้วยการพักผ่อนโดยไม่ประกอบอาชีพใด ๆ เลย เป็นช่วงที่บุคคลมีอายุประมาณ 71 ปี เป็นต้นไป ซูเปอร์ ได้อธิบายความเกี่ยวพันระหว่างความรู้สึกนึกคิดที่มีต่อตนเอง (Self Concept) กับพัฒนาการด้านอาชีพ เขาอธิบายว่าจุดมุ่งหมายในการประกอบอาชีพของบุคคลคือ การดำรงชีพและการสนองความต้องการต่าง ๆ เช่น ความต้องการยอมรับ ความเป็นอิสระ การได้แสดงความสามารถ และภูมิใจในผลงาน ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีผลต่อความรู้สึกนึกคิดที่มีต่อตนเอง และการที่บุคคลจะเลือกอาชีพได้เหมาะสมก็ต่อเมื่อบุคคลนั้นมีความรู้สึกนึกคิดต่อตนเองอย่างตรงต่อความเป็นจริง

4.7.3 ทฤษฎีพัฒนาการด้านอาชีพของทีดแมนและโอฮารา (Tiedeman and O' Hara's Theory of Career Development) David V. Tiedeman and Robert P.O. Hara (1998) ได้สร้างทฤษฎีการพัฒนาอาชีพขึ้น โดยอาศัยทฤษฎีการพัฒนบุคลิกภาพของอิริคสัน (Erikson's Theory of Personality Development) เป็นพื้นฐาน นอกจากนี้ ทีดแมนและโอฮารายังได้แนวความคิดจากกินซ์เบอร์กและซูเปอร์มาสร้างทฤษฎี จึงทำให้ทฤษฎีของเขาเป็นทฤษฎีพัฒนาการด้านอาชีพที่เน้นทั้งด้านการตัดสินใจเลือกอาชีพและการปรับตัวในอาชีพของบุคคล ทีดแมนและโอฮารา เห็นว่า พัฒนาการด้านอาชีพเป็นกระบวนการที่ต้องสร้างเอกลักษณ์ด้านอาชีพเมื่อบุคคลต้องเผชิญกับงาน เขาได้อธิบายว่า ประสบการณ์ ใหม่ ๆ ทำให้บุคคลสร้างเอกลักษณ์ด้านอาชีพขึ้น การสร้างเอกลักษณ์ด้านอาชีพดังกล่าวเป็นการสร้างเอกลักษณ์ในการทำงานของตนเองเพื่อให้ตนเองสามารถอยู่ในสังคมได้ การสร้างเอกลักษณ์ของตนเองเป็นปรากฏการณ์ทางด้านจิตวิทยาและสังคมวิทยา พัฒนาการด้านอาชีพที่เน้นการตัดสินใจเลือกอาชีพและการปรับตัวในอาชีพประกอบด้วยขั้นต่าง ๆ หลายขั้น ซึ่งบางครั้งอาจจะเกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่าตลอดชีวิตของบุคคลเมื่อบุคคลต้องเปลี่ยนงานใหม่อยู่เสมอ

ทฤษฎีของทีดแมนและโอฮารา แบ่งออกเป็นระยะใหญ่ ๆ ได้ 2 ระยะ คือ

1. ระยะเตรียมเลือกอาชีพ (Period of Anticipation or Preoccupation) ในระยะนี้แบ่งออกเป็นขั้นตอนย่อย ๆ ได้ 4 ขั้น คือ

1.1 ขั้นสำรวจ (Exploration Stage) ในขั้นนี้บุคคลจะทำการสำรวจข้อมูลต่าง ๆ และประเมินตนเองในด้านความสนใจ ความสามารถ ความถนัด ประสบการณ์ ลักษณะสาขาวิชา และลักษณะอาชีพต่าง ๆ ตลอดจนการประเมินความเป็นไปได้ในการประกอบอาชีพ

1.2 ขั้นการก่อตัวของความคิด (Crystallization Stage) ในขั้นนี้บุคคลจะนำเอาข้อมูลในขั้นสำรวจมาพิจารณารวมกับค่านิยมและเป้าหมายในชีวิตของตนเอง ประเภทของอาชีพและทางเลือกอื่น ๆ ความคิดจะเริ่มชัดเจนขึ้น

1.3 ขั้นการทดลองเลือกอาชีพ (Choice Stage) ในขั้นนี้บุคคลจะทดลองตัดสินใจเลือกอาชีพ การตัดสินใจเลือกอาชีพครั้งนี้จะเป็นการตัดสินใจชั่วคราว หรือถาวรนั้นขึ้นอยู่กับข้อมูลที่บุคคลได้ทราบในขั้นการสำรวจและขั้นการก่อตัวความคิด

1.4 ขั้นการพิจารณารายละเอียด (Clarification Stage) ในขั้นนี้บุคคลจะหาข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อจัดความสงสัย และเพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีรายละเอียดและชัดเจนเพียงพอ เพื่อการตัดสินใจเลือกอาชีพที่แน่นอน

2. ระยะการประกอบอาชีพและการปรับตัว (Period of Implementation and Adjustment) ในระยะนี้บุคคลพร้อมและเริ่มประกอบอาชีพที่ได้เลือกสรรมาแล้ว ระยะการประกอบอาชีพและการปรับตัว แบ่งออกเป็นขั้นตอนย่อย ๆ ได้ 3 ขั้น คือ

2.1 ขั้นเข้าสู่การศึกษาหรืออาชีพ (Induction Stage) ในขั้นนี้บุคคลจะเข้าศึกษาในสาขาวิชาชีพเพื่อเตรียมตัวประกอบอาชีพ หรือเริ่มประกอบอาชีพที่ได้เลือกไว้แล้ว โดยทั่วไปบุคคลจะยอมรับและปรับตัวเองเข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่

2.2 ขั้นการปรับปรุง (Reformation Stage) ในขั้นนี้บุคคลจะได้รับการยอมรับในสภาพแวดล้อมทางการศึกษาหรืออาชีพที่ได้เลือกแล้ว บุคคลจะพยายามประนีประนอมกันระหว่างเป้าหมายของตนเองกับของคนกลุ่มใหญ่ และในที่สุดเขาก็จะคล้อยตามกัน

2.3 ขั้นความมั่นคง (Integration Stage) ในขั้นนี้บุคคลมีความมั่นคงและมีความสำเร็จในการศึกษาหรือการประกอบอาชีพ และเห็นว่าอาชีพนั้นเหมาะสมกับตนเอง เมื่อบุคคลเกิดความรู้สึกไม่พึงพอใจกับอาชีพที่เขาเลือก เขาอาจจะเริ่มกระบวนการเลือกอาชีพใหม่อีก โดยใช้ข้อมูลจากกระบวนการเลือกครั้งแรกเป็นประโยชน์ในการตัดสินใจเลือกอาชีพครั้งต่อไป จากการศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎีพัฒนาการด้านอาชีพ จะเห็นได้ว่า พัฒนาการด้านอาชีพจะเริ่มขึ้นเมื่อบุคคลเริ่มตระหนักว่าอาชีพนั้น ๆ จะสามารถตอบสนอง ความต้องการของเขาได้ ซึ่ง พัฒนาการด้านอาชีพที่เน้นการตัดสินใจเลือกอาชีพและการปรับตัวในอาชีพประกอบด้วยขั้นต่าง ๆ หลายขั้น ซึ่งบางครั้งอาจจะเกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่า ตลอดชีวิตของบุคคลเมื่อบุคคลต้องเปลี่ยนงานใหม่อยู่เสมอ

4.8 การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ นโยบาย เร่งรัดส่งเสริมและพัฒนากิจการการศึกษาเพื่อการพัฒนาอาชีพที่ตอบสนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมายโดยมุ่งเน้นการปฏิบัติจริงที่บูรณาการกับวิถีชีวิตให้กับบุคคลและชุมชน เพื่อแก้ปัญหาการว่างงานและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจชุมชน

หลักการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ เป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาความรู้ ความสามารถและทักษะในการประกอบอาชีพของบุคคล กลุ่มบุคคล ซึ่งมีจุดหมายในชีวิตแตกต่างกัน โดยมีสาระสำคัญดังนี้การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ (คู่มือการดำเนินการจัดการศึกษาต่อเนื่อง สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย จังหวัดมหาสารคาม)

1. เรียนรู้อาชีพแบบองค์รวมที่ประชาชน ครู การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ร่วมกันจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชน

2. การออกแบบการเรียนรู้งานอาชีพตามลักษณะของการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ ในรูปแบบการฝึกทักษะอาชีพ การเข้าสู่อาชีพ การพัฒนาอาชีพ และการพัฒนาอาชีพด้วยเทคโนโลยี

3. การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงที่บูรณาการกับวิถีชีวิต โดยใช้วงจรกระบวนการการคิด ทำ จำ แก้ปัญหาและพัฒนา

4. การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพที่พัฒนาศักยภาพของบุคคลและชุมชนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต โดยส่งเสริมการรวมกลุ่มอาชีพ สร้างเครือข่ายอาชีพ มีระบบการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ตามความรู้และประสบการณ์ทำอาชีพ ภายใต้วัฒนธรรมของชุมชน มีกลยุทธ์เพื่อการของชุมชน เป็นชุมชนที่ใช้เทคโนโลยีในการบริหารจัดการและพัฒนาอาชีพ

4.8.1 เป้าหมายของการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ จัดการศึกษาเพื่อพัฒนาความรู้ ความสามารถและทักษะในการประกอบอาชีพของบุคคล เพื่อให้เกิดความมั่นคงและการเพิ่มมูลค่าให้กับอาชีพ โดยจำแนกกลุ่มเป้าหมายได้ดังนี้

- 1) กลุ่มผู้ต้องการเรียนรู้ทักษะอาชีพ แต่ไม่อาจนำไปประกอบอาชีพได้
- 2) กลุ่มผู้เข้ารับการอบรมเพื่อเข้าสู่อาชีพ
- 3) กลุ่มผู้มีอาชีพเดียวกัน ที่ต้องการพัฒนาอาชีพของตนให้ดียิ่งขึ้น
- 4) กลุ่มที่ต้องการนำเทคโนโลยีใหม่มาใช้พัฒนาอาชีพตนเอง

4.8.2 รูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ

1) การพัฒนาทักษะอาชีพ สสำรวจความต้องการของผู้เรียนและฝึกทักษะอาชีพในลักษณะระยะสั้นที่ตอบสนองความต้องการของผู้เรียนเพื่อให้มีความรู้และทักษะพื้นฐานในอาชีพ โดยจัดฝึกอบรมอาชีพระยะสั้น มีชั่วโมงการฝึกอบรมประมาณ 50-100 ชั่วโมง ประชาชนผู้สนใจสามารถลงทะเบียนเรียนในสาขาวิชาชีพต่างๆ ได้ตามความต้องการของผู้เรียน เสียค่าใช้จ่ายเพียงชั่วโมงละ 1 บาท เป็นค่าวัสดุในการฝึกอบรม การจัดอบรมสามารถจัดได้ทุกสถานที่ที่มีความพร้อม

2) การฝึกอบรมเพื่อเข้าสู่อาชีพ จัดกิจกรรมต่อเนื่องจากฝึกทักษะอาชีพ หรือจัดเป็นกิจกรรมเฉพาะเพื่อพัฒนากลุ่มเป้าหมายให้สามารถคิด วิเคราะห์ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และพัฒนาตนเองเพื่อเข้าสู่อาชีพ โดยจัดให้มีกระบวนการแนะแนวอาชีพที่มีประสิทธิภาพ

3) การพัฒนาอาชีพ พัฒนาอาชีพของกลุ่มเป้าหมายในลักษณะกลุ่มพัฒนาอาชีพ โดยจัดให้มีการรวมกลุ่มของผู้มีอาชีพเดียวกันประเภทเดียวกัน เพื่อร่วมเป็นเครือข่ายในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แสวงหาความรู้และประสบการณ์ ตลอดจนเพื่อพัฒนาอาชีพของกลุ่ม โดยกระบวนการกลุ่ม (Group Process)

4) การพัฒนาอาชีพด้วยเทคโนโลยี พัฒนาอาชีพของกลุ่มเป้าหมายด้วยเทคโนโลยี โดยเน้นการจัดกิจกรรมให้กับกลุ่มเป้าหมายสถานประกอบการ และผู้ที่ต้องการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการพัฒนากิจการและศักยภาพของตนเอง เช่น การนำเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์มาใช้ในการพาณิชย์ (E-Commerce) การจัดสร้างระบบฐานข้อมูลหรือการนำเสนอด้วยคอมพิวเตอร์

4.8.3 การวัดผลประเมินผล

- 1) เชิงปริมาณ
 - 1.1) จำนวนผู้เข้ารับการอบรมและพัฒนาวิชาชีพ
 - 1.2) จำนวนผู้สำเร็จตามหลักสูตรที่กำหนด
- 2) เชิงคุณภาพ
 - 2.1) ความพึงพอใจของผู้รับบริการ
 - 2.2) ประโยชน์ที่ผู้รับบริการได้รับ

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาความรู้ ความสามารถและทักษะในการประกอบอาชีพของบุคคล โดยให้บุคคลใน

ชุมชนที่สนใจประกอบอาชีพพระยะสั้นในสาขาวิชาต่าง ๆ ที่จะประกอบอาชีพเป็นอาชีพเสริม ทั้งยังจัดอบรมเพื่อให้การพัฒนาตามศักยภาพในอาชีพ เป็นการเพิ่มช่องทางในอาชีพ เพื่อให้เกิดความมั่นคงและการเพิ่มมูลค่าให้กับอาชีพ โดยแบ่งเป็นกลุ่มผู้ต้องการเรียนรู้ทักษะอาชีพ แต่ไม่อาจนำไปประกอบอาชีพได้ กลุ่มผู้เข้ารับการอบรมเพื่อเข้าสู่อาชีพ กลุ่มผู้มีอาชีพเดียวกัน ที่ต้องการพัฒนาอาชีพของตนให้ดียิ่งขึ้น และกลุ่มที่ต้องการนำเทคโนโลยีใหม่มาใช้พัฒนาอาชีพตนเอง

4.9 การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต นโยบาย ส่งเสริม สนับสนุนและจัดการศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ ที่มีสาระสอดคล้องกับบริบทของสังคมและประเทศ เพื่อให้ประชาชนมีทักษะชีวิตที่จำเป็น และสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข ทั้งที่จัดเอง และร่วมมือหรือสนับสนุนให้หน่วยงาน บุคคลอื่นๆ จัด และสนับสนุนให้ประชาชนกลุ่มเป้าหมายเข้ารับการบริการตามความเหมาะสม การศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต เป็นการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างเสริมความรู้และความสามารถของบุคคลเพื่อให้สามารถจัดการกับตนเองและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้มีความสุขตามสภาพและความสงบสุข ความปลอดภัยในสังคมการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต มีสาระสำคัญดังนี้

4.9.1 หลักการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต

- 1) เป็นการพัฒนาทักษะพื้นฐานของบุคคล เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมของตนและแก้ปัญหาสังคมของตนในสังคมได้อย่างมีความสุข
- 2) เป็นการเรียนรู้โดยบูรณาการองค์ความรู้และกระบวนการการเรียนรู้ต่างๆ ในชีวิตประจำวันเข้าด้วยกัน
- 3) เป็นการจัดการศึกษาในรูปแบบโครงการการศึกษาจากระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย โดยมีมุ่งหมายที่จะเสริมสร้างความสามารถให้กับบุคคล เพื่อมีทักษะชีวิตในการแก้ปัญหาเฉพาะด้าน ให้เหมาะสมกับแต่ละพื้นที่และแต่ละสถานการณ์

4.9.2 เป้าหมายการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต การศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต เป็นการบริการที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนให้มีความรู้ และทักษะที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบัน โดยการจัดกิจกรรมการให้บริการ

- 1) จัดกลุ่มสนใจ
- 2) จัดกิจกรรมการศึกษา/ค่ายการเรียนรู้
- 3) ฝึกอบรมประชาชน

4.9.3 ขอบข่ายเนื้อหาสาระ

- 1) สุขภาพอนามัยและการป้องกันโรคภัย ฯลฯ
- 2) ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การบรรเทาและป้องกันสาธารณภัย และการรักษาความสงบเรียบร้อยในชุมชน การจราจร ฯลฯ
- 3) การอนุรักษ์ ทำนุบำรุงสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร
- 4) การสร้างเสริมคุณธรรม จริยธรรม และความสงบเรียบร้อยของสังคมและชุมชน

4.9.4 รูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต

1) จัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตในรูปแบบกลุ่มสนใจ การฝึกอบรม กิจกรรมค่าย กิจกรรมชุมชน โดยมีขั้นตอนสังเขป ดังนี้

1.1) ชี้แจงทำความเข้าใจกับกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้ตระหนักถึงการพัฒนาชีวิตที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบัน

1.2) พัฒนาบุคลากร การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ให้สามารถจัดและบูรณาการกิจกรรมการบริหารจัดการทักษะชีวิตเข้าไปในหลักสูตรและกิจกรรมการเรียนการสอน

1.3) จัดทำมาตรฐานและคุณลักษณะบุคคลที่มีลักษณะชีวิตที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบัน

1.4) ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนา รูปแบบและกระบวนการเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต บูรณาการในทุกกระบวนการเพื่อพัฒนาคนในทุกหลักสูตร

2) ส่งเสริมให้มีการนำองค์ความรู้ และรูปแบบกระบวนการพัฒนาทักษะชีวิต บูรณาการในทุกกระบวนการเพื่อพัฒนาคนในทุกหลักสูตร

3) พัฒนาทักษะชีวิตของผู้เรียน โดยจัดการศึกษาในรูปแบบโครงการการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ให้สอดคล้องกับวัย อาชีพ ความต้องการ และประสบการณ์ของผู้เรียน

4.9.5 การวัดผลประเมินผล

1) เชิงปริมาณ

1.1) จำนวนผู้เข้ารับบริการ

1.2) จำนวนกิจกรรมที่จัด

2) เชิงคุณภาพ

2.1) ความพึงพอใจของผู้รับบริการ

2.2) ประโยชน์ที่ผู้รับบริการได้รับ

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต เป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะพื้นฐานของบุคคล มุ่งหมายที่จะเสริมสร้างความสามารถให้กับบุคคล เพื่อให้มีทักษะชีวิตในการแก้ปัญหาเฉพาะด้าน ให้เหมาะสมกับแต่ละพื้นที่ และแต่ละสถานการณ์ โดยใช้การเรียนรู้แบบบูรณาการองค์ความรู้และกระบวนการการเรียนรู้ต่างๆ ในชีวิตประจำวันเข้าด้วยกัน

4.10 จัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชน นโยบาย เร่งรัดการจัดการศึกษา นอกโรงเรียนเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม โดยใช้ชุมชนเป็นฐานบูรณาการความรู้ และทักษะการดำรงชีวิต เพื่อให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ นำไปสู่สังคมที่เข้มแข็ง มีความเอื้ออาทรต่อกัน และพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

4.10.1 หลักการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชน การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชน เป็นการจัดการศึกษาที่บูรณาการความรู้และทักษะการศึกษาที่ผู้เรียนมี

อยู่หรือได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนโดยมีรูปแบบการเรียนรู้ที่หลากหลาย ให้ชุมชนเป็นฐานการพัฒนาการเรียนรู้และทุนทางสังคมเป็นเครื่องมือในการจัดการความรู้ เพื่อพัฒนาสังคมและชุมชนให้มีความเข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และประชาชนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขตามวิถีทางการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ตลอดจนอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี มีการพัฒนาที่ยั่งยืน

4.10.2 เป้าหมายการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชน การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชนเป็นการจัดการศึกษาที่มุ่งใช้กระบวนการศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาสังคมและชุมชนให้มีความเข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง มีความเอื้ออาทร มีคุณธรรม จริยธรรม สืบทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญา ประชาชนมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และกำหนดทิศทางการพัฒนาของสังคมและชุมชนตามแนวทางตามระบบประชาธิปไตย โดยมีเป้าหมายดังนี้

- 1) ให้มีกิจกรรมการพัฒนาสังคมและชุมชน 1 โครงการ
- 2) ให้บริการนิทรรศการการศึกษา
- 3) จัดค่ายเยาวชนประชาธิปไตย/ค่ายประชาชนประชาธิปไตย
- 4) จัดกิจกรรมธรรมะเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชน

4.10.3 การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชน

1) พัฒนาศักยภาพการทำงานของบุคคลากร การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย โดยปรับบทบาทการทำงานให้สอดคล้องกับหน้าที่สร้างความรู้ความเข้าใจในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน ตามนโยบายและกำหนดให้ครู การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย รับผิดชอบการจัดกิจกรรมในระดับตำบลในลักษณะ Project Approach

2) ดำเนินงานในรูปโครงการที่ให้ความสำคัญกับประเด็นหลักของการพัฒนา 4 ด้าน กล่าวคือ เศรษฐกิจ (วิสาหกิจชุมชน) การเมืองการปกครอง (ประชาธิปไตย) สังคม (วัฒนธรรมและภูมิปัญญาชุมชน) และสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการส่งเสริมเผยแพร่วัฒนธรรมและคุณธรรม จริยธรรม ตามหลักของศาสนาในแต่ละท้องถิ่น โดยบูรณาการการเรียนรู้เข้ากับสภาพจริงของชุมชน

3) ส่งเสริมให้ประชาชนชุมชนและกลไกทุกภาคส่วนของสังคมเป็นผู้รับผิดชอบหลัก (เจ้าภาพ) ในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนที่สอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่ โดยเฉพาะการจัดอบรมความรู้ให้กับประชาชนกลุ่มเป้าหมายในเรื่องการจัดการ การตลาด และบรรจุภัณฑ์

4) ให้ทุนทางสังคมสนับสนุนและจัดกิจกรรมการจัดการศึกษานอกโรงเรียนในชุมชน

5) ส่งเสริมให้มีการจัดทำเวทีชาวบ้านเพื่อให้ชุมชนเรียนรู้สภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน และการจัดทำแผนแม่บทของชุมชน

- 6) ส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมการพัฒนาสังคมและชุมชน 1 โครงการ

4.10.4 การวัดผลและประเมินผล

1) เชิงปริมาณ

- 1.1) จำนวนประชาชนกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน
- 1.2) จัดกิจกรรม 1 โครงการ
- 1.3) จำนวนและปริมาณทุนทางสังคมที่ใช้ในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน

2) เชิงคุณภาพ

- 2.1) ความพึงพอใจของผู้รับบริการ
- 2.2) ประโยชน์ที่ผู้รับบริการได้รับ

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชน หมายถึง การจัดการศึกษาที่มุ่งใช้กระบวนการศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาสังคมและชุมชนให้มีความเข้มแข็งพึ่งตนเองได้ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง มีความเอื้ออาทร มีคุณธรรม จริยธรรม สืบทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญา ประชาชนมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และกำหนดทิศทางการพัฒนาของสังคมและชุมชนตามแนวทางตามระบบประชาธิปไตย โดยให้มีกิจกรรมการพัฒนาสังคมและชุมชน การนิเทศการการศึกษา จัดค่ายเยาวชนประชาธิปไตย/ค่ายประชาชนประชาธิปไตยและจัดกิจกรรมธรรมะเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชน

4.11 จัดการศึกษาตามอัธยาศัย การศึกษาตามอัธยาศัย ไม่ใช่ของใหม่ แต่เป็นการศึกษาที่มีมาตั้งแต่มนุษย์เกิดขึ้นในโลก มนุษย์เรียนรู้จากธรรมชาติ เช่นในสังคมเกษตรกรรม มนุษย์เรียนรู้การหนีภัยจากธรรมชาติ และการหาอาหารการทำสวนครัวจากพ่อแม่ หรือสมาชิกในครอบครัว แต่ในสังคมอุตสาหกรรม มนุษย์เรียนรู้มากขึ้นจากการติดต่อค้าขาย การอ่าน การเขียน การฟังวิทยุ การดูโทรทัศน์ ในปัจจุบันสังคมมีการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม ทำให้มนุษย์ต้องมีการปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ทำให้แสวงหาความรู้ใหม่ๆ ตลอดเวลา การศึกษาตามอัธยาศัยจึงเข้ามามีบทบาทและมีความสำคัญต่อชีวิตมนุษย์ในยุคโลกาภิวัตน์

4.11.1 ความหมายการศึกษาตามอัธยาศัยกรมการศึกษานอกโรงเรียน (2544 : 33-38) ให้ความหมายการศึกษาตามอัธยาศัยว่าเป็นการศึกษาที่เกิดขึ้นตามวิถีชีวิตที่ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาส โดยศึกษาจากประสบการณ์การทำงาน บุคคล ครอบครัว สื่อมวลชน ชุมชน แหล่งความรู้ต่างๆ เพื่อเพิ่มความรู้ ทักษะความบันเทิง และการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยมีลักษณะที่สำคัญคือ ไม่มีหลักสูตร ไม่มีเวลาเรียนที่แน่นอน ไม่จำกัดอายุ ไม่มีการลงทะเบียนไม่มีการสอบ ไม่มีการรับประกาศนียบัตร มีหรือไม่มีสถานศึกษาที่แน่นอน เรียนที่ไหนก็ได้ สามารถเรียนได้ตลอดเวลาและเกิดขึ้นในทุกช่วงวัยตลอดชีวิต

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ให้ความหมายการศึกษาตามอัธยาศัยว่า เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ

ความพร้อมและโอกาสโดยการศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อ หรือแหล่งเรียนรู้อื่นๆ

ปฐม นิคมานนท์ (2532 : 112) ได้ให้ความหมายว่า การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นกระบวนการตลอดชีวิต ซึ่งบุคคลได้เสริมสร้าง เจตคติ ค่านิยม ทักษะ และความรู้ต่างๆ ในสภาพแวดล้อม เช่น การเรียนรู้จากครอบครัว เพื่อนบ้าน จากการทำงาน การเล่น จากตลาด ร้านค้า ห้องสมุด ตลอดจนเรียนรู้จาก สื่อมวลชนต่างๆ ตัวอย่าง เช่น เด็กเรียนรู้เกี่ยวกับภาษา และคำศัพท์ต่างๆ จากบ้าน เด็กหญิงเรียนรู้วิธีทำกับข้าว การเลี้ยงน้อง การจัดบ้านเรือน การอบรมสั่งสอน และการสังเกตจากมารดา เด็กผู้ชายเรียนรู้ด้านอาชีพจากบิดา เรียนรู้การเฝ้าดู และสังเกตธรรมชาติ หรือ แม้แต่การค้นพบสิ่งต่างๆ โดยบังเอิญ หรือเรียนรู้โดยไม่ได้ตั้งใจเป็นต้น

ชัยยศ อิ่มสุวรรณ์ และคณะ (2544 : 33-34) ให้นิยามการศึกษาตามอัธยาศัยว่าเป็นการจัดสภาพแวดล้อม สถานการณ์ ปัจจัยเกื้อหนุน สื่อ แหล่งความรู้ และบุคคล เพื่อส่งเสริมให้บุคคลได้เรียนรู้ตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาส เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งของตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม

Shibuya Hideyoshi (1990 ; อ้างอิงใน อุดม เขยกิจวงศ์, 2544 : 80) ให้ความหมายไว้ว่า การศึกษาตามอัธยาศัย คือกระบวนการที่มนุษย์ได้รับการถ่ายทอด และสั่งสมความรู้ ทักษะเจตคติ ความคิด จากประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน และสิ่งแวดล้อมตลอดชีวิต เป็นการศึกษาที่ไม่มืองค์กร ไม่มีระบบ ไม่มีจุดมุ่งหมาย ไม่ตั้งใจ และเรื่องที่ได้รับการถ่ายทอดก็เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้อง วิถีชีวิตในสังคม ตัวอย่างเช่น การเรียนรู้ในครอบครัว ในที่ทำงาน สถานที่ท่องเที่ยว การเรียนรู้จากแบบอย่างและทัศนคติในครอบครัวหรือเพื่อน การเรียนรู้จากการอ่าน สิ่งพิมพ์ หนังสือพิมพ์และจากการท่องเที่ยว ตลอดจนการเรียนรู้จากการฟังวิทยุดูภาพยนตร์ และโทรทัศน์เป็นต้น

4.11.2 การจัดการศึกษาตามอัธยาศัย

- 1) เป็นการเรียนรู้ตามวิถีชีวิต
- 2) เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาทุกสถานที่และทุกช่วงวัยของชีวิต
- 3) ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาส โดยศึกษาจากประสบการณ์การทำงาน สภาพแวดล้อม และแหล่งเรียนรู้ต่างๆ
- 4) เป็นการเรียนรู้เพื่อเพิ่มพูนความรู้เจตคติ ทักษะ ความบันเทิง และการพัฒนาคุณภาพชีวิต

4.11.3 เป้าหมายของการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อตอบสนองความต้องการ การเรียนรู้ตามความสนใจ ความถนัดและศักยภาพของแต่ละบุคคล ให้สามารถศึกษาได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

4.11.4 รูปแบบการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย การจัดการศึกษาตามอัธยาศัยไม่มีรูปแบบการศึกษา หรือการเรียนรู้ที่ตายตัว ไม่มีหลักสูตรเป็นตัวกำหนดกรอบกิจกรรม หรือ ขอบข่าย สาระการเรียนรู้ การเรียนรู้ขึ้นอยู่กับความต้องการและแรงจูงใจใฝ่รู้ของแต่ละบุคคล อย่างไรก็ตาม สามารถจัดกิจกรรมเพื่อเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตามอัธยาศัยได้ดังนี้

1) จัดกิจกรรมในแหล่งเรียนรู้ประเภทต่างๆ เช่น ห้องสมุดประชาชน การเรียนรู้ด้วยระบบคอมพิวเตอร์ออนไลน์ พิพิธภัณฑ์ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากภูมิปัญญาชาวบ้าน การจัดกลุ่มเสวนาหรือการอภิปราย กิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรม กิจกรรมส่งเสริมการอ่าน การเผยแพร่ข่าวสารข้อมูล และความรู้ต่างๆ

2) ส่งเสริมสนับสนุนและพัฒนาการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยได้แก่ สนับสนุนสื่อแก่หน่วยงาน และแหล่งความรู้ต่างๆ

3) ส่งเสริมให้หน่วยงานเครือข่ายจัดการศึกษาตามอัธยาศัย เช่น ห้องสมุดในสถานที่ราชการ สถานประกอบการ

4) ส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาของกลุ่มต่างๆ ตามความต้องการและสนใจ เช่น กลุ่มดนตรี กลุ่มสิ่งแวดล้อม พัฒนาชุมชน

5) หลักการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย

5.1) จัดให้สนองกลุ่มเป้าหมาย ทุกเพศ ทุกวัย ตามความสนใจและความต้องการ

5.2) จัดให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต

5.3) จัดโดยวิธีหลากหลายโดยใช้สื่อต่างๆ

5.4) จัดให้ยืดหยุ่นโดยไม่ยึดรูปแบบใดๆ

5.5) จัดให้ทันเหตุการณ์

5.6) จัดได้ทุกกาลเทศะ

5.7) จัดบรรยากาศสถานการณ์ สภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การศึกษาตามอัธยาศัย หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ตามวิถีชีวิต ซึ่งเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาทุกสถานที่และทุกช่วงวัยของชีวิต ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาส โดยศึกษาจากประสบการณ์การทำงาน สภาพแวดล้อมและแหล่งเรียนรู้ต่างๆ เป็นการเรียนรู้เพื่อเพิ่มพูนความรู้เจตคติ ทักษะ ความบันเทิง และการพัฒนาคุณภาพชีวิต เพื่อตอบสนองความต้องการการเรียนรู้ตามความสนใจ ความถนัด และศักยภาพของแต่ละบุคคล ให้สามารถศึกษาได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

5. นโยบายและจุดเน้นการดำเนินงาน สำนักงาน กศน.ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2556

5.1 วิสัยทัศน์

คนไทยได้รับการศึกษาตลอดชีวิตและการศึกษาอาชีพเพื่อการมีงานทำที่มีคุณภาพได้ทุกที่ ทุกเวลา อย่างทั่วถึง และเท่าเทียมกัน เพื่อให้เกิดสังคมฐานความรู้ การมีอาชีพและการมีความสามารถเชิงการแข่งขันในประชาคมอาเซียนอย่างยั่งยืน

5.2 พันธกิจ

5.2.1. จัดและส่งเสริมการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยที่มีคุณภาพเพื่อยกระดับการศึกษา สมรรถนะในการเรียนรู้และการแก้ปัญหา พัฒนาอาชีพ คุณภาพชีวิตและสังคม และเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ของประชาชนอย่างทั่วถึงและเท่าเทียม

5.2.2. ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยของภาคีเครือข่ายทั้งในและต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มประเทศอาเซียนเพื่อผนึกกำลังในการพัฒนาคุณภาพของประชากร

5.2.3. พัฒนาสื่อและเทคโนโลยีทางการศึกษา และส่งเสริมการนำเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารมาใช้ให้เกิดประสิทธิภาพในการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย และการพัฒนาทักษะการเรียนรู้เพื่อให้รู้เท่าทันสื่อและเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร

5.2.4. ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชน โดยการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ของคนในชุมชน ส่งเสริมบทบาทของภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และศูนย์การเรียนรู้ในรูปแบบต่างๆ

5.2.5. พัฒนาระบบการบริหารจัดการให้สามารถดำเนินงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5.3 เป้าประสงค์

5.3.1. คนไทยได้รับโอกาสทางการศึกษาในรูปแบบการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยที่มีคุณภาพ อย่างทั่วถึงและเท่าเทียม

5.3.2. ประชากรวัยแรงงานมีระดับการศึกษาและคุณภาพชีวิตที่สูงขึ้น และมีอาชีพที่สามารถสร้างรายได้ให้กับตนเองและครอบครัวอย่างยั่งยืน บนหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์

5.3.3. ชุมชนมีฐานอาชีพที่กว้างและหลากหลาย สามารถพัฒนาไปสู่ระดับวิสาหกิจชุมชนที่มีความสามารถเชิงการแข่งขัน มีความเชื่อมโยงอย่างเป็นระบบ และสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและความเข้มแข็งของชุมชน (OTOP Mini MBA)

5.3.4. ประชาชนมีเจตคติเชิงวิทยาศาสตร์ และสามารถประยุกต์ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการเรียนรู้ แก้ปัญหา และพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมอย่างสร้างสรรค์

5.3.5. ประชาชนมีความรู้และทักษะด้านภาษาอังกฤษ ภาษาจีน และภาษากลุ่มประเทศอาเซียน รวมทั้งความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิภาคและความเป็นประชาคมอาเซียน

5.3.6. องค์กรภาคส่วนต่างๆ ทั้งในและต่างประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มประเทศอาเซียนร่วมเป็นภาคีเครือข่ายในการดำเนินงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง

5.3.7. หน่วยงานและสถานศึกษาพัฒนาสื่อและเทคโนโลยีทางการศึกษาที่มีคุณภาพมาใช้ในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ให้แก่กลุ่มเป้าหมายและประชาชนทั่วไป

อย่างทั่วถึง

5.3.8. หน่วยงานและสถานศึกษานำเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารที่มีคุณภาพมาใช้ในการเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5.3.9. ชุมชนได้รับการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ มีกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนโดยใช้รูปแบบการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย โดยมี กศน. ตำบลและศูนย์การเรียนรู้ชุมชนต่างๆ เป็นกลไกส่งเสริมการเรียนรู้

5.3.10. หน่วยงานและสถานศึกษามีระบบการบริหารจัดการการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยที่มีประสิทธิภาพ

5.4 ตัวชี้วัด

5.4.1. ร้อยละของคนไทยกลุ่มเป้าหมายกลุ่มต่างๆ (เช่น กลุ่มเด็ก กลุ่มเยาวชน กลุ่มวัยแรงงาน กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มคนพิการ กลุ่มผู้ด้อยโอกาส กลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อย กลุ่มคนไทยในต่างประเทศ กลุ่มคนไทยทั่วไป เป็นต้น) ที่เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ ได้รับการการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ

5.4.2. จำนวนประชากรวัยแรงงาน (อายุ 15 – 59 ปี) กลุ่มเป้าหมายที่เรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานการศึกษานอกระบบ

5.4.3. จำนวนประชากรวัยแรงงาน (อายุ 15 – 59 ปี) กลุ่มเป้าหมายที่ได้รับการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตและการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์

5.4.4. ร้อยละของชุมชน (ตำบล หมู่บ้าน) เป้าหมายที่ประชาชนในพื้นที่ที่ได้รับการอบรมหลักสูตร OTOP Mini MBA ตามโครงการศูนย์ฝึกอาชีพชุมชนเพื่อการมีงานทำแล้วสามารถจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ระดับตำบล หมู่บ้านได้

5.4.5. จำนวนประชาชนกลุ่มเป้าหมายที่ได้รับการบริการการเรียนรู้ ร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ทางวิทยาศาสตร์ของศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษา

5.4.6. ร้อยละของประชาชนกลุ่มเป้าหมายที่ได้รับการบริการการเรียนรู้ ร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ทางวิทยาศาสตร์ของศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาแล้วมีการพัฒนาเจตคติทางวิทยาศาสตร์และมองเห็นแนวทางการนำไปใช้ในการดำรงชีวิตได้

5.4.7. จำนวนประชาชนกลุ่มเป้าหมายที่ได้รับการศึกษาอบรมในหลักสูตรภาษาอังกฤษ ภาษาจีน ภาษากลุ่มประเทศอาเซียน และอาเซียนศึกษา

5.4.8. จำนวนองค์การภาคส่วนต่างๆ ในกลุ่มประเทศอาเซียนที่ร่วมลงนามในบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) ในการดำเนินงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยกับประเทศไทย

5.4.9. ร้อยละของหน่วยงานและสถานศึกษา กศน. ที่มีการพัฒนา วิจัยและพัฒนาสื่อและเทคโนโลยีทางการศึกษาเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน ผู้รับบริการการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

5.4.10. ร้อยละของผู้เรียน ผู้เข้ารับบริการการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยที่มีความพึงพอใจในคุณภาพและปริมาณ ความหลากหลายของสื่อการเรียนรู้ที่หน่วยงานและสถานศึกษา กศน. จัดบริการ

5.4.11. ร้อยละของหน่วยงาน และสถานศึกษา กศน. ที่มีการบริหารจัดการ และพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยขององค์กร

5.4.12. ร้อยละของ กศน. ตำบล และศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (ศรช.) ที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาชุมชน โดยใช้ปัญหาของชุมชนเป็นศูนย์กลาง

5.4.13. ร้อยละของหน่วยงาน และสถานศึกษา กศน. ที่สามารถดำเนินงานโครงการ กิจกรรมตามบทบาทภารกิจที่รับผิดชอบได้สำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้โดยใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด ตามแผนที่กำหนดไว้

5.5 นโยบายเร่งด่วน

5.5.1. ยกกระดับการศึกษาประชาชนให้จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 ภายใน 8 เดือน อย่างมีคุณภาพ

1) เร่งพัฒนากรอบแนวคิดการประเมินเทียบระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.6) ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนที่มีอาชีพมาประเมินเทียบระดับการศึกษาแบบก้าวกระโดดเพื่อสร้างโอกาสทางการศึกษาให้กับประชาชนอย่างกว้างขวาง

2) เร่งพัฒนามาตรฐานระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เพื่อใช้เป็นมาตรฐานกลางสำหรับการประเมินระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ตลอดจนพัฒนาตัวบ่งชี้ เครื่องมือประเมินและเกณฑ์การประเมิน

3) เร่งพัฒนากระบวนการ จัดทำคู่มือการดำเนินงานการประเมินเทียบระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ตลอดจนพัฒนาสื่อประกอบการเรียนรู้ ทั้งในรูปแบบสื่อเอกสารและสื่อเทคโนโลยีที่หลากหลาย และสนองต่อความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย

4) เร่งปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องเพื่อให้สามารถดำเนินงานการประเมินเทียบระดับมัธยมศึกษาตอนปลายได้อย่างถูกต้องตามข้อกำหนดทางการศึกษาและเกิดประโยชน์สูงสุดกับประชาชน

5) เร่งสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับหน่วยงานและสถานศึกษาสังกัดสำนักงาน กศน. เกี่ยวกับกรอบแนวคิดและวิธีการดำเนินงานเพื่อให้สามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

6) ให้สำนักงาน กศน.อำเภอ เขต เร่งดำเนินการจัดบริการประเมินเทียบระดับการศึกษาและประสบการณ์อย่างมีคุณภาพ เพื่อยกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานของประชาชน

7) ให้สำนักงาน กศน.จังหวัด กทม. เร่งรัดการดำเนินการจัดบริการประเมินเทียบระดับการศึกษาและประสบการณ์ เพื่อยกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานของประชาชนของ กศน.อำเภอ เขต ให้เป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

8) เร่งประชาสัมพันธ์สร้างความเข้าใจกับองค์กรหลัก หน่วยงานทางการศึกษา และภาคสังคม เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การดำเนินงานการประเมินเทียบระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของการยกระดับการศึกษาและเข้ารับบริการประเมินเทียบระดับมัธยมศึกษาตอนปลายอย่างกว้างขวาง

5.5.2. เร่งดำเนินการจัดฝึกอบรมอาชีพหลักสูตร OTOP Mini MBA สู่ชุมชน

1) เร่งดำเนินการจัดฝึกอบรมอาชีพตามหลักสูตร OTOP Mini MBA (การบริหารจัดการธุรกิจสินค้า OTOP ธุรกิจ OTOP ส่งออก การตลาดและช่องทางการจำหน่าย และภาษาอังกฤษธุรกิจ) และส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในการเผยแพร่และจำหน่ายผลิตภัณฑ์ เพื่อพัฒนาการฝึกอบรมการบริหารจัดการธุรกิจให้เป็นระบบครบวงจรและบรรลุผลตามจุดประสงค์ของหลักสูตรอย่างมีประสิทธิภาพ สำหรับกลุ่มเป้าหมายอย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง

2) พัฒนาระบบฐานข้อมูลให้สามารถนำไปใช้สนับสนุนการดำเนินการจัดฝึกอบรมอาชีพตามหลักสูตร OTOP Mini MBA ของศูนย์ฝึกอาชีพชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3) พัฒนาสื่อการเรียนรู้ตามหลักสูตร OTOP Mini MBA ให้มีความหลากหลายและครบถ้วนเพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการเรียนและการปฏิบัติจริง

4) พัฒนาครูและวิทยากรผู้สอนหลักสูตร OTOP Mini MBA ให้มีความรู้ความเข้าใจหลักสูตร OTOP Mini MBA และสามารถจัดกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5.5.3 เปิดโลก กศน. สู่ กศน.อินเตอร์ เพื่อประชาคมอาเซียน

1) เร่งจัดทำหลักสูตร สื่อ แบบเรียน และเครื่องมือการวัดผลประเมินผล การศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ภาคภาษาอังกฤษเพื่อให้บริการการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าวแก่กลุ่มเป้าหมายผู้สนใจ

2) เร่งจัดหาครูและผู้เกี่ยวข้อง และพัฒนาสมรรถนะบุคลากรดังกล่าวให้สามารถจัดการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ภาคภาษาอังกฤษได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3) เร่งจัดให้มีห้องเรียนที่จัดการเรียนการสอนหลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ภาคภาษาอังกฤษ อย่างน้อยจังหวัดละ 1 ห้องเรียน

4) ส่งเสริม สนับสนุนให้ภาคีเครือข่ายร่วมพัฒนาและจัดการเรียนการสอน หลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ภาคภาษาอังกฤษ

5) พัฒนาระบบการนิเทศ ติดตาม และการวัดและประเมินผลการศึกษา เพื่อการพัฒนาการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ภาคภาษาอังกฤษให้มีประสิทธิภาพเหมาะสมกับผู้เรียน

5.5.4. เสริมสร้างบ้านหนังสืออัจฉริยะและพัฒนานิสัยรักการอ่านของประชาชน

1) ให้ กศน.อำเภอ เขต เเร่งรัดให้ กศน.ตำบล แขวงดำเนินการสำรวจความต้องการหนังสือและสื่อสิ่งพิมพ์อื่นของกลุ่มเป้าหมาย โดยดำเนินการให้ครอบคลุมและทั่วถึงกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่

2) ให้ กศน.อำเภอ เขต เเร่งจัดตั้งบ้านหนังสือในหมู่บ้าน ชุมชน เพื่อเป็นห้องสมุดประชาชนหมู่บ้าน ชุมชน และจัดหาหนังสือและสื่อสิ่งพิมพ์อื่นสำหรับบ้านหนังสือตามความต้องการของกลุ่มเป้าหมายในแต่ละพื้นที่

3) ให้ กศน.ตำบล แขวง ดำเนินการจัดกิจกรรม และประสานความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายในการจัดกิจกรรมเสริมสร้างนิสัยรักการอ่านของกลุ่มเป้าหมาย โดยการส่งเสริมการอ่านให้เข้าถึงทุกครอบครัวในพื้นที่รับผิดชอบ รวมทั้งสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับผู้ใช้บริการเกี่ยวกับระเบียบวินัยและข้อพึงปฏิบัติในการใช้บ้านหนังสือหรือห้องสมุดประชาชนหมู่บ้าน ชุมชน การเคารพสิทธิผู้อื่น ตลอดจนการช่วยกันดูแลรักษาและพัฒนาบ้านหนังสือหรือห้องสมุดประชาชนหมู่บ้าน ชุมชนให้เป็นบ้านหนังสือเสริมสร้างอัจฉริยภาพของประชาชนในหมู่บ้าน ชุมชน อย่างยั่งยืน

4) เเร่งประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของการอ่านในฐานะที่เป็นกิจกรรมพื้นฐานในการเสริมสร้างอัจฉริยภาพส่วนบุคคลและความเข้มแข็งของชุมชนและเข้ามามีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องในการดำเนินกิจกรรมบ้านหนังสือหรือห้องสมุดประชาชนหมู่บ้าน ชุมชน

5.5.5. เเร่งรัดการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนเพื่อการจัดทำแผนป้องกันภัยพิบัติ

1) ให้หน่วยงานและสถานศึกษาร่วมกับภาคส่วนต่างๆ และชุมชนในพื้นที่ร่วมดำเนินการจัดทำแผนป้องกันภัยพิบัติจากธรรมชาติเชิงบูรณาการ

2) ให้หน่วยงานและสถานศึกษาประสานกับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เตรียมประชาชนให้มีความรู้ความเข้าใจ และมีความพร้อมในการรับมือกับสถานการณ์ภัยพิบัติต่างๆ เพื่อหลีกเลี่ยงและลดความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นในพื้นที่ หรือ ผลกระทบจากพื้นที่อื่นๆ

3) ให้หน่วยงานและสถานศึกษาจัดทำแผนป้องกันภัยพิบัติที่อาจเกิดจากธรรมชาติมนุษย์ หรือจากสาเหตุอื่น และจัดให้มีการซักซ้อมการดำเนินงานตามที่กำหนดในแผนอย่างเป็นระบบต่อเนื่อง เพื่อหลีกเลี่ยงและลดความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นกับหน่วยงานและสถานศึกษา

5.5.6. เเร่งพัฒนาระบบกลไกการกำกับ ติดตาม และนิเทศเพื่อการพัฒนางาน การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอย่างมีประสิทธิภาพ

1) ให้หน่วยงานและสถานศึกษาที่เกี่ยวข้องทุกระดับ เเร่งพัฒนาระบบกลไกการกำกับ ติดตามและรายงานผลการนำนโยบายสู่การปฏิบัติ ให้สามารถตอบสนองการดำเนินงานตามนโยบายในแต่ละเรื่องได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2) ให้มีการเชื่อมโยงระบบการนิเทศในทุกระดับ ทั้งหน่วยงานภายในและภายนอกองค์กร ตั้งแต่ส่วนกลาง ภูมิภาค กลุ่มจังหวัด จังหวัด อำเภอ เขต และตำบล แขวง เพื่อความเป็นเอกภาพในการใช้ข้อมูล และการพัฒนางานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

5.6 นโยบายต่อเนื่อง

5.6.1. นโยบายด้านการศึกษานอกระบบ

1) จัดและสนับสนุนการศึกษานอกระบบตั้งแต่ปฐมวัยจนจบการศึกษา
ขั้นพื้นฐาน

1.1) พัฒนาหลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนสามารถนำสาระการเรียนรู้และวิธีการเรียนรู้ไปใช้ประโยชน์ได้จริงในการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยรวม และสร้างเสริมสมรรถนะการประกอบอาชีพที่สามารถสร้างรายได้อย่างมั่นคง

1.2) ดำเนินการให้ผู้เรียนการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานได้รับการสนับสนุนค่าจัดซื้อตำราเรียน ค่าจัดกิจกรรมพัฒนาคุณภาพผู้เรียน และค่าเล่าเรียนอย่างทั่วถึงเพื่อเพิ่มโอกาสในการรับการศึกษาที่มีคุณภาพโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย

1.3) จัดหาตำราเรียนการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีคุณภาพตามที่สำนักงาน กศน. ให้การรับรองคุณภาพให้ทันต่อความต้องการของผู้เรียน พร้อมทั้งจัดให้มีระบบหมุนเวียนตำราเรียน เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนทุกคนสามารถเข้าถึงการใช้บริการตำราเรียนอย่างเท่าเทียมกัน

1.4) ขยายการจัดการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีคุณภาพให้กับประชากรวัยแรงงานที่ไม่จบการศึกษาภาคบังคับและไม่อยู่ในระบบโรงเรียน โดยเฉพาะผู้ด้อยโอกาสกลุ่มต่างๆ ด้วยวิธีเรียนที่หลากหลาย

1.5) ส่งเสริม สนับสนุน และเร่งรัดให้ กศน. อำเภอทุกแห่งดำเนินการเทียบโอนความรู้และประสบการณ์ รวมทั้งผลการเรียนอย่างเป็นระบบได้มาตรฐาน สอดคล้องกับหลักสูตรเพื่อขยายโอกาสทางการศึกษาให้กับประชาชนอย่างกว้างขวาง

1.6) พัฒนาระบบฐานข้อมูลรวมของนักศึกษา กศน. ให้มีความครบถ้วนถูกต้องทันสมัย และเชื่อมโยงกันทั่วประเทศ สามารถสืบค้นและสอบถามได้ทันความต้องการเพื่อประโยชน์ในการจัดการศึกษาให้กับผู้เรียนและการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ

1.7) จัดให้มีวิธีการเรียนรู้ที่เน้นการฝึกปฏิบัติจริงเพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจและเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้ รวมทั้งสามารถพัฒนาทักษะเกี่ยวกับสาระและวิธีการเรียนรู้ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.8) พัฒนาระบบการประเมินเพื่อเทียบระดับการศึกษาที่มีความโปร่งใส ยุติธรรมตรวจสอบได้ มีมาตรฐานตามที่กำหนด และสามารถตอบสนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

6. บริบทของสำนักงานส่งเสริม การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย จังหวัดมหาสารคาม

สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดมหาสารคาม (สำนักงาน กศน.จังหวัดมหาสารคาม) ชื่อเดิมศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดมหาสารคาม ได้รับการจัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 13 มิถุนายน 2525 โดยยุบรวมงานบุคลากร วัสดุอุปกรณ์และทรัพย์สินทั้งหมดของห้องสมุดประชาชน งานโสตทัศนศึกษา งานที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน และโรงเรียนฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่ 25 เข้าด้วยกันระยะแรกที่เริ่มจัดตั้งยังไม่มีอาคารทำการ ได้อาศัยอาคารเรียนของโรงเรียนเมืองมหาสารคาม (โรงเรียนอนุบาลมหาสารคามในปัจจุบัน) เป็นที่ตั้งสำนักงาน ต่อมาได้ย้ายสำนักงานไปที่ห้องสมุดประชาชนจังหวัดมหาสารคาม เมื่อกรมการศึกษานอกโรงเรียน กำหนดนโยบายไม่ให้จัดตั้งสำนักงานในห้องสมุดประชาชนจึงได้ย้ายสำนักงานไปอยู่ที่อาคารชั่วคราวขององค์การบริหารส่วนจังหวัด ต่อมา ปีงบประมาณ 2526 ได้รับจัดสรรงบประมาณให้จัดสร้างสำนักงาน และได้ย้ายไปที่ สำนักงานแห่งใหม่ เมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม 2528 ซึ่งเป็นที่ตั้งศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดมหาสารคาม ต่อมาวันที่ 3 มีนาคม 2551 ได้ปรับเปลี่ยนโครงสร้างตาม พ.ร.บ. การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ได้เปลี่ยนชื่อใหม่จากศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดมหาสารคาม เป็น สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดมหาสารคาม อยู่ห่างจากศาลากลางจังหวัดมหาสารคามประมาณ 7 กิโลเมตร มีพื้นที่ 8 ไร่ 1 งาน วันที่ 27 สิงหาคม 2536 กรมการศึกษานอกโรงเรียนได้ประกาศจัดตั้งศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ กิ่งอำเภอเป็นสถานศึกษา โดยการกำกับดูแลของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดซึ่งมีหน้าที่บริการ และจัดการงานการศึกษานอกโรงเรียนในเขตอำเภอ และกิ่งอำเภอในจังหวัดมหาสารคาม จำนวน 12 แห่งวันที่ 14 พฤศจิกายน 2551 กระทรวงศึกษาธิการ ได้ประกาศจัดตั้งคือ ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเพิ่มอีกจำนวน 1 แห่งศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอขึ้นชม รวมเป็น 13 แห่ง ทั้งนี้ยังมีสถานที่จัดให้บริการ และจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ดังนี้ ห้องสมุดประชาชนจังหวัด 1 แห่ง ห้องสมุดประชาชน “เฉลิมราชกุมารี” 1 แห่ง ห้องสมุดอำเภอ 9 แห่ง ศูนย์การเรียนชุมชน 133 แห่ง และแหล่งเรียนรู้โดยครุภูมิปัญญา จำนวน 78 แห่ง

เมื่อวันที่ 4 มีนาคม 2551 สำนักงานบริหารการศึกษานอกโรงเรียน ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 จึงมีผลทำให้ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดมหาสารคาม เปลี่ยนชื่อเป็น สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดมหาสารคาม (สำนักงาน กศน.จังหวัดมหาสารคาม) มีฐานะเป็นหน่วยงานทางการศึกษา และศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ เปลี่ยนชื่อเป็น ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอ (กศน.อำเภอ) มีฐานะเป็นสถานศึกษา มีหน้าที่ส่งเสริม สนับสนุน ประสานภาคีเครือข่ายพัฒนาแหล่งเรียนรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการจัดการเรียนการสอนปัจจุบันหน้าที่ที่สำคัญของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอก

ระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดมหาสารคาม คือการส่งเสริม สนับสนุน สถานศึกษาในสังกัด จัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยให้กับกลุ่มเป้าหมายที่อยู่นอกระบบ โรงเรียน และกำกับดูแลติดตามผลการดำเนินงานของศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอในสังกัดจำนวน 13 แห่ง (สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดมหาสารคาม, 2555 : 1 - 20)

6.1 วิสัยทัศน์

คนไทยได้รับการศึกษาตลอดชีวิตและการศึกษาอาชีพเพื่อการมีงานทำที่มีคุณภาพ ได้ทุกที่ ทุกเวลา อย่างทั่วถึง และเท่าเทียมกัน เพื่อให้เกิดสังคมฐานความรู้ และการมีอาชีพอย่างยั่งยืน

6.2 พันธกิจ

6.2.1 จัดและส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยให้มีคุณภาพ และบริการประชาชนได้อย่างทั่วถึง

6.2.2 จัดและส่งเสริมการศึกษาอาชีพเพื่อการมีงานทำเพื่อพัฒนาสมรรถนะของประชาชนและชุมชนให้สามารถสร้างรายได้ สร้างสรรค์และแข่งขันด้านอาชีพได้อย่างยั่งยืน

6.2.3 ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายทั้งในและต่างประเทศในการดำเนินงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อส่งเสริมการศึกษตลอดชีวิตและการศึกษาอาชีพเพื่อการมีงานทำ

6.2.4 พัฒนาและส่งเสริมการนำวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา และเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร มาใช้ให้เกิดประสิทธิภาพต่อการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยและการศึกษาอาชีพเพื่อการมีงานทำ

6.2.5 พัฒนาบุคลากรและระบบการบริหารจัดการให้สามารถดำเนินงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อส่งเสริมการศึกษตลอดชีวิตและการศึกษาอาชีพเพื่อการมีงานทำของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

6.3 เป้าประสงค์

6.3.1 คนไทยได้รับโอกาสทางการศึกษาในรูปแบบของการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยที่มีคุณภาพอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม

6.3.2 ประชากรวัยแรงงานมีสมรรถนะในการประกอบอาชีพ สามารถประกอบอาชีพที่สร้างรายได้ให้กับตนเองและครอบครัวได้อย่างยั่งยืน

6.3.3 ชุมชนมีฐานอาชีพที่หลากหลาย ที่สามารถยกระดับไปสู่วิสาหกิจชุมชนอันนำไปสู่การสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับประเทศได้

6.3.4 องค์กรภาคส่วนต่างๆ ทั้งในและต่างประเทศมาร่วมเป็นภาคีเครือข่ายในการดำเนินงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอย่างกว้างขวาง

6.3.5 หน่วยงานและสถานศึกษานำวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา และเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารมาใช้ในการเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอย่างทั่วถึง

6.3.6 บุคลากรของหน่วยงานและสถานศึกษาได้รับการพัฒนาเพื่อเพิ่มสมรรถนะในการปฏิบัติงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอย่างทั่วถึง

6.3.7 หน่วยงานและสถานศึกษามีการพัฒนากระบวนการบริหารจัดการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

โดยสรุป สภาพการบริหารศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอ เป็นสถานศึกษา จัดการศึกษาสำหรับบุคคลที่พลาดโอกาสทางการศึกษาให้แก่ประชาชนด้าน การศึกษาขั้นพื้นฐาน เปิดสอนหลักสูตรประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ระดับ มัธยมศึกษาตอนปลาย โดยใช้หลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ซึ่งเป็นหลักสูตรใหม่ ใช้ระยะเวลาในการเรียนรู้หลักสูตรละ 2 ปี สามารถจบ หลักสูตรก่อน 2 ปีได้ เนื่องจากมีการเทียบโอนสายสามัญหรือเทียบโอนด้านอาชีพ ทำให้เกิด ปัญหาในการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรใหม่ สถานศึกษาจึงได้มีการพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ ความเข้าใจ ความสามารถและทักษะในการจัดกระบวนการเรียนรู้ในสถานศึกษานอกระบบ โรงเรียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 โดยพัฒนาด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้ การศึกษานอกโรงเรียน เพื่อพัฒนาและแก้ปัญหาของนักศึกษาในการเรียนรู้ โดยพัฒนาครู กศน. ตำบล เข้ารับการฝึกอบรม วิธีการและเทคนิคเกี่ยวกับกิจกรรมด้านการเรียนรู้จากต้นสังกัดและ หน่วยงานอื่น ๆ ที่จัดอบรมให้ความรู้ ทางวิชาการใหม่ ๆ เพื่อนำประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน ด้านการเรียนรู้ สถานศึกษาได้มีการจัดนิเทศ กำกับ ติดตามในด้านการเรียนการสอน การ จัดการเรียนรู้ การจัดกระบวนการเรียนรู้ การวัดผล ประเมินผลการเรียนรู้ของครู กศน.ตำบล ใน ด้านการพัฒนาครูมีการดำเนินการเป็นส่วนน้อย ทำให้กระบวนการเรียนรู้ การศึกษานอกโรงเรียน ไม่ได้ตามเนื้อหาสาระของหลักสูตรเท่าที่ควร จึงส่งผลกระทบต่อพัฒนานักศึกษาจึงมีครู กศน. ตำบล จำนวนมากต้องการพัฒนาตนเองในด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อนำไปพัฒนาและ แก้ไขปัญหาการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นสภาพปัญหาในการจัดกระบวนการเรียนรู้ ของศูนย์ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอ จังหวัดมหาสารคาม ครู กศน. ตำบล ส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจเกี่ยวกับการวางแผนการจัดการเรียนรู้การจัดการจัดกระบวนการเรียนรู้ การ วัดผล ประเมินผลการเรียนรู้ เท่าที่ควร ยังไม่ปรับปรุงพฤติกรรมกรเรียนรู้ เช่น สอนแบบบรรยาย ตามหนังสือเรียน ยึดครูเป็นศูนย์กลาง นักศึกษาไม่มีโอกาสได้คิด ทำกิจกรรมหรือแสดงความ คิดเห็น นักศึกษาไม่สนใจที่ครูสอนแบบบรรยาย ขาดการนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาใช้ในการจัด กระบวนการเรียนรู้การศึกษานอกโรงเรียน ส่งผลให้ครูไม่มีความรู้ ความเข้าใจ ความสามารถ และทักษะในการจัดกระบวนการเรียนรู้การศึกษานอกโรงเรียน สถานศึกษาจึงได้จัด กระบวนการพัฒนาครูขึ้น เพื่อให้บรรลุซึ่งการจัดการจัดกระบวนการเรียน

8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

8.1 งานวิจัยในประเทศ

จรรยา จิรชิวะ (2548 : 82) ได้ศึกษาความพึงพอใจของนักศึกษาการศึกษานอก โรงเรียนที่มีต่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ ตามหลักเกณฑ์และวิธีการจัดการศึกษานอกโรงเรียน

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอใน จังหวัดลำปาง พบว่า 1) นักศึกษาที่มีอายุต่างกัน มีความพึงพอใจต่อกระบวนการจัดการเรียนรู้ ตามหลักเกณฑ์และวิธีการจัดการศึกษานอกโรงเรียน หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ของศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอในจังหวัดลำปาง แตกต่างกันอย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 2) นักศึกษาที่มีอาชีพต่างกัน มีความพึงพอใจต่อกระบวนการ จัดการเรียนรู้ตามหลักเกณฑ์และวิธีการจัดการศึกษานอกโรงเรียน หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอในจังหวัดลำปาง ทั้ง 5 ด้าน คือ การพบกลุ่ม การจัดการเรียนรู้โดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้ต่อเนื่อง การทำโครงการ การสอนเสริม และกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิต (กพช.) ไม่แตกต่างกันนัยสำคัญทางสถิติ 3) นักศึกษาที่มีระดับ การศึกษาต่างกัน มีความพึงพอใจต่อกระบวนการจัดการเรียนรู้ตามหลักเกณฑ์และวิธีการจัด การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอในจังหวัดลำปาง ทั้ง 5 ด้าน คือ การพบกลุ่ม การจัดการเรียนรู้โดย ใช้กิจกรรมการเรียนรู้ต่อเนื่อง การทำโครงการ การสอนเสริม และกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิต (กพช.) ไม่แตกต่างกัน และ 4) นักศึกษาที่มีสถานภาพศึกษาต่างกันมีความพึงพอใจต่อกระบวนการ จัดการเรียนรู้ตามหลักเกณฑ์และวิธีการจัดการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอในจังหวัดลำปาง ทั้ง 5 ด้าน คือ การพบกลุ่ม การจัดการเรียนรู้โดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้ต่อเนื่อง การทำโครงการ การ สอนเสริม และกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิต (กพช.) ไม่แตกต่างกัน

ปาลิต ปรามณีจิดต์ (2549 : 123) ได้ศึกษาการจัดการศึกษานอกโรงเรียนสายอาชีพ ของศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย พบว่า แนวทาง ปรับปรุงการจัดการศึกษานอกโรงเรียนสายอาชีพในด้านเนื้อหาและหลักสูตรควรปรับปรุงให้มีความทันสมัยใช้ประโยชน์ในปัจจุบันได้และมีเนื้อหาให้สอดคล้องกับความเป็นจริง ควรเปิดโอกาส ให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนตามความต้องการใหม่ ๆ และได้เรียนรู้ด้วยตนเองควรเพิ่มเทคนิคการสอน ให้มากขึ้นการเรียนการสอนมีการปฏิบัติมากกว่าที่เป็นอยู่ ด้านวัสดุอุปกรณ์ควรปรับปรุงและเพิ่ม อุปกรณ์ให้เพียงพอกับผู้เรียนและให้มีความทันสมัยได้มาตรฐาน นอกจากนี้ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการศึกษานอกโรงเรียนสายอาชีพของผู้บริหาร พบว่า ด้านหลักสูตรและเนื้อหาควร ปรับปรุงให้มีความทันสมัย ด้านครูผู้สอนควรพัฒนาครูให้มีการพัฒนากระบวนการเรียนการสอน ให้สอดคล้องกับความสนใจและความต้องการของผู้เรียนยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ด้านสื่อวัสดุ อุปกรณ์ควรเพิ่มอุปกรณ์ให้เพียงพอกับผู้เรียน

วิเชษฐ์ มีบุญ (2549 : 101) ได้ศึกษาการจัดการศึกษานอกโรงเรียนหลักสูตร การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ในพื้นที่อำเภอแกลง จังหวัดระยอง พบว่า 1) ด้าน โครงสร้างหลักสูตรและองค์ประกอบหลักสูตร เนื้อหาสาระของแต่ละวิชาที่จะจัดให้กับนักศึกษามี มากเกินไป ระยะเวลาเรียนสั้น เนื้อหาไม่เหมาะสมกับนักศึกษาซึ่งเป็นผู้ใหญ่ไม่สอดคล้องกับ ท้องถิ่น ทำให้เรียนได้ไม่ครบตามหลักสูตร ควรปรับหลักสูตรให้มีความเหมาะสมกับนักศึกษาและ สภาพท้องถิ่น 2) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ครูผู้สอนขาดความเข้าใจในการจัดกิจกรรมการ เรียนการสอนให้กับนักศึกษา ส่วนใหญ่ครูเป็นผู้กำหนดกิจกรรมต่างๆ ให้กับนักศึกษาเอง ไม่ตรง กับความต้องการของนักศึกษา ควรพัฒนาครูให้มีความรู้ในการจัดกิจกรรม และให้นักศึกษามี

บทบาทและมีส่วนร่วมมากขึ้น 3) ด้านการนิเทศและการพัฒนาบุคลากร ไม่มีการนิเทศการสอน และไม่มีการพัฒนาครู เช่น การฝึกอบรมด้านการสอน ควรมีการพัฒนาครูและมีการนิเทศการสอน โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมมากขึ้น 4) ด้านวัสดุอุปกรณ์และสื่อ ไม่ค่อยมีการใช้วัสดุอุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอนเนื่องจากไม่มีวัสดุอุปกรณ์และสื่อศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียน ควรจัดซื้อ เพื่อสนับสนุนการเรียนการสอนให้มีคุณภาพ และ 5) ด้านการวัดผลประเมินผล นักศึกษามีผลการเรียนดีเกินจริงครูผู้สอนไม่มีสิทธิในการออกข้อสอบจึงวัดผลผู้เรียนได้ไม่ครบทุกด้านต้องเพิ่มความหลากหลายในการวัดผลและประเมินผล

สนั่น เตชะนอก (2550 : 83) ศึกษาการศึกษาปัญหาการเข้าร่วมกิจกรรมการจัดกระบวนการเรียนรู้ของนักศึกษานอกโรงเรียน ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ พบว่า 1) ปัญหาการเข้าร่วมกิจกรรมการจัดกระบวนการเรียนรู้ของนักศึกษานอกโรงเรียน ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายกิจกรรมพบว่า ทุกกิจกรรมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากสูงสุดไปต่ำสุด คือ กิจกรรมการจัดการเรียนรู้ โดยการทำโครงการ กิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิต กิจกรรมการเรียนรู้โดยกิจกรรมการเรียนรู้ต่อเนื่อง กิจกรรมการเรียนรู้ด้วยการสอนเสริม และการจัดกิจกรรมโดยการพบกลุ่ม ตามลำดับ 2) การเปรียบเทียบปัญหาการเข้าร่วมกิจกรรมการจัดกระบวนการเรียนรู้ของนักศึกษานอกโรงเรียน ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ จำแนกตามเพศ ระดับการศึกษา และสภาพการมีงานทำ พบว่า ปัญหาการเข้าร่วมกิจกรรมการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน ยกเว้น กิจกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิต พบว่า ปัญหาการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ของนักศึกษานอกโรงเรียน จำแนกตามสถานภาพตำแหน่ง และระดับการศึกษา มีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระดับ 0.05

จุฑามาส พรเบ็ญญา (2550 : 105) ศึกษาการพัฒนาการตามแนวทางปฏิรูป การศึกษาของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า ความต้องการพัฒนาบุคลากร โดยรวมและรายด้านทั้ง 5 ด้าน อยู่ในระดับมาก โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านคุณลักษณะของครู การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ด้านการวัดผล ประเมินผล ด้านการปฏิบัติราชการยุคใหม่และปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ ด้านการจัดกิจกรรม การศึกษานอกโรงเรียน และด้านการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ผลการ เปรียบเทียบระดับความต้องการพัฒนาบุคลากร พบว่า บุคลากรมีรูปแบบการจัดกิจกรรม การศึกษานอกโรงเรียนต่างกัน มีระดับความต้องการพัฒนาบุคลากร ในแต่ละด้านไม่แตกต่างกัน ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 และบุคลากรที่มีกรอบตำแหน่งแตกต่างกัน มีระดับความต้องการพัฒนา บุคลากรในแต่ละด้านไม่แตกต่างกัน ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 ผลการศึกษาแนวทางการพัฒนา บุคลากร พบว่า บุคลากรมีความต้องการพัฒนาด้วยวิธี 3วิธี โดยเรียงลำดับความต้องการ ดังนี้ ด้านการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน บุคลากรมีความต้องการพัฒนาด้วยวิธี 1) การ ฝึกอบรม 2) การพัฒนาด้วยตนเอง และ 3) ศึกษาต่อ ด้านการจัดการจัดการเรียนการสอนที่เน้น ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง บุคลากรมีความต้องการที่จะพัฒนาด้วยวิธี 1) การฝึกอบรม 2) การพัฒนา

ด้วยตนเอง และ 3) การศึกษาต่อ ดูงาน ด้านการปฏิบัติราชการยุคใหม่และการปรับเปลี่ยน กระบวนการทัศน์ บุคลากรมีความต้องการด้วยวิธี 1) การฝึกอบรม 2) การพัฒนาด้วยตนเอง และ 3) การศึกษาต่อ ดูงาน ด้านคุณลักษณะของครู การศึกษานอกระบบและการศึกษาตาม อุตสาหกรรมมีความต้องการพัฒนาด้วยวิธี 1) การฝึกอบรม 2) การพัฒนาด้วยตนเอง และ 3) การพัฒนาที่มงาน และด้านการวัดผลประเมินผล บุคลากรมีความต้องการพัฒนาด้วยวิธี 1) การฝึกอบรม 2) การพัฒนาด้วยตนเอง และ 3) การศึกษาต่อ ดูงาน แนวทางการพัฒนา บุคลากร จำแนกตามรูปแบบการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนพบว่า บุคลากรมีรูปแบบ การจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนต่างกัน มีแนวทางการพัฒนาบุคลากรแตกต่างกัน ถ้า จำแนกตามกรอบตำแหน่งงาน พบว่าบุคลากรที่มีกรอบตำแหน่งต่างกัน มีแนวทางในการพัฒนา บุคลากรแตกต่างกัน

สุภาวดี ไพโรเขียว (2551 : 100) ได้ศึกษา การพัฒนาครูศูนย์การเรียนชุมชน ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอประทาย ด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้การศึกษานอก โรงเรียนศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอประทาย จังหวัดนครราชสีมา จังหวัด นครราชสีมา ผลการศึกษาพบว่า ด้านพฤติกรรมในศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ ประทายของครู อาจารย์และผู้ร่วมศึกษาค้นคว้า ได้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรม และเพิ่มประสิทธิภาพ ในการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยมีจุดเน้น 5 ด้าน คือ การจัดการเรียนรู้โดยการพบกลุ่มด้านการ จัดการเรียนรู้โดยกิจกรรมเรียนรู้ต่อเนื่อง ด้านการจัดการเรียนรู้โดยการทำโครงการด้านการ จัดการเรียนรู้โดยการสอนเสริม และด้านการจัดกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิต พบว่า ครูอาจารย์ และผู้ร่วมศึกษาได้พัฒนาประสิทธิภาพในการจัดกระบวนการเรียนรู้การศึกษานอกโรงเรียน ได้ดีขึ้น

สายันท์ พันธงาม (2552 : 84) ได้ศึกษาการจัดการจัดกระบวนการเรียนรู้การศึกษานอก ระบบและการศึกษาตามอัยาศัยของครูศูนย์การเรียนชุมชน สังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษา นอกระบบและการศึกษาตามอัยาศัย จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า 1) ครูศูนย์การเรียนชุมชน มีสภาพการจัดกระบวนการเรียนรู้การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัยาศัย ภาพรวมอยู่ใน ระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน โดยเรียงตามลำดับเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 อันดับ พบว่า กิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิต ด้านการสอนเสริม ด้านการทำโครงการ ตามลำดับ ครูศูนย์การเรียนชุมชนมีปัญหาการจัดกระบวนการเรียนรู้การศึกษานอกระบบและการศึกษาตาม อัยาศัย ภาพรวมอยู่ในระดับน้อย เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหา น้อย 3 อันดับ พบว่า ด้านการพบกลุ่ม ด้านการใช้กิจกรรมการเรียนรู้ ต่อเนื่องและด้านการสอน เสริมตามลำดับ และ 2) ผลการเปรียบเทียบสภาพระดับและปัญหาการจัดกระบวนการเรียนรู้ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัยาศัยของครูศูนย์การเรียนชุมชน สังกัดสำนักงาน ส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัยาศัย จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า 2.1) ครู ศูนย์การเรียนชุมชนที่มีเพศที่แตกต่างกันมีระดับสภาพและปัญหาการจัดกระบวนการเรียนรู้ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัยาศัยทั้งภาพรวมและรายด้านทุกด้านไม่มีความ แตกต่างกัน 2.2) ครูศูนย์การเรียนชุมชนที่มีอายุแตกต่างกันมีระดับสภาพการจัดกระบวนการ

เรียนรู้การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ด้านการใช้กิจกรรมการเรียนรู้ต่อเนื่องมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนในด้านการพบกลุ่ม ด้านการทำงานโครงการ ด้านการสอนเสริมและด้านการจัดกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิตไม่มีความแตกต่างกัน 2.3) ครูศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่มีอายุแตกต่างกัน มีระดับปัญหาการจัดกระบวนการเรียนรู้ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยไม่มีความแตกต่างกัน 2.4) ครูศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่มีวุฒิการศึกษาแตกต่างกัน มีระดับสภาพการจัดกระบวนการเรียนรู้การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ในด้านการสอนเสริมมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .05 ส่วนด้านการพบกลุ่ม ด้านการใช้กิจกรรมการเรียนรู้ต่อเนื่อง ด้านการทำโครงการ และด้านกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิตไม่มีความแตกต่างกัน 2.5) ครูศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ที่มีวุฒิการศึกษาแตกต่างกันมีระดับปัญหาการจัดกระบวนการเรียนรู้การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยทุกด้านไม่แตกต่างกัน 2.6) ครูศูนย์การเรียนรู้ชุมชนมีประสบการณ์ในการทำงานแตกต่างกันมีระดับสภาพการจัดกระบวนการเรียนรู้การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยทั้งภาพรวมและรายด้านในการพบกลุ่ม ด้านการใช้กิจกรรมการเรียนรู้ต่อเนื่อง และด้านกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิตมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 ส่วนด้านการทำโครงการและการสอนเสริมไม่แตกต่างกัน และ 2.7) ครูศูนย์การเรียนรู้ชุมชนมีประสบการณ์ในการทำงานแตกต่างกัน มีระดับปัญหาการจัดกระบวนการเรียนรู้การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยทั้งภาพรวม และรายด้านไม่แตกต่างกัน

มงคล แก้วดี (2553 : 98) ได้ศึกษาการพัฒนาบุคลากรด้านการบริหารศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบล สังกัดศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร พบว่า การพัฒนาบุคลากรด้านการบริหารจัดการ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบล สังกัดสังกัดศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร ดำเนินการพัฒนาโดยใช้กลยุทธ์การประชุมเชิงปฏิบัติการและการนิเทศแบบกัลยาณมิตร จากการเก็บข้อมูลและประเมินผล กลุ่มผู้ร่วมวิจัย ได้รับการพัฒนาตามกรอบแนวคิดในการศึกษา กล่าวคือกลุ่มผู้ร่วมวิจัยมีความรู้ ความเข้าใจ มีขีดความสามารถในการบริหารจัดการศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลและสามารถจัดการศึกษา ตามพันธกิจงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเพิ่มขึ้นจากเดิม ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาบุคลากรด้านการบริหารจัดการศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบล โดยใช้กลยุทธ์การประชุมเชิงปฏิบัติการและการนิเทศแบบกัลยาณมิตร ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบรรลุตามความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า ซึ่งควรส่งเสริมให้นำกลยุทธ์ดังกล่าวไปพัฒนาบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลในสังกัดสถานศึกษาต่อไป

วงศ์กรณ์ สมศรี (2553 : 110) ได้ศึกษา การพัฒนาครูศูนย์การเรียนรู้ชุมชนด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้การศึกษานอกโรงเรียนของศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอประทายจังหวัดนครราชสีมา ผลการศึกษา พบว่า การพัฒนาครูศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้การศึกษานอกโรงเรียน การพัฒนาด้านพฤติกรรมการจัดกระบวนการเรียนรู้ในศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอประทาย ของครู

อาจารย์ และผู้ร่วมวิจัย ได้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรม และเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยมีจุดเน้น 5 ด้าน คือด้านการจัดการเรียนรู้โดยการพบกลุ่ม ด้านการจัดการเรียนรู้โดยกิจกรรมเรียนรู้ต่อเนื่องด้านการจัดการเรียนรู้โดยการทำให้โครงงาน ด้านการจัดการเรียนรู้โดยการสอนเสริม และด้านการจัดกิจกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิต พบว่า ครู อาจารย์ และผู้ร่วมวิจัย ได้พัฒนาประสิทธิภาพในการจัดกระบวนการเรียนรู้การศึกษานอกโรงเรียนได้ดีขึ้น และมีการพัฒนาพฤติกรรมผู้เรียนผู้เรียนรู้จักการมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ ทำให้ผู้เรียนได้รู้จักร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมจำ ร่วมแก้ไขปัญหา และร่วมพัฒนาปรับปรุง ส่งผลทำให้ผู้เรียนพัฒนาศักยภาพทางการเรียนและสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเอง ต่อผู้เรียนในกลุ่ม และต่อสังคมได้อย่างมากขึ้นอีกทั้งยังมีผลทำให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อครู อาจารย์ ผู้สอนได้ดียิ่งขึ้น

8.2 งานวิจัยต่างประเทศ

นาเดอร์ (Nader, 1998 : 70) ได้วิจัยเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้โดยการใช้เทคโนโลยีใหม่ๆ ในการศึกษาและการประกอบอาชีพต่างๆ โดยศึกษาจากแผนกวิชาวิศวกรรมโรงงานในมหาวิทยาลัยเปอร์โตริก พบว่า สิ่งที่ทำให้การศึกษากระบวนการเรียนรู้ให้ได้ผลนั้น ต้องมีอุปกรณ์และเครื่องมือ เครื่องใช้สมัยใหม่มาช่วยส่งเสริม เช่น คอมพิวเตอร์ มีการใช้วิชาสถิติเข้ามาเปรียบเทียบข้อมูลและการวิจัยนี้เชื่อว่าจะสามารถให้ความรู้แก่ผู้เรียนได้เต็มที่ และมีประสิทธิภาพ

เบอร์เกวิน (Bergevin, 2000 : 10-12) ได้เสนอขั้นตอนการวางแผนการจัดกิจกรรม แผนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนผู้ใหญ่ ออกเป็นดังนี้

1. พิจารณาความต้องการหรือความสนใจของผู้ที่จะเข้าร่วมกิจกรรมความสนใจนั้นคือ สิ่งที่ผู้เข้าร่วมโครงการอยากจะเรียนรู้หรือมีความเข้าใจดีขึ้น ส่วนความต้องการนั้น หมายถึงสิ่งที่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมคิดว่ายังขาดอยู่และต้องการเรียนรู้เข้ามาชดเชยความต้องการและความสนใจมีความเกี่ยวพันซึ่งกันและกัน ดังนั้นการจัดกิจกรรมอย่างมีประสิทธิภาพจะต้องเริ่มต้นตามความต้องการและความสนใจของผู้เข้ากิจกรรมหรือโครงการ
2. การพัฒนาหัวข้อเรื่อง หัวข้อเรื่องหมายถึง ปัญหาเฉพาะ ประเด็นและมโนทัศน์ต่าง ๆ ที่จะมีในกิจกรรมการเรียนการสอน การพัฒนาหัวข้อเรื่องทำได้โดยการนำปัญหาและความต้องการมาวิเคราะห์แยกออกเป็นส่วน ๆ ซึ่งเรียกว่าเนื้อหาของโครงการ
3. การกำหนดเป้าหมายกิจกรรมการเรียนรู้เป้าหมาย คือ วัตถุประสงค์ต่าง ๆ ที่เป็นแนวทางกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ จะมีพื้นฐานอยู่บนระดับ ค่านิยมสังคมของผู้เรียน
4. การเลือกทรัพยากรที่เหมาะสม ทรัพยากรแหล่งการเรียนรู้ หมายถึง บุคคลและสื่อทางการศึกษา ที่จะเป็นประโยชน์แก่ผู้เรียนในการค้นคว้าหาข้อมูลต่าง ๆ และช่วยให้ผู้เรียนบรรลุเป้าหมายทางการศึกษา
5. การเลือกเทคนิคและเทคนิคย่อยในการเรียน เทคนิคการเรียนการสอน หมายถึงวิธีการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ เพื่อประโยชน์ในการเรียนรู้ของผู้เรียน เช่น เทคนิคการบรรยาย การดูงาน การสาธิต เป็นต้น ส่วนเทคนิคย่อย

หมายถึงเครื่องมือทางการศึกษาที่ใช้เพื่อให้เทคนิคมีประสิทธิภาพ เช่น การจัดบันทึก การสังเกตกลุ่ม

รัมบาท (Rumbaugh, 2001 : 330) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการเรียนการสอนที่เป็นเฉพาะแบบ พบว่า ครูส่วนใหญ่มีความต้องการที่จะช่วยให้เด็ก ทำกิจกรรมทั้งในและนอกห้องเรียนให้ประสบผลสำเร็จ เป็นเรื่องที่ยากที่จะทำให้เด็กยอมรับ เนื่องจากจากความแตกต่างระหว่างบุคคล ครูเห็นว่าเด็กมีความสามารถที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ในชีวิตประจำวันของเด็กได้เรียนรู้ ได้สร้างและประสบการณ์ ครูที่ดีจึงต้องมีวิธีการที่จะพัฒนาการเรียนการสอนให้เด็กอย่างเหมาะสมและให้เกิดความสัมพันธ์กับบุคลิกภาพของเด็กด้วย การเรียนการสอนต้องทำให้เด็กเข้าใจตนเองในห้องเรียนเป็นสำคัญ

แม็ก เคอร์แนน (McKernan, 2003 : 2500A) ได้ศึกษาเพื่อพัฒนาแผนปรับปรุงห้องถิ่นโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการ วิธีการศึกษาใช้โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย 2 โรงเรียนในกลุ่มโรงเรียนสหภาพออกซ์ฟอร์ด โครงการยอดเยี่ยมนี้ได้นำครูผู้ปกครองและผู้บริหารโรงเรียนมารวมกันโดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อกำหนดประสิทธิภาพของแผนเหล่านี้ในการระบุความต้องการทางวิชาการทั้งโรงเรียน และเพื่อระบุว่าโครงการนี้อาจจะได้รับการปรับปรุงอย่างไร ผลการศึกษาพบว่า แต่ละโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการได้กำหนดกรอบความคิดที่เหมือนกันที่ทุกโรงเรียนจะต้องนำไปปฏิบัติก่อนที่จะกำหนดกระบวนการที่เป็นพื้นฐานของการปฏิรูปโรงเรียน ซึ่งได้แก่ วัฒนธรรมโรงเรียน เวลาที่เป็นอุปสรรคการมีส่วนร่วมของครูและผู้ปกครอง การใช้ข้อมูลทางวิชาการที่เหมาะสม และการนำแผนไปใช้เมื่อใช้เป็นกระบวนการมีส่วนร่วมแล้ว การวางแผนปรับปรุงห้องถิ่นของโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายก็เชื่อมโยงความต้องการของนักเรียนในการเข้าร่วมอย่างเหมาะสมและเข้ากับทรัพยากรที่มีอยู่ จึงเป็นผลที่เกิดขึ้นอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตามจำเป็นต้องมีวินัยในการประยุกต์ใช้บางประการ ผู้นำโรงเรียนต้องขึ้นำกระบวนการและส่งเสริมการร่วมมือกันปฏิบัติอย่างกระตือรือร้น ครูและผู้ปกครองต้องมีความรู้สึกว่าเป็นสิทธิและความรับผิดชอบในกระบวนการและผลที่เกิดขึ้นต้องมองเห็นได้ เมื่อเสร็จสิ้นครบวงจรประจำปีของกระบวนการแล้ว ชั้นเรียน โรงเรียนหรือกลุ่มโรงเรียนก็สามารถจะวิวัฒนาการไปเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ซึ่งก่อตั้งขึ้นด้วยความร่วมมือและปฏิบัติได้

ฟาร์ (Fahr, 2005 : 251A) ได้ศึกษาความต้องการการศึกษาตามอัยาศัย ของคนในประเทศเยอรมนี โดยศึกษาตัวแปรที่มาเกี่ยวข้อง คือ ระดับการศึกษา และการแบ่งเวลา ต่อความต้องการการศึกษาตามอัยาศัย พบว่า บุคคลที่มีการศึกษาสูง จะมีความสามารถในการแบ่งเวลาได้มากกว่าด้วยเหตุนี้จึงทำให้สามารถมีเวลาในการทำกิจกรรมอื่นๆเพิ่มเติม ทั้งนี้ก็เพื่อการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์และความต้องการในการเรียนรู้ตามอัยาศัยจะมาจาก ความสนใจ ความพอใจของแต่ละบุคคล

เบอร์เกวิน (Bergevin, 2006 : 10-12) ได้เสนอขั้นตอนการวางแผนการจัดกิจกรรมแผนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนผู้ใหญ่ ออกเป็นดังนี้

1. พิจารณาความต้องการหรือความสนใจของผู้ที่จะเข้าร่วมกิจกรรมความสนใจนั้นคือ สิ่งที่ผู้เข้าร่วมโครงการอยากจะได้เรียนรู้หรือมีความเข้าใจดีขึ้น ส่วนความต้องการนั้นหมายถึง สิ่งที่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมคิดว่ายังขาดอยู่และต้องการเรียนรู้เข้ามาชดเชยความต้องการและความสนใจมีความเกี่ยวพันซึ่งกันและกัน ดังนั้นการจัดกิจกรรมอย่างมีประสิทธิภาพจะต้องเริ่มต้นตามความต้องการและความสนใจของผู้เข้ากิจกรรมหรือโครงการ

2. การพัฒนาหัวข้อเรื่อง หัวข้อเรื่องหมายถึง ปัญหาเฉพาะ ประเด็นและมโนทัศน์ต่าง ๆ ที่จะมีในกิจกรรมการเรียนการสอน การพัฒนาหัวข้อเรื่องทำได้โดยการนำปัญหาและความต้องการมาวิเคราะห์แยกออกเป็น ส่วน ๆ ซึ่งเรียกว่าเนื้อหาของโครงการ

3. การกำหนดเป้าหมายกิจกรรมการเรียนรู้เป้าหมาย คือ วัตถุประสงค์ต่าง ๆ ที่เป็นแนวทางกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ จะมีพื้นฐานอยู่บนระดับ ค่านิยมสังคมของผู้เรียน

4. การเลือกทรัพยากรที่เหมาะสม ทรัพยากรแหล่งการเรียนรู้ หมายถึง บุคคลและสื่อทางการศึกษา ที่จะเป็นประโยชน์แก่ผู้เรียนในการค้นคว้าหาข้อมูลต่าง ๆ และช่วยให้ผู้เรียนบรรลุเป้าหมายทางการศึกษา

5. การเลือกเทคนิคและเทคนิคย่อยในการเรียน เทคนิคการเรียนการสอน หมายถึงวิธีการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ เพื่อประโยชน์ในการเรียนรู้ของผู้เรียน เช่น เทคนิคการบรรยาย การดูงาน การสาธิต เป็นต้น ส่วนเทคนิคย่อยหมายถึงเครื่องมือทางการศึกษาที่ใช้เพื่อให้เทคนิคมีประสิทธิภาพ เช่น การจดบันทึก การสังเกตกลุ่ม

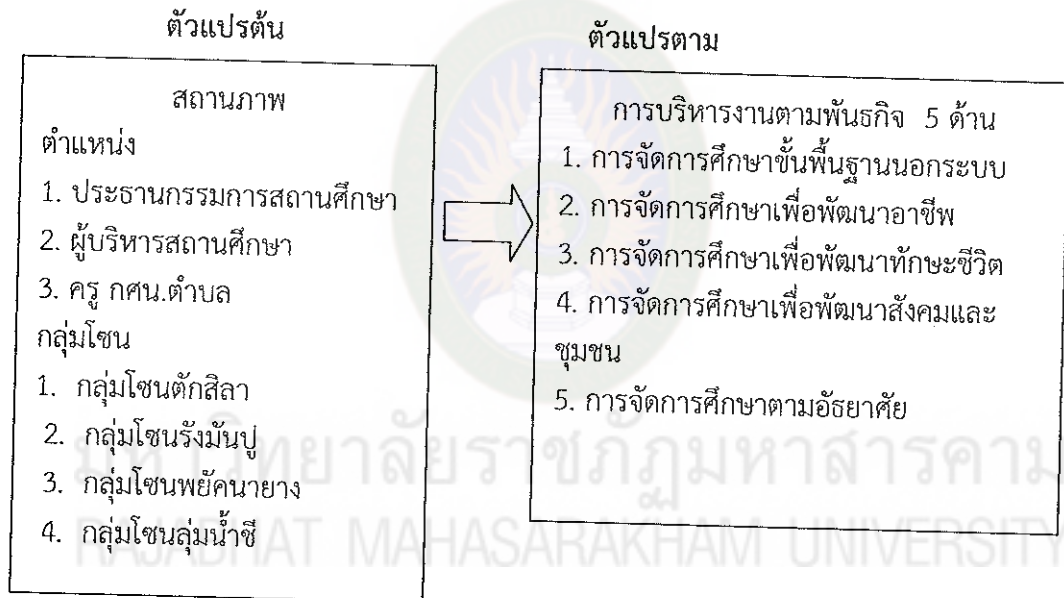
เซียว และแครอล (Xiao and Carroll, 2007 : 151A) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของชุมชนผ่านระบบเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ของโรงเรียน พบว่าการศึกษาดูตามอัธยาศัยไม่ควรสอนให้ผู้เรียนรู้ทักษะการใช้พื้นฐานของคอมพิวเตอร์เท่านั้น แต่ต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาความสามารถ และทักษะในการเรียนรู้ตามอัธยาศัยเพื่อเป็นพื้นฐานในการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทั้งนี้เพราะนักเรียนที่เติบโตขึ้นในโลกดิจิทัล มีความสามารถพัฒนาการเรียนรู้โดยใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ได้มากกว่าครู ผลการวิจัย พบว่า ผู้เรียนสามารถออกแบบโครงการต่าง ๆ ได้ระดับ ปานกลาง ผู้วิจัยได้เสนอแนะเกี่ยวกับการเรียนผ่านระบบเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยว่าครูควรแสดงบทบาทสมมติ และการเป็นผู้อำนวยความสะดวกแก่ผู้เรียน ในขณะที่โรงเรียนควรสร้างโอกาส และสถานที่เพื่อให้นักเรียนได้จัดทำโครงการที่เกี่ยวข้องกับชีวิต และการแก้ปัญหาในชีวิตจริง

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่า ยังไม่เคยมีผู้ศึกษาเกี่ยวกับการบริหารงานตามพันธกิจของศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอ ซึ่งประกอบด้วย 5 พันธกิจ ได้แก่ 1) การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานนอกระบบ 2) การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ 3) การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต 4) การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชน และ 5) การจัดการศึกษาตามอัธยาศัย ดังนั้นประสิทธิภาพในการบริหารงานต่าง ๆ จะดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง

ซึ่งผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาเกี่ยวกับ การบริหารงานตามพันธกิจ ของศูนย์การศึกษานอกกระบวน และการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอ สังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกกระบวนและการศึกษาตามอัธยาศัย จังหวัดมหาสารคาม ผลการศึกษาจะทำให้ได้ข้อมูลที่เป็นแนวทางในการพัฒนาการบริหารงานให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลควบคู่กันไป โดยเฉพาะการจัดการศึกษานอกกระบวนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อมุ่งหวังให้ผู้ที่ขาดโอกาสพลาดโอกาส และผู้ที่ด้อยโอกาสทางการศึกษา สามารถพัฒนาตนเอง และพึ่งพาตนเองได้โดยใช้กระบวนการจัดการศึกษาที่บูรณาการเรียนรู้เข้ากับชีวิตได้สอดคล้องกับสภาพปัญหา และความต้องการของประชาชน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดการวิจัยครั้งนี้ใช้ แนวคิดการบริหารงานตามพันธกิจของศูนย์การศึกษานอกกระบวนและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอ (สำนักปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, 2551 : 7-8) ดังแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย